

«ΕΑΠ»

«Σύγχρονες Τάσεις στη Γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική Εργασία

«Ο Γλωσσικός δανεισμός στη βλάχικη γλώσσα»

Παγανιά Μαρίκα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρίνα Τζακώστα

Πάτρα, Ιανουάριος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Ο Γλωσσικός δανεισμός στη βλάχικη γλώσσα»

Παγανιά Μαρίκα

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:	Συν-επιβλέπων καθηγητής:
Μαρίνα Τζακώστα	Νικόλαος Κουτσούκος

Πάτρα, Ιανουάριος 2026

Αφιέρωση

Εις μνήμην Γεωργίου και Μαρίκας Παγανιά

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία ερευνά το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού γενικά και έπειτα εστιάζει στο γλωσσικό δανεισμό της βλάχικης γλώσσας από την ελληνική. Στο πρώτο μέρος, στο θεωρητικό πλαίσιο, γίνεται αναφορά στη διάκριση των γλωσσών καθώς υπάρχει και μια αναφορά στο φαινόμενο της διγλωσσίας και της πολυγλωσσίας που προκύπτει από την ύπαρξη πολλών διαφορετικών γλωσσών που ομιλούνται από ομιλητές οι οποίοι αποτελούν δίγλωσσους πληθυσμούς. Έπειτα, στην εργασία παρουσιάζεται το κατά πόσο κάποιες γλώσσες και κυρίως οι μειονοτικές γλώσσες όπως η βλάχικη είναι βιώσιμες στο χρόνο και ποιες είναι οι ενέργειες οι οποίες μπορούν να γίνουν έτσι ώστε να επιτευχθεί η βιωσιμότητα τους. Βασικός πυρήνας της εργασίας είναι ο γλωσσικός δανεισμός ο οποίος αναλύεται και παρουσιάζονται οι μορφές οι οποίες μπορεί να έχει. Συγκεκριμένα, αναφέρονται οι κατηγορίες του γλωσσικού δανεισμού καθώς και οι τρόποι με τους οποίους προσαρμόζονται τα δάνεια από τη μια γλώσσα στην άλλη. Ως αποτέλεσμα του γλωσσικού δανεισμού προκύπτει η γλωσσική αλλαγή, καθώς στις γλώσσες υποδοχής προσαρτώνται νέες λέξεις οι οποίες ενσωματώνονται και εναρμονίζονται στο νέο γλωσσικό περιβάλλον. Το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα και οι στάσεις που έχει υιοθετήσει παρουσιάζονται στην διπλωματική εργασία.

Αναφορά γίνεται και στην ιστορία, τη γλώσσα και τη γραμματική του βλάχικου πολιτισμού, του οποίου η γλώσσα έχει δανειστεί λέξεις από πολλές γλώσσες και κυρίως από την ελληνική όπου επικεντρώνεται η εργασία. Η βλάχικη γλώσσα είναι μια μειονοτική γλώσσα η οποία βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Μέσα από την έρευνα διαπιστώνεται πως κατηγορίες λέξεων αποτελούν δάνειες λέξεις από την ελληνική, αυτές είναι οι αφηρημένες έννοιες, η τεχνολογία και η ιατρική. Επίσης, παρατηρείται το φαινόμενο δανεισμού των πρώτων συνθετικών των παράγωγων λέξεων όπως το κατα- και το παρα-. Μέσα από τα ευρήματα της έρευνας, προέκυψε το ερώτημα πως μπορεί ο γλωσσικός δανεισμός γενικά και ο γλωσσικός δανεισμός της βλάχικης από την ελληνική να παρουσιαστεί στα σχολεία. Για το λόγο αυτό παρουσιάζονται διδακτικές προτάσεις οι οποίες αφορούν το γλωσσικό δανεισμό γενικά και αποτελούν μια εισαγωγή για διδακτικές δραστηριότητες οι οποίες παρουσιάζουν τον γλωσσικό δανεισμό της βλάχικης γλώσσας από την ελληνική. Σκοπός των γλωσσικών δραστηριοτήτων είναι αρχικά η ανάδειξη του γλωσσικού δανεισμού ως πηγή εμπλουτισμού των γλωσσών και έπειτα η αποδοχή όλων των γλωσσών από τους μαθητές ως ισάξιες και ως αλληλένδετες μεταξύ τους.

Λέξεις κλειδιά: βιωσιμότητα γλωσσών, γλωσσικός δανεισμός, γλωσσική αλλαγή, στάσεις απέναντι στις γλώσσες, βλάχικη γλώσσα, γλωσσικός δανεισμός στη βλάχικη

The linguistic borrowing in the Vlach language

Pagania Marika

Abstract

This thesis investigates the phenomenon of language borrowing in general and then focuses on the borrowing of words from Greek into the Vlach language. The first part, the theoretical framework, refers to the distinction between languages, as well as to the phenomenon of bilingualism and multilingualism that arises from the existence of many different languages spoken by speakers who constitute bilingual populations. The paper then examines the extent to which certain languages, especially minority languages such as Vlach, are sustainable over time and the actions that can be taken to achieve their sustainability. The core of the paper is language borrowing, which is analyzed and presented in the forms it can take. Specifically, the categories of language borrowing are mentioned, as well as the ways in which borrowings are adapted from one language to another. Language borrowing results in language change, as new words are adapted to the host languages and integrated and harmonized into the new linguistic environment. The phenomenon of language borrowing has been of particular interest to the scientific community, and the positions it has adopted are presented in the thesis.

Reference is also made to the history, language, and grammar of the Vlach culture, whose language has borrowed words from many languages, mainly from Greek, which is the focus of this thesis. The Vlach language is a minority language that is in decline. The research shows that certain categories of words are borrowed from Greek, namely abstract concepts, technology, and medicine. There is also a phenomenon of borrowing the first syllables of derived words, such as κατά- and παρα-. The findings of the research raise the question of how language borrowing in general, and the borrowing of Vlach from Greek in particular, can be presented in schools. For this reason, teaching suggestions are presented that concern language borrowing in general and serve as an introduction to teaching activities that present language borrowing from Greek into Vlach. The aim of the language activities is initially to highlight language borrowing as a source of language enrichment and then to encourage students to accept all languages as equal and interrelated.

Keywords: language sustainability, language borrowing, language change, attitudes towards languages, Vlach language, language borrowing in Vlach

Περιεχόμενα

Περίληψη iv

Abstract.....vi

Περιεχόμενα.....vii

1.Εισαγωγή.....1

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.Γλωσσική ποικιλότητα και διάκριση των γλωσσών.....2

2.1 Πρότυπη γλώσσα.....3

2.2 Διάλεκτος.....3

2.3 Γλώσσες κληρονομιάς.....5

2.4 Μειονοτικές γλώσσες.....5

2.5 Πολυγλωσσία/Διγλωσσία.....7

3.Βιωσιμότητα των γλωσσικών ποικιλιών.....9

3.1 Γλωσσική επαφή και γλωσσικός θάνατος.....9

3.2 Τρόποι γλωσσικής αναβίωσης των γλωσσικών ποικιλιών.....11

3.3 Βιωσιμότητα και προστασία μειονοτικών γλωσσών.....12

4. Γλωσσική αλλαγή.....14

4.1Γλωσσικός δανεισμός.....14

4.2 Μορφές γλωσσικού δανεισμού.....17

4.2.1 Κληρονομημένες λέξεις.....18

4.2.2 Λαϊκός και Λόγιος δανεισμός 18

4.2.3 Εσωτερικός, εξωτερικός και διαχρονικός δανεισμός.....19

4.2.4 Άμεσος δανεισμός και δανεισμός από μεταφραστικό δάνειο.....19

4.3 Κλίμακες δανεισιμότητας λεξικών στοιχείων.....20

4.4 Προσαρμογή των δάνειων λέξεων 22

4.5 Ο γλωσσικός δανεισμός στην ελληνική γλώσσα.....23

4.5.1 Ο γλωσσικός δανεισμός στη γλώσσα των νέων.....26

4.6 Στάσεις απέναντι στις γλώσσες.....26

4.6.1 Στάσεις ομιλητών απέναντι στη γλωσσική αλλαγή.....29

4.6.2 Στάσεις ομιλητών απέναντι στο γλωσσικό δανεισμό.....29

5. Ιστορία του βλάχικου πολιτισμού.....32

5.1 Ο όρος Βλάχος.....32

5.2 Η ταυτότητα των Βλάχων.....32
5.3 Βλάχοι ευεργέτες.....33
5.4 Τα βλάχικα τραγούδια.....34
5.5 Ιστορία της βλάχικης γλώσσας.....34
5.6 Εγγραμματισμός της βλάχικης γλώσσας.....36
5.6.1 Απόπειρες γραφής της βλάχικης γλώσσας.....38
5.7 Γλωσσικές επαφές των Βλάχων.....41
5.7.1 Επίδραση της ελληνικής γλώσσας στη βλάχικη.....42
5.8 Οι στάσεις απέναντι στη βλάχικη γλώσσα και η φθίνουσα πορεία της.....44
5.8.1 Τα αίτια εγκατάλειψης της βλάχικης γλώσσας.....46

Β. ΕΡΕΥΝΑ

6. Σκοπός της έρευνας.....47
6.1 Μεθοδολογία της έρευνας.....47
6.2 Το λεξικό του Papahagi.....48
6.3 Το λεξικό του Δασούλα.....48
6.4 Παρουσίαση λημμάτων σε ομάδες 49
6.4.1 Λήμματα με πρώτο συνθετικό το παρα-.....49
6.4.2 Λήμματα με πρώτο συνθετικό το κατά-.....51
6.4.3 Λοιπά λήμματα τα οποία προέρχονται από δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη.....51
6.5 Συμπεράσματα έρευνας 56
7. Γλωσσική ποικιλότητα στην εκπαίδευση.....58
7.1 Πολυπολιτισμική εκπαίδευση και πολυπολιτισμικότητα.....58
7.2 Γλωσσικές ποικιλίες στη σχολική αίθουσα.....60
7.3 Ο γλωσσικός εμπλουτισμός μέσω του δανεισμού.....60
7.3.1 Ο γλωσσικός εμπλουτισμός της βλάχικης γλώσσας μέσω του γλωσσικού δανεισμού.....61
7.4 Διδακτικές προτάσεις για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου μέσω του γλωσσικού Δανεισμού.....62
7.4.1 Διδακτικές προτάσεις για την ανάδειξη του δανεισμού στη βλάχικη.....66
8. Συμπεράσματα.....68

Βιβλιογραφικές αναφορές

1.Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού στη βλάχικη γλώσσα. Συγκεκριμένα, η έρευνα εστιάζει στο γλωσσικό δανεισμό της βλάχικης γλώσσας από την ελληνική και έπειτα προτείνονται διδακτικές προτάσεις για την ανάδειξη του γλωσσικού εμπλουτισμού μέσω της διδασκαλίας. Το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού εμφανίζεται σε όλες τις γλώσσες και αφορά την ενσωμάτωση λεξικών δομών από μια γλώσσα σε μια άλλη. Ο γλωσσικός δανεισμός επηρεάζεται από περιρρέουσες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες (Τζακώστα, 2022β). Η επίδραση του γλωσσικού δανεισμού αφορά σε όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης τη φωνολογία, τη σύνταξη, τη μορφολογία, τη σημασιολογία. Συχνότερη όμως είναι η επίδραση που αφορά το επίπεδο του λεξιλογίου και της μορφοσύνταξης. Σημαντικό ρόλο για την αποδοχή των δάνειων λέξεων διαδραματίζουν οι στάσεις των φυσικών ομιλητών οι οποίες είναι και αυτές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του, οι στάσεις είναι αυτές οι οποίες καθορίζουν τις γλωσσικές επιλογές των ομιλητών (Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου, 2025).

Ο γλωσσικός δανεισμός δεν έχει επηρεάσει μόνο τις πρότυπες γλώσσες αλλά και τις μειονοτικές γλώσσες όπως για παράδειγμα τη βλάχικη γλώσσα. Η βλάχικη γλώσσα είναι προφορική γλώσσα, για την οποία ήδη από τον 18ο αιώνα έχουν γίνει προσπάθειες για τον εγγραμματισμό της. Στη σημερινή εποχή επιστήμονες, γλωσσολόγοι συνεχίζουν τις προσπάθειες για την εύρεση του κατάλληλου συστήματος γραφής της γλώσσας. Η βλάχικη γλώσσα έχει στο λεξιλόγιο της δάνειες λέξεις από την τουρκική, την αλβανική και την ελληνική γλώσσα. Ως προς το γλωσσικό δανεισμό από την ελληνική παρατηρείται το εξής φαινόμενο, τα δάνεια της είναι προσαρμοσμένα δάνεια. Οι δάνειες λέξεις δηλαδή, έχουν προσαρμοστεί και εναρμονιστεί στη φωνολογία, στη μορφολογία, στη σύνταξη, στη σημασιολογία και στην ορθογραφία. Οι κατηγορίες στις οποίες συναντάται η μεγαλύτερη εισροή δάνειων λέξεων είναι οι αφηρημένες έννοιες, η τεχνολογία η ιατρική και η θρησκεία. Μέσω της γλωσσικής διδασκαλίας, το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού μπορεί να διδαχθεί στα παιδιά και να γίνει κατανοητή από τη μαθητική κοινότητα η σημασία του και η αξία του. Επιπλέον, ο γλωσσικός δανεισμός αποτελεί πηγή εμπλουτισμού του λεξιλογίου, και δείχνει την επαφή που έχουν οι γλώσσες μεταξύ τους παγκοσμίως. Μέσω του γλωσσικού δανεισμού, οι γλώσσες συνεχίζουν να εξελίσσονται και να επιβιώνουν στο πέρασμα των χρόνων. Αποτελεί μια διαδικασία εξέλιξης και όχι μια διαδικασία συρρίκνωσης των γλωσσών.

Α. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.Γλωσσική ποικιλότητα και διάκριση των γλωσσών

Όλες οι φυσικές γλώσσες οι οποίες ομιλούνται χαρακτηρίζονται από ποικιλία και ποικιλότητα η οποία δείχνει τη διαχρονική τους πορεία. Τα εξωγλωσσικά κριτήρια τα οποία καθορίζουν την γλωσσική ποικιλομορφία είναι το ύφος του ομιλητή, η ηλικία, το φύλο, οι περιστάσεις και ο χώρος στον οποίο βρίσκεται ο ομιλητής και κάνει χρήση της γλώσσας. Αυτές οι τυπολογικές και υφολογικές διαφοροποιήσεις συνιστούν τις γλωσσικές ποικιλίες σύμφωνα με τους Αρχάκη & Κονδύλη (2011, όπ. αναφ. στην Τζακώστα, 2022β). Ο όρος ποικιλία αφορά το σύνολο των γλωσσικών τύπων που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένες κοινωνικές περιστάσεις, στον όρο αυτό περιλαμβάνονται διαφορετικές προφορές, διαφορετικά γλωσσολογικά ύφη και ορισμένες φορές και διαφορετικές γλώσσες οι οποίες για κοινωνικούς λόγους προσδιορίζονται αντιθετικά μεταξύ τους (Holmes, 2022).

Επικρατεί μια λανθασμένη κοινή αντίληψη που θεωρεί πως η γλώσσα είναι ενιαία και ομοιογενής. Στην πραγματικότητα η γλώσσα είναι ένα σύνολο από γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες διαφέρουν λιγότερο ή περισσότερο μεταξύ τους. Οι κοινωνιογλωσσολόγοι ταξινομούν τις ποικιλίες αυτές με τη χρήση των όρων ιδιόλεκτος, κοινωνιόλεκτος, διαγλώσσα και επίπεδο ύφους. Ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, το επάγγελμα, τη γεωγραφική και κοινωνική καταγωγή οι ομιλητές εξοικειώνονται και συνηθίζουν να χρησιμοποιούν συγκεκριμένα στοιχεία από αυτά που είναι διαθέσιμα σε μια γλώσσα. Το σύνολο των επιλογών αυτών αποτελούν το ξεχωριστό προσωπικό ύφος το οποίο ονομάζεται ιδιόλεκτος, η οποία είναι στην ουσία μια ατομική ανεπανάληπτη γλωσσική ποικιλία (Τσάκωνα, 2012). Οι ομιλητές αποτελούν μέλη διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που ορίζονται με βάση διάφορα κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η κοινωνική τάξη, τα ενδιαφέροντα. Με τον τρόπο αυτό εξοικειώνονται με τις κοινωνιολέκτους δηλαδή τις κοινωνικές διαλέκτους οι οποίες αντιστοιχούν στις εκάστοτε ομάδες. Κοινωνικές διάλεκτοι είναι η γλώσσα των νέων, οι φυλόλεκτοι, οι ποικιλίες των ανώτερων μεσαίων και κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων και οι ποικιλίες που χρησιμοποιούν οι επαγγελματίες όπως γιατροί, δικηγόροι εκπαιδευτικοί όταν συμμετέχουν σε δραστηριότητες που είναι σχετικές με τους επαγγελματικούς τους ρόλους.

Σε κάθε γεωγραφική περιοχή ομιλείται μια διαφορετική γλωσσική ποικιλία, οι ομιλητές οι οποίοι κατοικούν σε μια γεωγραφική περιοχή ή κατάγονται από κοινή περιοχή, διαφοροποιούνται γλωσσικά από όσους δεν έχουν τη ίδια καταγωγή με αυτούς. Τότε γίνεται λόγος για διαφορετική διάλεκτο ή διαφορετικό ιδίωμα (Τσάκωνα, 2012). Βάσει της λειτουργικότητας των γλωσσικών ποικιλιών ο διαχωρισμός τους γίνεται σε δύο άξονες, τον οριζόντιο και τον κάθετο άξονα υποστηρίζουν οι Κακριδή-Φερράρι, Γούτσος, Lyons (2002, 2012, 2022, όπ. αναφ. στην Τζακώστα, 2022α). Οι ποικιλίες οι οποίες ομιλούνται σε διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους εντάσσονται στον οριζόντιο άξονα. Οι ποικιλίες που διακρίνονται με βάση την κοινωνική τους κατανομή εντάσσονται στο κάθετο άξονα κι έτσι προκύπτει και η ονομασία κοινωνιόλεκτοι σύμφωνα με τους Κονδύλη & Αρχάκη (2011, όπ. αναφ. στη Τζακώστα, 2022α).

2.1 Πρότυπη γλώσσα

Η διάλεκτος η οποία χρησιμοποιείται στην πρωτεύουσα ενός κράτους αναδεικνύεται ως νόρμα, επηρεάζει τη γλωσσική χρήση των ομιλητών και στο τέλος καθιερώνεται ως η επίσημη γλώσσα του εκάστοτε κράτους (Τσάκωνα, 2012). Η πρότυπη γλώσσα, χρησιμοποιείται από ομιλητές διαφορετικών διαλέκτων στην επίσημη επικοινωνία μαζί με τη διάλεκτο τους και αποτελεί τη γλώσσα συνεννόησης lingua franca (Δελβερούδη, 2001, σ.50). Μετά τη βιομηχανική ανάπτυξη, με τη δημιουργία των εθνών-κρατών οι γλώσσες που διέθεταν κύρος θεωρήθηκαν πρότυπες επίσημες γλώσσες των εθνικών κρατών. Η πρότυπη γλώσσα ή αλλιώς νόρμα ταυτίζεται με τη επίσημη γλώσσα του κράτους (Τζακώστα, 2022α). Οι γλώσσες συνήθως αποτελούν μια σύνθεση διαλέκτων και λανθασμένα κάποιοι θεωρούν τη γλώσσα ως ένα πάγιο σύστημα στο οποίο οι διάλεκτοι αποκλίνουν από αυτή. Πρότυπη ή κοινή γλώσσα ονομάζεται η κυρίαρχη γλώσσα ή η διάλεκτος γοήτρου (Fromkin* Rodman & Hyams, 2021).

2.2 Διάλεκτος

Οι γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες παρά τις τυπολογικές ή γραμματικές διαφορές τις οποίες έχουν παρουσιάζουν κάποιες τυπικές ομοιότητες σε επίπεδο φωνολογικό, μορφολογικό,

συντακτικό ή και λεξιλογικό ονομάζονται διάλεκτοι. Ως διάλεκτος ορίζεται η μορφή μιας υπερκείμενης γλώσσας. Οι διάλεκτοι συνήθως δεν έχουν γραπτή μορφή, ούτε είναι κωδικοποιημένες και χρησιμοποιούνται στη καθημερινή ζωή από μικρές ομάδες ομιλητών που δεν παρουσιάζουν γεωγραφική ή κοινωνική κινητικότητα (Δελβερούδη, 2001). Οι γλώσσες καθορίζονται με βάση την αμοιβαία κατανοησιμότητα. Όταν ομιλητές δύο διαφορετικών γλωσσών κατανοούν ο ένας τον άλλον τότε οι ποικιλίες τις οποίες μιλούν προέρχονται από την ίδια γλώσσα (Hudson, 1980). Σύμφωνα με το κριτήριο της αμοιβαίας κατανόησης υποστηρίζεται πως όταν δύο ομιλητές διαφορετικών διαλέκτων κατανοούν ο ένας τον άλλον τότε οι διάλεκτοι ανήκουν στην ίδια γλώσσα. Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις το κριτήριο αυτό δεν ισχύει, όπως για παράδειγμα στις σκανδιναβικές γλώσσες ως επί το πλείστον υπάρχει αλληλοκατανόηση μεταξύ των ομιλητών. Στην αντίπερα όχθη, η νοτιοϊταλική διάλεκτος και η ποντιακή διάλεκτος παρόλο που ανήκουν στις διαλέκτους της νέας ελληνικής γλώσσας δεν υπάρχει αμοιβαία κατανόηση από τους ομιλητές τους (Δελβερούδη, 2001). Τα σύγχρονα κριτήρια τα οποία κατηγοριοποιούν τις γλωσσικές ποικιλίες είναι τα κριτήρια αυτονομίας και ετερονομίας.

Ως αυτόνομη ορίζεται η διάλεκτος αυτή που έχει κωδικοποιηθεί, προτυποποιηθεί και η γλωσσική της και πολιτισμική της υπόσταση είναι ανεξάρτητη, επιπλέον σαν γλωσσική ποικιλία δεν είναι εξαρτώμενη από κάποια γλώσσα η κάποια γλωσσική ποικιλία όπως αναφέρουν οι Chambers & Trudgill (2011, όπ. αναφ. στη Τζακώστα, 2022α). Ως ετερόνομη θεωρείται μια γλωσσική ποικιλία η οποία δεν έχει κωδικοποιηθεί ή προτυποποιηθεί και οι ομιλητές της για να έχουν κοινωνική καταξίωση πρέπει να χρησιμοποιούν κάποια άλλη γλώσσα υποστηρίζει ο Μπασλής (2012, όπ. αναφ. στη Τζακώστα, 2022α).

Κατά τη χαρτογράφηση των γλωσσικών ποικιλιών παρατηρείται το φαινόμενο του διαλεκτικού συνεχούς, όπου η πορεία των ποικιλιών έτσι όπως διαμορφώνεται μοιάζει σαν αλυσίδα. Οι κρίκοι της αλυσίδας αυτής είναι τα αμοιβαίως κατανοητά ιδιώματα τα οποία βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο, καθώς απομακρυνόμαστε από το αρχικό σημείο παρατηρείται μια σταδιακή εμφάνιση διαφορών. Ως αποτέλεσμα όταν φτάσει κανείς σε γλωσσικές κοινότητες οι οποίες είναι μακριά η μια από την άλλη τα ιδιώματα τους να μην είναι αμοιβαία κατανοητά, παρόλο που συνδέονται με αμοιβαίους κατανοητούς κρίκους (Δελβερούδη, 2001). Τα ιδιώματα είναι οι γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες μεταξύ τους έχουν μικρότερες τυπολογικές/γραμματικές διαφορές από τις διαλέκτους. Για να χαρακτηριστεί όμως μια γλωσσική ποικιλία ως «γλώσσα» ή «διάλεκτος» δεν αρκεί το διαλεκτικό συνεχές καθώς οι

κοινωνικοί, πολιτικοί και μορφωτικοί παράγοντες είναι αυτοί οι οποίοι τελικά ορίζουν την ετερωνυμία μιας γλωσσικής ποικιλίας (Δελβερούδη, 2001, σ.52). Επομένως, η διάκριση γλώσσας και διαλέκτου δε γίνεται με βάση μόνο τα γλωσσολογικά κριτήρια.

2.3 Γλώσσες κληρονομιάς

Επιπλέον, υπάρχουν οι γλώσσες κληρονομιάς (Heritage launguages) με τον όρο αυτό αποκαλούνται οι γλώσσες των εθνοτικών μειονοτήτων των οποίων η καλλιέργεια εξαρτάται από το βαθμό όπου οι ομιλητές τους την κληροδότησαν στις επόμενες γενιές. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη τους διαδραματίζει η αντίληψη της πολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου ζώντας σε ένα περιβάλλον με διαφορετική κυρίαρχη γλώσσα (Οικονομάκου, 2023). Οι Γλώσσες κληρονομίας υπάρχουν σε όλη τη ιστορία των χρόνων. Από όταν ξεκίνησε η μετανάστευση ομιλητών σε διαφορετικές χώρες ξεκινάν να υπάρχουν ομιλητές γλωσσών κληρονομιάς. Οι ομιλητές αυτοί, ως προς τη γλώσσα κληρονομιάς τους αισθάνονται μια πολιτισμική ή οικογενειακή σύνδεση, όμως ως προς τη γλωσσική τους ικανότητα είναι πιο ικανοί στην κυρίαρχη γλώσσα της νέας τους κοινότητας (Polinsky, 2015). Οι ομιλητές των γλωσσών κληρονομιάς παρότι εκτίθενται εκτενώς στη γλώσσα κληρονομιάς τους, δεν μπορούν να φτάσουν το επίπεδο ευχέρειας της γλώσσας αυτής όπως οι παππούδες τους ή οι γονείς τους (Polinsky, 2015).

Σύμφωνα με την Polinsky (2015) η έκθεση των ομιλητών στη γλώσσας κληρονομιάς τους γίνεται κατά βάση στο σπίτι και στην οικογένεια τους, όπου στα περιβάλλοντα αυτά υπάρχει μεγάλη ποικιλία στις γλωσσικές εμπειρίες των διαφορετικών ομιλητών της γλώσσας κληρονομιάς. Οι γλώσσες κληρονομιάς διασώζονται με εκπαιδευτικά προγράμματα μέσω των οποίων οι μαθητές μαθαίνουν τις γλώσσες προέλευσης της εθνοτικής τους ταυτότητας εκτός του σχολικού διδακτικού πλαισίου σύμφωνα με τον Aravossitas (2016, όπ. αναφ. στην Οικονομάκου, 2023).

2.4 Μειονοτικές γλώσσες

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 2013 ψηφίστηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Έκθεση η οποία αφορά τις απειλούμενες με εξαφάνιση ευρωπαϊκές γλώσσες και τη γλωσσική ποικιλία με σκοπό την προστασία της ποικιλότητας των ευρωπαϊκών γλωσσών. Η συγκεκριμένη Έκθεση

διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για το μέλλον των μειονοτικών γλωσσών. Η Έκθεση Alfonsi, αφορά τις «τοπικές και μειονοτικές γλώσσες» και όχι τις «επίσημες» γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σελλά-Μάζη, 2016). Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί πως η συγκεκριμένη έκθεση υπογραμμίζει πως το να μαθαίνει ένα παιδί τη μητρική του γλώσσα παράλληλα με την επίσημη γλώσσα του κράτους όπου ζει και μεγαλώνει το οδηγεί σε «γλωσσικό πλουραλισμό». Τα παιδιά με τον τρόπο αυτό αποκτούν μια φυσική ικανότητα η οποία τα βοηθάει έτσι ώστε στο μέλλον να μπορούν να μάθουν με μεγάλη ευκολία και άλλες γλώσσες.

Μειονοτικές γλώσσες οι οποίες υπάρχουν στην Ελλάδα είναι η Αρωμουνική ή Κουτσοβλαχική ή Βλάχικη, η Αρβανίτικη, η Σλαβομακεδονική, η Πομακική, η ελληνική Ρομανί και η Τούρκικη (Σελλά-Μαζή, 2016). Τα καθοριστικά και αντικειμενικά κριτήρια για τον καθορισμό μια γλώσσας ως μειονοτική αποτελούν διάφοροι γλωσσολογικοί παράγοντες, όπως για παράδειγμα ένα είναι αν η γλώσσα είναι ρυθμισμένη ή όχι, και ποιοι είναι οι σκοποί για τους οποίους χρησιμοποιείται. Ο όρος μειονοτική γλώσσα από θεσμική άποψη ορίζεται από τον Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης ως γλώσσα η οποία χρησιμοποιείται σε μία συγκεκριμένη περιοχή του κράτους από τους υπηκόους του και επιπλέον ως η γλώσσα η οποία διαφέρει από την επίσημη γλώσσα ή γλώσσες του εκάστοτε κράτους (Σελλά-Μάζη, 2006). Ο συγκεκριμένος ορισμός περιορίζεται μόνο στις ιστορικές μειονοτικές γλώσσες, σε γλώσσες δηλαδή οι οποίες επικράτησαν για μεγάλη χρονική διάρκεια σε ένα κράτος. Με τον τρόπο αυτό αποκλείονται οι γλώσσες μη ευρωπαϊκής προέλευσης και οι διάλεκτοι αναφέρει ο Κωφός (1993, όπ, αναφ. στη Σελλά-Μάζη, 2016). Το γεγονός αυτό καθιστά σαφές ότι ο συγκεκριμένος ορισμός εξυπηρετεί επιλεκτικά μεγάλες χώρες και αφήνει εκτός εκατομμύρια μετανάστες οι οποίοι ζουν σε ευρωπαϊκές χώρες.

Η Σελλά-Μάζη (2016) τονίζει ότι τα κριτήρια που αποτιμούν τους όρους «γλωσσική μειονότητα» και «μειονοτική γλώσσα» είναι πολιτικά και όχι γλωσσολογικά. Η γλωσσολογική διάκριση αφορά τους όρους «γηγενείς» και «μη γηγενείς» γλωσσικές μειονότητες. Επιπρόσθετα, η γλωσσολογική άποψη του όρου «μειονοτική γλώσσα», διαφέρει από τη θεσμική/πολιτική άποψη καθώς το περιεχόμενο του όρου είναι διαφορετικό. Τέλος, η χρήση των εννοιών αυτών πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή, χωρίς την εμπλοκή της πολιτικής άποψης σε θέματα καθαρά γλωσσολογίας (Σελλά-Μάζη, 2026, σσ. 21-22).

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, τα όρια τα οποία τέθηκαν στην Ελλάδα δημιούργησαν κατά κάποιον τρόπο την ύπαρξη των μειονοτικών γλωσσών στην Ελλάδα. Με τη συνεχόμενη ένταξη νέων περιοχών στον ελλαδικό χώρο εισέρχονται μαζί τους και ομιλητές

ιδιαίτερων γλωσσικών ομάδων. Λόγω της μη ταυτόχρονης προσάρτησης τους υπάρχει και διαφορά ως προς την προσαρμογή στη ελληνόφωνη κοινωνία (Σελλά-Μάζη, 2016).

Με την απογραφή η οποία έγινε το 1951 στην Ελλάδα οι κυριότερες γλώσσες οι οποίες ομιλούνται από μικρό αριθμό ομιλητών είναι η Αρβανίτικη, η Αρωμουνική ή Κουτσοβλαχική ή Βλάχικη, η Αρμένικη, η αθιγγανική Ρομανί, η Πομακική, η Σλαβομακεδονική και η Τουρκική.

2.5 Πολυγλωσσία/ Διγλωσσία

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται πως υπάρχουν πολλά κράτη τα οποία έχουν δύο ή και περισσότερες επίσημες γλώσσες και επιπλέον στην επικράτεια τους ομιλούνται ακόμη περισσότερες (Χατζηδάκη, 2020). Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισαν οι πληθυσμοί οι οποίοι μετακινούνται στα κράτη για λόγους οικονομικούς, επιχειρηματικούς, τουριστικούς ανάμεσα τους βρίσκονται και οι πρόσφυγες καθώς και οι αιτούντες άσυλο καθώς και οι σπουδαστές (Χατζηδάκη, 2020 σ.22). Η εμφάνιση της πολυγλωσσίας παρουσίασε και διάφορες προκλήσεις στα σύγχρονα κράτη, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως αποτέλεσε πηγή κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων καθώς δεν υπάρχουν και αποδείξεις πως η πολυγλωσσία και η μονογλωσσία συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη ή όχι μη χώρας σύμφωνα με την Li Wei (2007, όπ. αναφ. στη Χατζηδάκη, 2020). Από το 1999 γίνεται λόγος για πολυγλωσσική εκπαίδευση από την UNESCO, όπου περιλαμβάνει τη χρήση τουλάχιστον τριών γλωσσών στην εκπαίδευση αυτές είναι η μητρική γλώσσα, μια τοπική ή εθνική γλώσσα και μία διεθνές γλώσσα. Με τον τρόπο αυτό προωθήθηκε η πολυγλωσσική εκπαίδευση με σκοπό τη διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και τη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων σε όλους τους μαθητές.

Η διγλωσσία αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο ένας ομιλητής κάνει χρήση γλωσσών τις οποίες έχει στη διάθεση του, με σκοπό να ικανοποιήσει την ανάγκη του για επικοινωνία με ομιλητές και ομιλήτριες άλλων γλωσσών (Χατζηδάκη, 2020). Η διγλωσσία είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, γι’ αυτό το λόγο χωρίζεται σε δύο γενικές κατηγορίες, μια κατηγορία είναι οι μορφές διγλωσσίας που προκύπτουν βάσει γλωσσολογικών παραγόντων όπως χρόνος, τρόπος και επίπεδο κατάκτησης των γλωσσών. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τις μορφές διγλωσσίας που έχουν να κάνουν με κοινωνικούς και ιδεολογικούς παράγοντες (Τσοκαλίδου, 2012).

Ένα μοντέλο που παρουσίασε ο Cummins, είναι αυτό της Κοινής Υποκειμενικής Γλωσσικής Ικανότητας. Σε αυτό το μοντέλο ο Cummins (1999, όπ. αναφ. στην Τσοκαλίδου,2012) παρουσιάζει τις γλώσσες που βρίσκονται στο μυαλό του δίγλωσσου ομιλητή με ένα μεγάλο μπαλόνι το οποίο έχει δύο διαφορετικά στόμια από τα οποία φουσκώνει. Οτιδήποτε πληροφορίες εισέλθουν από τη μία γλώσσα και τη άλλη γλώσσα θα συναντηθούν στον ίδιο ενιαίο κεντρικό μηχανισμό. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να αποθηκεύει στον εγκέφαλό του παραπάνω από δύο γλώσσες χωρίς καμία από αυτές να καταλαμβάνει χώρο από την άλλη, επομένως συμπεραίνουμε πως στα δίγλωσσα άτομα, οι γλώσσες τις οποίες κατέχουν, δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και σε καμία περίπτωση δεν λειτουργούν ανταγωνιστικά η μία με την άλλη (Τσοκαλίδου, 2012). Ο Cummins αναπαριστά τη διγλωσσική ικανότητα σαν ένα διπλό παγόβουνο. Πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας υπάρχουν δυο κορυφές οι οποίες είναι τμήματα ενός παγόβουνου υπάρχει δηλαδή μια κοινή βάση (Τσοκαλίδου, 2012).

3. Βιωσιμότητα των γλωσσικών ποικιλιών

3.1 Γλωσσική επαφή και γλωσσικός θάνατος

Ένας σημαντικός μηχανισμός ή αίτιο της γλωσσικής αλλαγής είναι η γλωσσική επαφή γι' αυτό και αποτελεί βασικό αντικείμενο των γλωσσολογικών ερευνών τα τελευταία χρόνια (Λιόσης, 2019). Οι γλώσσες οι οποίες ανήκουν σε διαφορετικές οικογένειες ή έχουν μακρινή συγγένεια έρχονται σε επαφή και υφίστανται αλλαγές. Ανάμεσα σε αδελφές γλώσσες και ανάμεσα σε διαλέκτους μιας γλώσσας είναι δύσκολο να καθοριστεί με ακρίβεια ποιο είναι το προϊόν επαφής και ποιο είναι πολιτιστικής κληρονομιάς. Λόγω των γλωσσικών αυτών επαφών παρατηρείται σε ορισμένες περιπτώσεις το φαινόμενου του γλωσσικού θανάτου ή της γλωσσικής συρρίκνωσης μια γλώσσας. Ως γλωσσικός θάνατος ορίζεται η εγκατάλειψη μιας γλώσσας από τους ομιλητές της και η αντικατάσταση της από μια άλλη (Λιόσης, 2019). Η γλωσσική υποχώρηση είναι ο σταδιακός εξοβελισμός της μειονοτικής μητρικής γλώσσας από τους ομιλητές της, όπου η πορεία αυτή της γλωσσικής υποχώρησης διαφέρει από άτομο σε άτομο και από ομάδα σε ομάδα (Holmes, 2022). Η σχέση μεταξύ γλωσσικής επαφής και γλωσσικού θανάτου δε σημαίνει αναγκαστικά πως η επαφή μεταξύ δύο γλωσσών οδηγεί στη συρρίκνωση μιας γλώσσας. Ως προς την γλωσσική επαφή υπεύθυνος θεωρείται ο ομιλητής, ενώ στο γλωσσικό θάνατο υπεύθυνος θεωρείται ο ημιομιλητής. Ως προς τη γλωσσική συμπεριφορά των δύο κατηγοριών υπάρχει διαφορά στη γλωσσική συμπεριφορά και στη γλωσσική χρήση βάσει των διαφορετικών διαδικασιών απόκτησης της γλώσσας στις οποίες εμπλέκονται. Στο δίγλωσσο άτομο οι στρατηγικές γλωσσικής μετάβασης είναι κανονικές, ενώ στον ημιομιλητή η γλώσσα αποκτιέται τυχαία μέσω της σποραδικής έκθεσης στη γλωσσική διεπίδραση με άλλα μέλη της κοινότητας. Σε δομικό επίπεδο, οι αλλαγές που συμβαίνουν κατά την επαφή εμπεριέχουν στοιχεία δημιουργικότητας ή νεωτερικότητας (Λιόσης, 2019).

Οι κοινωνικοί λόγοι οι οποίοι μπορούν να οδηγήσουν μια κοινότητα στην εγκατάλειψη μιας συγκεκριμένης γλώσσας είναι πολλοί. Συχνότεροι λόγοι είναι οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί (Holmes, 2022). Αρχικά, οι κοινωνικές συναναστροφές με τα άτομα τα οποία είναι ομιλητές της κυρίαρχης γλώσσας αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα. Ιδιαίτερα στο σχολικό χώρο όπου συνυπάρχουν τα παιδιά μεταξύ τους και έρχονται σε επαφή με τους συμμαθητές τους οι οποίοι είναι ομιλητές της κυρίαρχης γλώσσας, με τον τρόπο αυτό οι μαθητές οι οποίοι είναι ομιλητές της μειονοτικής γλώσσας μειώνουν την χρήση της μητρικής τους γλώσσας και χρησιμοποιούν αυτήν η οποία είναι η κυρίαρχη(Holmes, 2022). Ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για την

γλωσσική υποχώρηση είναι η πίεση η οποία ασκείται από την κοινωνία (Holmes, 2022). Ειδικά όταν γίνεται λόγος για μια γλώσσα μεταναστών, οι οποίοι αντιμετωπίζονται από την κοινωνία ως απειλή οι ομιλητές της μειονοτικής γλώσσας αρχίζουν και εγκαταλείπουν την μητρική τους γλώσσα για να γίνουν κοινωνικά αποδεκτοί και να μπορέσουν να αφομοιωθούν στο σύνολο των ομιλητών της κυρίαρχης (Holmes, 2022).

Υπάρχουν κι άλλοι λόγοι που οδηγούν σε γλωσσική υποχώρηση εκτός από αυτών της μετανάστευσης. Οι διάφορες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν έχουν συχνά ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε γλωσσικές αλλαγές (Holmes, 2022). Η εύρεση εργασίας είναι ένας από τους λόγους για τον οποίο οι ομιλητές αναγκάζονται να αλλάξουν το γλωσσικό τους ρεπερτόριο. Επιπλέον, επειδή η κυρίαρχη γλώσσα είναι αυτή η οποία χρησιμοποιείται στη διοίκηση, τη εκπαίδευση και τη θρησκεία είναι πολύ πιθανό πως οι μειονοτικές ομάδες θα αναγκαστούν να υιοθετήσουν τη γλώσσα που ομιλείται από την κυρίαρχη ομάδα (Holmes, 2022). Τη γλωσσική υποχώρηση δε θα τη συναντήσουμε στις γλώσσες των κυρίαρχων ομάδων, καθώς η κυρίαρχη ομάδα δεν έχει κάποιο λόγο να υιοθετήσει κάποια γλώσσα μειονότητας. Η γλώσσα η οποία υφίσταται γλωσσική υποχώρηση είναι συνήθως αυτή η οποία ομιλείται από μια μειονοτική ομάδα (Holmes, 2022). Οι κυρίαρχες γλώσσες σύμφωνα με τη Holmes (2022) χρησιμοποιούνται κυρίως σε επίσημες περιστάσεις της κοινωνίας όπως για παράδειγμα σε επίσημες ομιλίες, σε εκφωνήσεις ειδήσεων στην τηλεόραση και στο ραδιόφωνο όπως ακόμα στα είδωλα των νέων, μοντέλα και ντιτζέι, γεγονός το οποίο εξηγεί και το λόγο πως πολλοί νεαροί ομιλητές οι οποίοι ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες αρχίζουν και εγκαταλείπουν τη χρήση της μητρικής τους γλώσσας. Η γλωσσική υποχώρηση καθυστερεί να επιτευχθεί κυρίως σε αγροτικές περιοχές και αυτό συμβαίνει λόγω της γεωγραφικής τους τοποθέτησης, καθώς οι αγροτικοί πληθυσμοί ζουν συνήθως σε περιοχές οι οποίες βρίσκονται μακριά από τα αστικά κέντρα και οι ανάγκες επικοινωνίας γίνονται στη μητρική μειονοτική τους γλώσσας (Holmes, 2022). Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες παρατηρείται αργότερος ρυθμός της γλωσσικής υποχώρησης οφείλεται κυρίως στις θετικές στάσεις που υπάρχουν απέναντι στη μειονοτική γλώσσα και η προσπάθεια χρησιμοποίησης της σε διάφορους τομείς. Με τον τρόπο αυτό οι ομιλητές αντιστέκονται στην πίεση που υπάρχει από την εκάστοτε πλειονοτική ομάδα με σκοπό την υιοθέτηση της κυρίαρχης γλώσσας (Holmes, 2022). Επιπλέον, η υπερηφάνεια την οποία νιώθουν οι ομιλητές μια μειονοτικής γλώσσας για την ταυτότητα και τη γλώσσα του διαδραματίζει σημαντικό ρόλο καθώς

αποτελούν μια ισχυρή κοινότητα που λειτουργεί θετικά απέναντι στη γλώσσα της (Holmes, 2022).

Όταν μια γλώσσα εγκαταλείπεται από τους ομιλητές της και αντικαθίσταται εξολοκλήρου από μια άλλη τότε γίνεται λόγος για γλωσσικό θάνατο (Λιόσης, 2019). Η Holmes (2022) αναφέρει πως όταν πεθάνουν οι ομιλητές μιας γλώσσας πεθαίνει ταυτόχρονα μαζί τους και η γλώσσα, σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται λόγος για γλωσσικό θάνατο και όχι για γλωσσική υποχώρηση. Σε περίπτωση σταδιακού θανάτου μιας γλώσσας, που δεν αφορά γλωσσικό θάνατο εξαιτίας της ξαφνικής εξαφάνισης όλων των ομιλητών λόγω σφαγής ή επιδημίας, η διαδικασία που θα ακολουθήσει ως προς τον γλωσσικό θάνατο είναι ίδια με αυτή της γλωσσικής υποχώρησης (Holmes, 2022). Ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό μοντέλο για το γλωσσικό θάνατο που έχει διατυπωθεί διακρίνει τρία επίπεδα ανάλυσης σύμφωνα με τον Sasse (1999a, οπ. αναφ. στον Λιόση, 2019) σύμφωνα με αυτό το μοντέλο οι μεταβολές που έχουν αιτιακή σχέση σε συγκεκριμένη φορά είναι το εξωτερικό πλαίσιο (external setting), το συγκεκριμένο επίπεδο αναφέρεται στο σύνολο των εξωγλωσσικών συνθηκών όπως η ιστορία, η πολιτική και η οικονομία. Το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης είναι η γλωσσική συμπεριφορά (speech behaviour) των μελών μιας κοινότητας και αφορά τις στάσεις και τη σφαίρα λειτουργικότητας του συγκεκριμένου κώδικα. Τρίτο επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης είναι οι δομικές συνέπειες (structural consequences) οι οποίες είναι οι μετρήσιμες αλλαγές στο γλωσσικό σύστημα της απειλούμενης γλώσσας, τις οποίες τις προκαλούν οι μεταβολές των δύο προηγούμενων επιπέδων. Η εχθρικότητα που μπορεί να αντιμετωπίσει μια γλώσσα και η κοινότητα που τη μιλάει οδηγεί στη διαμόρφωση διάφορων αρνητικών στάσεων οι οποίες μπορούν να επιφέρουν μη αναστρέψιμες συνέπειες στο γλωσσικό σύστημα της γλώσσας, οι οποίες με τη σειρά τους θα οδηγήσουν στο γλωσσικό θάνατο (Λιόσης 2019). Η γλωσσική επαφή μεταξύ δύο γλωσσών δεν οδηγεί απαραίτητα πάντα στο γλωσσικό θάνατο μιας γλώσσας, πολλές φορές οι γλωσσικές επαφές αφορούν γλωσσικές ποικιλίες συγγενικές μεταξύ τους όπως για παράδειγμα διαλέκτους της ίδιας γλώσσας (Λιόσης, 2019).

3.2 Τρόποι γλωσσικής αναβίωσης των γλωσσικών ποικιλιών

Οι παράγοντες οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν στην καθυστέρηση της υποχώρησης μιας γλώσσας είναι κατά βάση κοινωνικοί (Holmes, 2022). Σημαντικό ρόλο κατέχει η θεώρηση της γλώσσας ως ένα σύμβολο μειονοτικής ομάδας, έτσι οι ομιλητές είναι πιθανό να διατηρήσουν τη γλώσσα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα καθώς η χρήση της θα δηλώνει το που ανήκουν

(Holmes, 2022). Σύμφωνα με τη Holmes (2022) όταν διάφορες οικογένειες μια γλωσσικής μειονότητας ζουν κοντά η μία στην άλλη και έρχονται μεταξύ τους σε επαφή, τότε είναι πιο εύκολο να διατηρηθεί η γλώσσα τους αφού θα τη χρησιμοποιούν για τη μεταξύ τους επικοινωνία. Ακόμη ένας παράγοντας ο οποίος μπορεί να συμβάλει στη γλωσσική διατήρηση και συνήθως αφορά μειονότητες οι οποίες ζουν σε άλλη χώρα είναι τα συχνά ταξίδια στη χώρα καταγωγής τους όπου εκεί υπάρχει συνεχόμενη γλωσσική επαφή μεταξύ ομόγλωσσων συγγενικών προσώπων (Holmes, 2022). Σύμφωνα με τη Holmes (2022) η οικογενειακή οργάνωση αποτελεί βασική πηγή διατήρηση της γλώσσας, σε οικογένειες όπου οι παππούδες συνήθως ζουν μαζί με τα παιδιά και τα εγγόνια τους γίνεται συχνότερη χρήση της μητρικής γλώσσας και σε ορισμένες περιπτώσεις διάφορες κοινωνικές ομάδες αποτρέπουν του γάμους με αλλόγλωσσους συντρόφους με σκοπό τη γλωσσική διατήρηση (Holmes, 2022). Η υποστήριξη των θεσμών μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά έτσι ώστε να διατηρηθεί μια μειονοτική γλώσσα ιδίως η εκπαίδευση, η θρησκεία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι μειονοτικές ομάδες με τη χρήση αυτών των θεσμών μπορούν να βοηθήσουν και να επιτύχουν τη διατήρηση της γλώσσας τους, όμως στο σημείο αυτό κομβικό ρόλο διαδραματίζει η κυβέρνηση μιας χώρας ως προς το κατά πόσο ενδιαφέρεται για να διατηρηθεί μια μειονοτική γλώσσα, κάνοντας διάφορες νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες θα συμβάλουν θετικά στη μη υποχώρηση της (Holmes, 2022).

3.3 Βιωσιμότητα και προστασία μειονοτικών γλωσσών

Οι μειονοτικές γλώσσες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες με βάση τις γλώσσες με τις οποίες γειτνιάζουν. Έτσι έχουμε τις γλώσσες «απόκλισης» και τις γλώσσες «σύγκλισης» ή γλώσσες Abstand και Ausbau όπως αναφέρει ο Trudgill (1995, όπ. αναφ. στη Σελλά-Μάζη, 2016). Ως γλώσσες «απόκλισης» θεωρούνται αυτές οι οποίες εξαιτίας των πολύ διαφορετικών γλωσσικών τους χαρακτηριστικών θεωρούνται γλώσσες και όχι διάλεκτοι. Σε αντίθεση, ως γλώσσες «σύγκλισης» θεωρούνται οι γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες χαρακτηρίζονται από καθεστώς γλώσσας και όχι διαλέκτου εξαιτίας κάποιων συγκεκριμένων κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών χαρακτηριστικών τα οποία αυτά χαρακτηριστικά συνδέονται με τις έννοιες «αυτονομία» και «τυποποίηση/ρύθμιση της γλώσσας». Η πλειονότητα των ευρωπαϊκών γλωσσών συγκαταλέγεται στην κατηγορία των γλωσσών «σύγκλισης». Το

μέλλον μιας μειονοτικής γλώσσας καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον αποκλίνων ή συγκλίνων χαρακτήρα της.

Οι παράγοντες οι οποίοι συμβάλουν στην προσβολή βιωσιμότητας μιας μειονοτικής γλώσσας είναι αρχικά αν χαρακτηριστεί η συγκεκριμένη γλώσσα ως γλώσσα «απόκλισης» (Abstand). Επιπλέον καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει το καθεστώς της γλώσσας σύγκλισης προς τη γλώσσα της πλειονότητας καθώς και το φύσει μειονοτικό της καθεστώς για παράδειγμα η έλλειψη γεωγραφικού συνεχούς. Από τη άλλη πλευρά οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι ενισχύουν τη βιωσιμότητα μιας μειονοτικής γλώσσας είναι αρχικά ο χαρακτηρισμός της γλώσσας αυτής ως γλώσσα «απόκλισης» (Abstand). Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η έλλειψη καθεστώτος σύγκλισης ως προς τη σχέση που έχει με τη γλώσσα πλειοψηφίας του κράτους στο οποίο χρησιμοποιείται όταν μιλάμε για γλώσσες σύγκλισης. Ως προς τη βιωσιμότητα της παράγοντας ενίσχυσης είναι και το θέσει μειονοτικό της καθεστώς καθώς και το γεωγραφικό της συνεχές σε σχέση με την πλειοψηφούσα γλωσσική ομάδα που χρησιμοποιεί τη γλώσσα αυτή με τη μειονοτική ομάδα τονίζει ο Trudgill (1992a, όπ. αναφ. στη Σελλά-Μάζη 2016). Σύμφωνα με αυτή τη κοινωνιογλωσσολογική διάκριση, στην Ελλάδα οι γλώσσες που χρησιμοποιούνται σήμερα από τις σημαντικότερες ιστορικές/γηγενείς αλλόγλωσσες ομάδες είτε αυτές είναι δίγλωσσες ή τρίγλωσσες ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες. Τις γλώσσες χαμηλής βιωσιμότητας όπως η Αρβανίτικη και η Αρωμούνικη ή Κουτσοβλάχικη ή Βλάχικη. Δεύτερη ομάδα είναι οι γλώσσες μέσης βιωσιμότητας όπως η Σλαβομακεδονική, η Πομακική και η ελληνική Ρομανί και τρίτη ομάδα είναι οι γλώσσες υψηλής βιωσιμότητας όπως η Τούρκικη γλώσσα (Σελλά-Μάζη, 2016).

4. Γλωσσική αλλαγή

Η γλωσσική αλλαγή είναι ένα φαινόμενο το οποίο παρατηρείται πως συμβαίνει από πολύ παλιά και σε όλες τις γλώσσες, αποτελεί αποτέλεσμα του γλωσσικού δανεισμού. Είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό τη στιγμή που γίνεται γιατί οι ρυθμοί του είναι αργοί και σταδιακοί. Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται σε μια γλώσσα διακρίνονται σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης όπως στη φωνολογία, στη μορφολογία, στη σύνταξη και στη σημασιολογία. Αυτό το οποίο είναι αξιοσημείωτο ως προς τα επίπεδα της γλωσσικής αλλαγής είναι πως αυτή η αλλαγή δεν γίνεται με το ίδιο ρυθμό σε όλα. Το επίπεδο το οποίο μεταβάλλεται πιο γρήγορα από τα υπόλοιπα είναι σαφώς το λεξιλόγιο. Ο ρυθμός των γλωσσικών αλλαγών είναι διαδοχικός και συνεχής. Συνήθως μεταξύ των γενεών που βρίσκονται πιο κοντά η μια στην άλλη η μορφή της γλώσσας γίνεται εύκολα κατανοητή μεταξύ τους. Εκεί όπου όμως παρουσιάζονται δυσκολίες και χάσματα είναι στη προσπάθεια κατανόησης πολύ παλαιότερων χρονικών σταδίων της κάθε γλώσσας (Καραντζόλα & Φλιάτουρας, 2004). Ο αργός και σταδιακός ρυθμός αυτών των αλλαγών καθώς και η μη ολοκληρωτική αλλαγή των γλωσσών μας επιτρέπουν στο να μπορούμε να κατανοούμε ακόμη την ίδια τη γλώσσα χωρίς να σταματήσει η επικοινωνία μεταξύ των ομιλητών της.

Οι λόγοι οι όποιο προκαλούν τη γλωσσική αλλαγή οι λεγόμενοι οι αιτιακοί παράγοντες (casual factors) είναι παρόμοιοι αν όχι ίδιοι με τους παράγοντες και τους μηχανισμούς της γλωσσικής αλλαγής. Αν και έχουν διατυπωθεί πολλές και διαφορετικές αιτίες για την γλωσσική αλλαγή κατά το πέρασμα των χρόνων, διαφοροποιούνται σε δύο βασικές κατηγορίες σε εσωτερικούς (language-internal) και σε εξωτερικούς (language-external) (Καραντζόλα & Φλιάτουρας, 2004). Στους εσωτερικούς λόγους συγκαταλέγονται οι λόγοι οι οποίοι σχετίζονται με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς τους οποίους περιέχει η ανθρώπινη ομιλία σε σχέση με την παραγωγή και την πρόσληψη. Πιο συγκεκριμένα αφορά λόγους που σχετίζονται με τη λεγόμενη φυσική τάξη όπως για παράδειγμα τη φυσιολογία των φωνητηρίων οργάνων και ψυχολογικής/ γνωσιακής τάξης που σχετίζονται με την πρόσληψη, την επεξεργασία, και την μάθηση της γλώσσας (Καραντζόλα & Φλιάτουρας, 2004). Υπήρξαν γλωσσολόγοι που υποστήριξαν τη διφυή φύση της γλώσσας και εκεί υποστήριξαν την ψυχολογική πλευρά της θεωρώντας ότι η γλώσσα ελέγχεται από νόμους οι οποίοι ελέγχουν την εσωτερική της μορφή. Ως προς τους εξωτερικούς λόγους γίνεται αναφορά για παράγοντες οι οποίοι βρίσκονται στο εξωτερικό περιβάλλον και δεν έχουν να κάνουν με τον ανθρώπινο οργανισμό. Πρωταρχικός και καθοριστικός λόγος της γλωσσικής αλλαγής είναι οι γλωσσικές επαφές μεταξύ των

ομιλητών διαφορετικών γλωσσικών ρεπερτορίων και χωρών. Άλλοι λόγοι είναι οι γλωσσικοί προγραμματισμοί, εκπαιδευτικές πολιτικές και οι διάφορες κοινωνικές αξιολογήσεις.

Σε ότι αφορά την γλωσσική επαφή οι κοινωνικές επαφές μεταξύ λαών και οι κοινωνικές επαφές μεταξύ ομιλητών διαφορετικών γλωσσών μέσα σε ένα κοινό κράτος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο λόγω των κοινωνικών σχέσεων αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων αυτών. Επιπλέον, παρατηρείται και το φαινόμενο διαφόρων κοινοτήτων κυρίως των εργατικών στρωμάτων να δημιουργούν ένα δικό τους γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας ο οποίος δεν έχει καμία σχέση με τη γλωσσική ποικιλία που ομιλείται στης «υψηλές», «μεσαίες» και «ανώτερες» κοινωνικές τάξεις. Με την πάροδο του χρόνου αυτός ο κώδικας εντάσσεται σταδιακά σε όλες τις γλωσσικές κοινότητες και αποτελεί μέρος της καθημερινής ομιλίας όλων των ποικιλιών. Οι λειτουργικές ανάγκες της γλώσσας που αλλάζει έχουν να κάνουν κυρίως με το λεξιλόγιο σταδιακά παρατηρείται το φαινόμενο όπου λέξεις υποχωρούν και σταματά η χρήση τους από τους ομιλητές. Καθώς οι συνήθειες και οι εποχές αλλάζουν εξαφανίζονται μαζί τους και οι λέξεις που αποτελούσαν σημείο αναφοράς, όπως για παράδειγμα στο αγροτικό τομέα μετά τη βιομηχανική επανάσταση μειώνεται και η χρήση των λέξεων που έχουν να κάνουν με τα χειροποίητα εργαλεία και τις χειροποίητες πρακτικές και εμφανίζονται νέες λέξεις και ορισμοί στον κόσμο του αγροτικού τομέα. Ο γλωσσικός δανεισμός κυρίως ξένων λέξεων αποτελεί άλλον ένα σημαντικό λόγο που αφορά τη γλωσσική αλλαγή. Βασικό και κυρίαρχο ρόλο σε αυτού του είδος δανεισμού έχει να κάνει με τη μετανάστευση των πληθυσμών όπου οι γηγενείς πληθυσμοί έρχονται σε επαφή με τους μετανάστες, με τις κοινωνικές συναναστροφές που υπάρχουν μεταξύ των δύο αυτών πληθυσμών αρχίζουν και παρατηρούνται οι πρώτες γλωσσικές αλλαγές και στις δύο γλώσσες.

Υπάρχουν και κοινωνιογλωσσικοί λόγοι οι οποίοι με τη σειρά τους συμβάλλουν στη γλωσσική αλλαγή όπως για παράδειγμα σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το περιβάλλον μέσα στο οποίο γίνεται η εξέλιξη μιας γλώσσας ένα πρωταρχικό ρόλο έχουν και οι γλωσσικές ποικιλίες που υπάρχουν στο περιβάλλον αυτό. Η μία ποικιλία επηρεάζει την άλλη και συχνά έχουμε ανακατεμένα στοιχεία δύο και τριών ποικιλιών μεταξύ τους ως προς το λεξιλόγιο κυρίως. Μια περίπτωση γλωσσικής αλλαγής είναι αυτή της τοπικής ταυτότητας σύμφωνα με την οποία παρατηρήθηκε πως πολλές φορές οι γλώσσες μπορεί να αλλάζουν με σκοπό να επιτρέψουν στους ομιλητές τους να μπορούν να διακρίνουν από την διαφορετική ομιλία από που προέρχεται ο καθένας τους (Καραντζόλα & Φλιάτουρας, 2004). Στις περισσότερες περιπτώσεις γλωσσικής αλλαγής οι αιτίες είναι πολλές και διαφορετικές συνήθως γίνεται

λόγος για αλληλεπίδραση εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων μαζί. Καθώς είναι ένα σύνθετο φαινόμενο συνδέεται κατά βάση με τους ομιλητές που συνετέλεσαν έτσι ώστε να έρθει αυτή η αλλαγή.

4.1 Γλωσσικός δανεισμός

Η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1996) αναφέρει πως καμία γλώσσα δεν έχει σταθερό και αμιγές λεξιλόγιο, παρομοιάζει το λεξιλόγιο σαν μια κινούμενη άμμο. Το λεξιλόγιο υπόκειται σε μια έντονη γλωσσική μεταβολή η οποία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο δανεισμό, δηλαδή στην επίδραση του λεξιλογίου άλλης γλώσσας. Επιπλέον, υποστηρίζει πως το λεξιλόγιο είναι πολυσυλλεκτικό δηλαδή οι μονάδες προέρχονται από πολλές πηγές όπως κληρονομιά από προηγούμενες φάσεις της ιστορίας της γλώσσας ή από δανεισμό από άλλες γλώσσες (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1996). Γλωσσικός δανεισμός ονομάζεται η διαδικασία η οποία συνιστά το προϊόν γλωσσικής επαφής, συστηματοποιείται ανάλογα με την ένταση της επαφής αυτής και επηρεάζεται από τις περιρρέουσες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες (Τζακώστα, 2022β). Ως γλωσσικός δανεισμός ορίζεται η ενσωμάτωση και η προσαρμογή λεξιλογικών σχηματισμών ή άλλων μορφοσυντακτικών κυρίως δομών από μια γλώσσα, την λεγόμενη γλώσσα προέλευσης σε μια άλλη τη λεγόμενη γλώσσα υποδοχής (Τζακώστα, 2022β). Δεν υπάρχει καμία γλώσσα που να μην επηρεάστηκε από άλλες, ακόμη και οι γλώσσες μεγάλων πολιτισμών όπως η αρχαία ελληνική, η λατινική, η γαλλική και η αγγλική, η δανείστρια γλώσσα δεν επιβάλλεται αλλά ο γλωσσικός δανεισμός προκύπτει λόγω ανάγκης από την δανειολήπτρια γλώσσα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 1996). Ο Σκιαδάς (2015) παρουσιάζει το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής επαφής σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο. Ως φαινόμενο είναι αποτέλεσμα επαφής των γλωσσών και η επιρροή του γίνεται σε διαφορετικά επίπεδα και διαφορετικούς ρυθμούς και βαθμούς. Η πιο έντονη επιρροή του γλωσσικού δανεισμού αφορά το λεξιλόγιο (Σκιαδάς, 2015). Οι συναλλαγές μεταξύ των ομιλητών διαφορετικών γλωσσών είναι μια υγιής διαδικασία. Ο δανεισμός είναι μια προσπάθεια των ομιλητών να βελτιώνονται σε λεξιλογικό επίπεδο. Επιπλέον, μέσω αυτού βελτιώνουν την ικανότητα για επικοινωνία λόγω των καθημερινών συναναστροφών που επιτελούν. Ο γλωσσικός δανεισμός καλύπτει την ανάγκη των γλωσσών και των διαλέκτων με την ενίσχυση του λεξιλογίου και επίσης μπορεί να ενισχύσει μια γλώσσα δημιουργώντας νέες λέξεις. Όλα τα παραπάνω φανερώνουν πως το φαινόμενο του γλωσσικού

δανεισμού δεν αποτελεί απειλή για καμία γλώσσα, η επίδραση του αφορά την επιφανειακή δομή του εκάστοτε γλωσσικού συστήματος. Οι διαφοροποιήσεις που προκαλεί δεν επηρεάζουν την βαθιά δομή των συστημάτων. Η σύνδεση του γλωσσικού δανεισμού με τη γλωσσική αλλαγή είναι άμεση καθώς ο δανεισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται η γλωσσική ανανέωση και ο γλωσσικός εμπλουτισμός (Σκιαδάς, 2015). Τα βασικά κριτήρια με τα οποία μπορούν να αξιολογηθούν οι δάνειες λεξιλογικές μονάδες είναι δύο, η αντοχή και ο βαθμός προσαρμογής όπως αναφέρει ο Σκιαδάς (2015). Η αντοχή αφορά το βαθμό εξάπλωσης της χρήσης της δάνειας μονάδας στις κοινωνικές ομάδες και το χρόνο που διαρκεί η χρήση της. Ο βαθμός προσαρμογής αφορά την προσαρμογή του δανείου στις διαδικασίες παραγωγής και σύνθεσης νέων λεξικών στοιχείων μέχρι την ενσωμάτωση του στη γλώσσα υποδοχής λεξικό στοιχείο. Η προσαρμογή των δάνειων λέξεων είναι σταδιακή και εξαρτάται από διάφορους παράγοντες γλωσσολογικού χαρακτήρα όπως είναι οι διαφορές και οι ομοιότητες στο φωνολογικό και μορφολογικό σύστημα των γλωσσών που έρχονται σε επαφή. Εκτός από του γλωσσολογικούς παράγοντες σημαντικό ρόλο κατέχουν και οι εξωγλωσσικοί παράγοντες όπως οι οικονομικοί, πολιτικοί και κοινωνικοί. Οι παράγοντες αυτοί καθορίζουν και το βαθμό επαφής μεταξύ των λαών και την αποδοχή του λεξιλογίου μεταξύ των γλωσσών. Κατά τη διαδικασία του γλωσσικού δανεισμού, παρότι μια γλώσσα μπορεί να μεταβάλλεται σε διάφορα επίπεδα και κυρίως στο λεξιλόγιο, σημαντικό γεγονός αποτελεί το γεγονός πως η επικοινωνιακή ικανότητα των ομιλητών της παραμένει αμετάβλητη. Ο λόγος που επικρατεί αυτό το φαινόμενο, είναι πως ο τρόπος που εισέρχεται ένα γλωσσικό δάνειο στην αποδέκτρια γλώσσα είναι ομαλός και δεν προκαλεί την αυτόματη εξαφάνιση κάποιου παλαιότερου όρου με τον οποίο έχει την ίδια σημασία (Σκιαδάς, 2015).

4.2 Μορφές γλωσσικού δανεισμού

Όπως προαναφέρθηκε μια από τις αιτίες τις γλωσσικής αλλαγής είναι ο γλωσσικός δανεισμός, ο οποίος αποτελεί και βασικό θέμα της έρευνας της διπλωματικής αυτής εργασίας. Ο γλωσσικός δανεισμός μπορεί να πάρει τριών ειδών μορφές την μορφή του εξωτερικού δανεισμού, τη μορφή του εσωτερικού δανεισμού και τέλος τη μορφή του ταυτόχρονου εσωτερικού και εξωτερικού δανεισμού (Τζακώστα, 2022β). Ο προσδιορισμός των δάνειων λέξεων μπορεί επιπλέον, να προσδιοριστεί και με βάση την πηγή προέλευσης του. Αυτές οι

δάνειες δομές κατηγοριοποιούνται και σε άμεσα δάνεια, μεταφραστικά δάνεια και αντιδάνεια. Τα αντιδάνεια είναι η λεγόμενη επιστροφή δομών σε μια γλώσσα η οποία είχε δανείσει σε μια άλλη γλώσσα δομές οι οποίες της επιστράφηκαν πίσω πάλι, γεγονός το οποίο φανερώνει και την διαρκή και ακατάπαυστη αλληλεπίδραση μεταξύ των γλωσσών (Τζακώστα 2022β). Οι δάνειες δομές μπορεί να έχουν διάφορες μορφές όπως την μορφή λεξήματος, προσφύματος ακόμη και πλήρους μορφοσυντακτικού σχηματισμού (Τζακώστα 2022β). Πολλές από τις δάνειες λέξεις κατά την διαδικασία ενσωμάτωσης τους φτάνουν στο σημείο να κλίνονται σύμφωνα με τα κλιτικά παραδείγματα της ελληνικής (Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου, 2025).

4.2.1 Κληρονομημένες λέξεις

Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2001) το λεξιλόγιο μιας γλώσσας είναι και η περιοχή όπου το φαινόμενο του δανεισμού είναι ιδιαίτερα εμφανές και πιο άμεσα παρατηρήσιμο. Υπάρχουν δύο κατηγορίες λέξεων ως προς την προέλευση τους η πρώτη αφορά λέξεις που η εκάστοτε γλώσσα έχει κληρονομήσει από την παλαιότερη μορφή της και η δεύτερη αφορά τις λέξεις τις οποίες έχει δανειστεί από κάποια άλλη γλώσσα σε κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Η πρώτη κατηγορία των λέξεων που είναι κληρονομημένες αφορά τις λέξεις οι οποίες περνούν από γενιά σε γενιά μέσω του προφορικού λόγου, κατά τη διάρκεια συνέχειας τους δεν παρατηρείται ούτε γίνεται καμία γλωσσολογική αλλαγή αλλά συνεχίζει και παραμένει στην αρχική της μορφή. Στη δεύτερη κατηγορία που αφορά τις δάνειες λέξεις γίνεται λόγος για λέξεις οι οποίες υιοθετούνται από μια γλώσσα μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Παπαναστασίου, 2001). Γεγονός που για τις παλαιότερες εποχές αποτελεί προβληματισμό για το πότε εισήλθαν αυτές οι λέξεις καθώς οι πληροφορίες είναι πολλές φορές ανεπαρκείς. Όπως επισημαίνει ο Παπαναστασίου (2001) το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού υπήρξε πάντοτε και θα συνεχίζει να υπάρχει σε όλες τις γλώσσες, αφού οι ομιλητές διαφορετικών γλωσσών έρχονται συνεχόμενα σε επαφή μεταξύ τους. Ο γλωσσικός δανεισμός διακρίνεται σε δύο τρόπους βάσει με τον οποίο γίνεται υποστηρίζει ο Πετρούνιας (1984, όπ. αναφ. στον Παπαναστασίου, 2001) τον λαϊκό δανεισμό και τον λόγιο δανεισμό.

4.2.2 Λαϊκός και Λόγιος δανεισμός

Ο λαϊκός δανεισμός αφορά λέξεις οι οποίες περνούν από τη μια γλώσσα στην άλλη με προφορικό λόγο και αφορά κυρίως λέξεις που χρησιμοποιούν τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα.

Στο λαϊκό δανεισμό οι ομιλητές που υιοθετούν το ξένο δάνειο στην προσπάθεια τους να το αποδώσουν το προσαρμόζουν στη φωνητική και τη μορφολογία της δικής τους γλώσσας. Ο λόγιος δανεισμός αφορά λέξεις οι οποίες εισέρχονται από μια μερίδα μορφωμένων ομιλητών οι οποίοι είναι άριστοι γνώστες της γλώσσας που αποτελεί πηγή του δανεισμού και είναι αυτοί οι οποίοι μπορούν να καθορίσουν σε αρκετά μεγάλο βαθμό με ποιον τρόπο θα εμφανίζονται οι λέξεις αυτές στη δική τους γλώσσα (Παπαναστασίου, 2001). Συνήθως οι λέξεις προσαρμόζονται στη γλώσσα υποδοχής, όμως επειδή ο τρόπος που έρχονται σε επαφή με αυτές τις λέξεις είναι τα γραπτά κείμενα επιλέγεται κατά τη διαδικασία του δανεισμού η γραπτή συνήθως μορφή της λέξης και έτσι έχουμε τη λεγόμενη περίπτωση του ορθογραφικού δανεισμού (Παπαναστασίου, 2001).

4.2.3 Εξωτερικός, εσωτερικός και διαχρονικός δανεισμός

Ο εξωτερικός δανεισμός, ο εσωτερικός δανεισμός και ο διαχρονικός δανεισμός αφορούν την πηγή του δανεισμού. Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2001) με το όρο εξωτερικό δανεισμό αναφερόμαστε στο δανεισμό λέξεων μιας γλώσσας από μια άλλη γλώσσα. Όλες οι γλώσσες έχουν εξωτερικά δάνεια στο λεξιλόγιο τους και ο εξωτερικός δανεισμός μπορεί να είναι λόγιος εξωτερικός δανεισμός και λαϊκός εξωτερικός δανεισμός (Παπαναστασίου, 2001). Ο εσωτερικός δανεισμός αφορά των δανεισμό λέξεων μιας γλώσσας από τις διαλέκτους της, ενώ ο διαχρονικός δανεισμός αφορά μια κατηγορία λόγιου δανεισμού όπου οι λέξεις εισέρχονται από τους λόγιους οι οποίοι έχουν δανειστεί λέξεις της ίδιας τους της γλώσσας οι οποίες αυτές λέξεις προέρχονται από μια παλαιότερη μορφή της ίδιας γλώσσας (Παπαναστασίου, 2001).

4.2.4 Άμεσος δανεισμός και δανεισμός από μεταφραστικό δάνειο

Ο γλωσσικός δανεισμός διακρίνεται σε δανεισμό με άμεσο δάνειο και σε δανεισμό από μεταφραστικό δάνειο (Παπαναστασίου, 2001). Ως προς δανεισμό μεταφραστικού δανείου η διαδικασία είναι περίπλοκή και έχει να κάνει κυρίως με το λόγιο δανεισμό. Σε αυτή την περίπτωση οι δάνειες λέξεις δεν εισάγονται από τους μορφωμένους στη δική τους γλώσσα με βάση τη φωνητική της ουσία αλλά τις μεταφράζουν με τη χρήση ήδη υπαρκτών γλωσσικών της στοιχείων (Παπαναστασίου, 2001). Ο Παπαναστασίου (2001) αναφέρει ως παράδειγμα τη λέξη ουρανοξύστης η οποία ενώ αναλύεται μορφολογικά σε ελληνικά στοιχεία (<ουραν(ος) -ο- + ξυσ- (ξύνω) –της), είναι μεταφραστικό δάνειο από την αγγλική λέξη sky-scraper και αυτό γιατί στην ουσία μεταφράζονται στα ελληνικά τα στοιχεία της αγγλικής λέξης: sky ‘ουρανός’

και scrap(e) ‘ξύνω’, -er ~ -της (μόρφημα που δηλώνει όργανο) (Παπαναστασίου, 2001). Στην περίπτωση μη απόλυτα πιστής μετάφρασης γίνεται λόγος για ελεύθερα μεταφραστικά δάνεια όπου σε μία δάνεια λέξη μπορεί να κρατηθεί από την ελληνική μια μορφή κατάληξης για να αποδώσει την ξένη μορφή κατάληξης χωρίς αυτό να πρόκειται για ακριβή μετάφραση, για παράδειγμα ο Παπαναστασίου (2001) εξηγεί πως η γαλλική λέξη sensualisme αποδίδεται στα ελληνικά ως αισθησιοκρατία και το δεύτερο συνθετικό –κρατία αποδίδει το γαλλικό –isme χωρίς να είναι αυτή η ακριβής μετάφραση. Στην περίπτωση του σημασιολογικού δανεισμού, ο οποίος εντάσσεται στην κατηγορία των μεταφραστικών δανείων η δάνεια λέξη μεταφράζεται και ως αποτέλεσμα αυτής της μετάφρασης είναι μια ήδη προϋπάρχουσα λέξη στη γλώσσα υποδοχής να αποκτά μια νέα σημασία υπό την επίδραση της ξένης λέξης (Παπαναστασίου, 2001). Ως παράδειγμα εδώ ο Παπαναστασίου (2001) χρησιμοποιεί τη λέξη ποντίκι η οποία είναι μεταφραζόμενη από την αγγλική χρησιμοποιείται και με τη σημασία ‘μικρή συσκευή συνδεδεμένη με ηλεκτρονικό υπολογιστή’ η λέξη mouse έχει διπλή μετάφραση 1.γκρίζο τρωκτικό και 2. μικρή συσκευή συνδεδεμένη σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες δάνειες λέξεις πέρασαν στη γλώσσα υποδοχής και ως άμεσα και ως μεταφραστικά δάνεια όπως για παράδειγμα η λέξη mouse. Ως προϊόντα μεταφραστικού δανεισμού έχουν υπάρξει και ολόκληρες φράσεις, ο Παπαναστασίου (2001) δίνει παραδείγματα όπου στις ευρωπαϊκές γλώσσες μια συγκεκριμένη φράση μεταφράζεται και χρησιμοποιείται σε πολλές γλώσσες με τον ίδιο τρόπο, το βιβλίο τσέπης αναφέρει πως στα αγγλικά είναι pocket book, στα γαλλικά livre de poche, στα ιταλικά libro tascabile και στα γερμανικά Tascenbuch. Ως προς τους ποσοτικούς όρους πρώτη κατηγορία γλωσσικού δανεισμού είναι αυτή των ονομάτων ουσιαστικά και επίθετα κυρίως, έπονται τα ρήματα και τέλος η πιο σπάνια κατηγορία αυτή των γραμματικών λέξεων.

4.3 Κλίμακες δανεισιμότητας λεξικών στοιχείων

Ο Μαρίνης & Ράλλη (2015) παρουσιάζουν τη δανεισιμότητα των λεξικών κατηγοριών και έπειτα παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγαν οι ίδιοι για τη δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων σε περιβάλλοντα εξαιρετικά έντονης γλωσσικής επαφής. Πρώτη καταγραφή της διαφοροποίησης που παρουσιάζει η δανεισιμότητα των λεξικών κατηγοριών αποτυπώνεται στο: *ονόματα* > *επίθετα* > *ρήματα* > *άλλα* σύμφωνα με την Whitney (1881, όπ. αναφ. στους Μαρίνης & Ράλλη, 2015). Αργότερα σύμφωνα με τον Haugen (1950,

όπ. αναφ. στους Μαρίνης & Ράλλη, 2015) κατόπιν συστηματικής μελέτης του δανεισμού αμερικανικής-νορβηγικής από την αγγλική, πρότεινε την κλίμακα: *ονόματα > ρήματα > επίθετα > επιρρήματα & προθέσεις > επιφωνήματα.* Ο Myusken (1981, όπ. αναφ. στους Μαρίνης & Ράλλη, 2012) αφού μελέτησε τον δανεισμό της κέτσουα (Quechua) από την ισπανική παρουσιάζει την κλίμακα: *ονόματα > επίθετα > ρήματα > προθέσεις > παρατακτικοί σύνδεσμοι > ποσοδείκτες > προσδιοριστές > ελεύθερες αντωνυμίες > κλιτικές αντωνυμίες > υποτακτικοί σύνδεσμοι.* Ο Matras (2007, όπ. αναφ. στους Μαρίνη & Ράλλη, 2015) πολύ πιο πρόσφατα προσπάθησε να διατυπώσει μια κλίμακα η οποία να ξεπερνά την περιγραφή μιας συγκεκριμένης περίπτωσης δανεισμού. Για το λόγο αυτό, μελέτησε δάνεια σε 27 διαφορετικές γλώσσες και η κλίμακα που παρουσιάζει είναι η εξής: *ονόματα, σύνδεσμοι > ρήματα > δείκτες λόγου > επίθετα > επιφωνήματα > επιρρήματα > μόρια, μεταθέσεις > αριθμητικά > αντωνυμίες > παραγωγικά επιθήματα > κλιτικά επιθήματα.* Στη έρευνα των Μαρίνη & Ράλλη (2015) μελετήθηκε ο γλωσσικός δανεισμός δύο ποικιλιών της ελληνικής της Grico που ήρθε σε έντονη επαφή με την (ημι)διαχυτική Ιταλορομανική και της Καππαδοκικής η οποία ήρθε σε επαφή με την Τουρκική. Μέσα από την έρευνα προτείνεται από τους Μαρίνη & Ράλλη (2015) μια κοινή κλίμακα δανεισιμότητας της μορφής: *ονόματα > ρήματα > επίθετα > επιρρήματα.* Διάφοροι παράγοντες επηρεάζουν τη δανεισιμότητα σύμφωνα με τη μελέτη που διεξάχθηκε. Πρώτος παράγοντας που επιδρά στη δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων και καθορίζει την κλίμακα είναι η ιδιότητα της κάθε λεξικής κατηγορίας να χαρακτηρίζεται ως ανοικτής ή κλειστής τάξης. Όσο περισσότερο ανοικτή είναι η τάξη στην οποία υπάγεται μια λεξική κατηγορία, τόσο πιο εύκολα τα μέλη της γίνονται αντικείμενο δανεισμού. Τα ονόματα είναι εξαιρετικά επιρρεπή στο δανεισμό, λόγω της απόρροιας της ιδιότητας τους να είναι τα περισσότερο λεξικά στοιχεία του λόγου. Η δανεισιμότητα στοιχείων επηρεάζεται και από την μορφολογική πολυπλοκότητα. Τα ρήματα βρίσκονται στη δεύτερη θέση λόγω της απόρροιας της μορφολογικής και σημασιολογικής τους πολυπλοκότητας. Σύμφωνα με τη Ralli (2012b, όπ. αναφ. στους Μαρίνης & Ράλλη, 2015) η ενσωμάτωση των ρημάτων στη μορφολογία της γλώσσας αποδέκτριας πολύ συχνά απαιτεί τη χρήση κάποιου ρηματοποιητή. Η μορφολογική πολυπλοκότητα ως προς το δανεισμό φαίνεται να αποτυπώνεται στο γεγονός πως ο δανεισμός των επιρρημάτων σε διαδιαλεκτικό επίπεδο δεν παρουσιάζει ιδαίτερη δυσκολία σε σχέση με τον δανεισμό επιθέτων. Τα επιρρήματα γίνονται αντικείμενο δανεισμού χωρίς να χρειαστεί να προσαρμοστούν στο σύστημα της γλώσσας αποδέκτριας. Η δανεισιμότητα των στοιχείων επηρεάζεται και από τον ελεύθερο ή δεσμευμένο χαρακτήρα τους. Τα επίθετα που βρίσκονται την τρίτη θέση μετά τα ονόματα και τα ρήματα λόγω του γεγονότος πως τα τελευταία είναι περισσότερο ανοικτή τάξη

στοιχεία συγκριτικά με τα πρώτα (Μαρίνης & Ράλλη, 2015). Τέλος το κριτήριο της τυπολογικής απόστασης μεταξύ των γλωσσών που έρχονται σε επαφή αποτυγχάνει στην περίπτωση της πολύ έντονης γλωσσικής επαφής (Μαρίνης & Ράλλη, 2015).

4.4 Προσαρμογή των δάνειων λέξεων

Η κάθε γλώσσα προσαρμόζει τις δάνειες λέξεις σύμφωνα με το δικό της φωνητικό και μορφολογικό σύστημα. Τα δάνεια λαϊκής προέλευσης προσαρμόζονται πιο εύκολα και ιδιαίτερα αν μεταξύ των γλωσσών υπάρχει παρόμοιο φωνητικό σύστημα (Παπαναστασίου, 2001). Τα παλαιότερα δάνεια λαϊκής προέλευσης έχουν περισσότερες πιθανότητες να προσαρμοστούν πλήρως στο φωνητικό και μορφολογικό σύστημα. Τα δάνεια λόγιας προέλευσης προσαρμόζονται πιο δύσκολα, μπορούν για παράδειγμα να προσαρμοστούν στο φωνητικό σύστημα αλλά να μη προσαρμοστούν στο μορφολογικό (Παπαναστασίου, 2001). Ο Πετρούνιας (2013) αναφέρει τα προσαρμοσμένα δάνεια ως αυτά τα οποία πετυχαίνουν την προσαρμογή τους στο φωνολογικό και μορφολογικό σύστημα της γλώσσας εισέρχονται και ως απροσάρμοστα δάνεια με το όρο αυτό ορίζει αυτές τις δάνειες λέξεις οι οποίες δεν αφομοιώνονται ή αφομοιώνονται εν μέρει στη γλώσσα υποδοχής. Έπειτα, από μια έρευνα ως προς τις στάσεις απέναντι στο γλωσσικό δανεισμό που είχε ως σκοπό την ανάδειξη της γλωσσικής συμπεριφοράς των φυσικών ομιλητών της Ελληνικής ως προς φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού, τα ερευνητικά πορίσματα υποδεικνύουν πως οι βαθμοί ενσωμάτωσης μιας δάνειας λέξης στην γλώσσα υποδοχής είναι άμεσα συναρτώμενοι με τον χρόνο ενσωμάτωσης της δάνειας λέξης στη γλώσσα υποδοχής (Τζακώστα, 2022β). Όσο μεγαλύτερος ο χρόνος ενσωμάτωσης μια δάνειας λέξης τόσο βαθύτερη και πιο πλήρης γίνεται η ενσωμάτωση και η προσαρμογή του γλωσσικού δανείου στη γλώσσα υποδοχής (Τζακώστα, 2022β). Από όλα τα παραπάνω δημιουργείται η ανάγκη υλοποίησης μια κλίμακας διαβάθμισης της ενσωμάτωσης των δάνειων λέξεων. Οι βαθμίδες ενσωμάτωσης που προτείνει η Τζακώστα (2022β) είναι πέντε. Η *Χρονική βαθμίδα 1 (ΧΒ1)* αφορά την ενσωμάτωση με αυτούσια την ορθογραφική προσαρμογή του δάνειου τύπου στη γλώσσα προέλευσης και μηδενική προσαρμογή του στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής. Επόμενη είναι η *Χρονική βαθμίδα 2 (ΧΒ2)* η οποία αφορά την ενσωμάτωση με μερική ορθογραφική προσαρμογή στη γλώσσα υποδοχής και μηδενική προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής. Ακολουθεί *η Χρονική βαθμίδα 3(ΧΒ3)* που έχει να κάνει με την ενσωμάτωση με πλήρη

ορθογραφική προσαρμογή στη γλώσσα υποδοχής αλλά μηδενική προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής. Έπεται η *Χρονική βαθμίδα 4 (ΧΒ4)* η οποία αφορά την ενσωμάτωση με πλήρη ορθογραφική προσαρμογή στη γλώσσα υποδοχής και μερική προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής. Τέλος, ακολουθεί η *Χρονική βαθμίδα 5(ΧΒ5)* όπου γίνεται λόγος για ενσωμάτωση με πλήρη ορθογραφική προσαρμογή στη γλώσσα υποδοχής και πλήρη προσαρμογή στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής (Τζακώστα, 2022β). Τα αποτελέσματα της έρευνας σε επίπεδο τυπολογικό και δομικό δηλώνουν πως οι ρηματικοί τύποι είναι αυτοί οι οποίοι ενσωματώνονται πιο γρήγορα και πιο εύκολα σε σχέση με τους ονοματικούς τύπους. Ως προς τους μορφολογικά αμαρκάριστους τύπους είναι αυτοί οι οποίοι ενσωματώνονται πιο γρήγορα και πιο εύκολα από τους δάνειους μαρκαρισμένους τύπους. Για το βαθμό προσαρμογής των δάνειων λέξεων σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο συνδυασμός εξωγλωσσικών στοιχείων μαζί με αμιγώς γλωσσολογικά κριτήρια (Τζακώστα, 2022β).

4.5 Ο γλωσσικός δανεισμός στην ελληνική γλώσσα

Ο γλωσσικός δανεισμός ως ένα παγγλωσσικό και παγχρονικό φαινόμενο έχει επηρεάσει και την Ελληνική γλώσσα καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας όπως αναφέρει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2001). Η ελληνική γλώσσα ως δανειολήπτρια έχει πάρει τόσα στοιχεία όσα χρειάζονταν και τόσα όσα μπορούσε να αφομοιώσει τονίζει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2001). Ο γλωσσικός δανεισμός, είτε κάποιες φορές λιγότερο είτε άλλες φορές περισσότερο έντονος αποτέλεσε ισχυρό μοχλό της γλωσσικής μεταβολής. Η μεταβολή αυτή οφείλεται σε εξωγλωσσικά αίτια κοινωνιοπολιτιστικής τάξης, παρ' όλα αυτά όμως ο δανεισμός δε μετέβαλε τη γενετική δομή της ελληνικής γλώσσας (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2001, σ.13). Τα στοιχεία που έχει δανειστεί η ελληνική γλώσσα στην πλειονότητα τους, τα έχει αφομοιώσει στο φωνολογικό και μορφολογικό της σύστημα όπως για παράδειγμα οι λέξεις *κάστρο, σπίτι, πιάτο, λεζάντα, τσιπακι* κ.α και τα χρησιμοποιεί σαν στοιχεία μου μετέχουν ενεργά στο σχηματισμό παραγώγων και συνθέτων για παράδειγμα *κουμπιουτεράκι, ταξίμετρο, κρουαζιερόπολοιο* κ.α. (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, 2001, σσ. 13-14). Η ελληνική γλώσσα έχει και η ίδια ασκήσει επιρροή στους γειτονικούς της λαούς και κυρίως στη Λατινική όπου η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2001) τονίζει πως το μέγεθος αυτού του δανεισμού δεν έχει ακόμη πλήρως

αναδειχτεί. Μέσω της Λατινικής η ελληνική γλώσσα επηρέασε και τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

Η νέα ελληνική γλώσσα προέρχεται από την κοινή ελληνιστική γλώσσα που διαμορφώθηκε με βάση την αρχαία αττική διάλεκτο η οποία επικράτησε των άλλων αρχαίων ελληνικών διαλέκτων και διαδόθηκε στην ανατολική Μεσόγειο. Οι λέξεις οι οποίες προέρχονται από την αρχαία ελληνική μέσω της ελληνιστικής κοινής χρησιμοποιούνται συνεχώς από τους ομιλητές μέχρι τη σημερινή εποχή και γι' αυτό το λόγο θεωρούνται κληρονομημένες λέξεις. Κάποιες λέξεις οι οποίες προέρχονται από την αρχαία ελληνική αποτελούν δάνεια είτε από προελληνικές γλώσσες είτε από γλώσσες οι οποίες αποτελούσαν το γλωσσικό της περιβάλλον, όπως για παράδειγμα τα αιγυπτιακά και τα αρχαία περσικά (Παπαναστασίου, 2001).

Οι γλώσσες δανείζονται λεξικές δομές με σκοπό την ανανέωση του λεξιλογίου τους έτσι ώστε να μπορούν να εκφράσουν τις ανάγκες οι οποίες προκύπτουν στην καθημερινότητα τους. Έτσι λοιπόν, και η ελληνική γλώσσα έχει δανειστεί πλήθος λέξεων. Σύμφωνα με την έρευνα της Σκλήκα (2013) το 86% των δανείων της ελληνικής από την γαλλική γλώσσα έχουν προσαρμοστεί στο μορφολογικό σύστημα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Το γεγονός αυτό φανερώνει την τάση που έχουν οι Έλληνες στο να αφομοιώνουν τα δάνεια που υιοθετούν, με σκοπό τη διατήρηση της ομοιογένειας και της ισορροπίας του γλωσσικού τους συστήματος (Σκλήκα, 2013). Τα δάνεια αυτά λειτουργούν ως βάσεις έτσι ώστε να δημιουργηθούν νέες λέξεις στη ΝΕ, τα επιθήματα της γαλλικής γλώσσας που έχουν ενσωματωθεί και λειτουργούν ως αυτόνομα επιθήματα είναι ελάχιστα και προσδίδουν μια γαλλική χροιά. Έτσι λοιπόν προκύπτει πως το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού από την γαλλική εμφανίζει μια ισορροπία (Σκλήκα, 2013).

Από την αγγλική γλώσσα σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε μεταπτυχιακή εργασία από την Βλάχου (2025), τα γλωσσικά δάνεια δεν εμφανίζουν κανένα βαθμό προσαρμογής στο σύστημα της ελληνικής. Επιπλέον, τα νεότερα από την αγγλική δάνεια επιλέγονται από τους νέους και από τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι τα χρησιμοποιούν στο καθημερινό λόγο. Στην ίδια έρευνα μελετήθηκαν και τα δάνεια από την τούρκικη γλώσσα. Τα δάνεια αυτά είναι παλαιότερα σε σχέση με τα αγγλικά και έχουν προσαρμοστεί και ενσωματωθεί σε σημαντικό βαθμό στην ελληνική γλώσσα. Τα περισσότερα τουρκικά δάνεια προέρχονται από τα χρόνια της τουρκοκρατίας γι' αυτό και στη μελέτη της στάσης απέναντι στα συγκεκριμένα δάνεια παρατηρήθηκε μια αρνητική στάση από την έρευνα που διενεργήθηκε (Βλάχου, 2025).

Ως προς τον γλωσσικό δανεισμό στην ελληνική γλώσσα, παρουσιάζονται δύο κατηγορίες δανείων που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ελληνική γλώσσα. Οι κατηγορίες αυτές είναι τα αντιδάνεια και τα συμφύματα. Τα αντιδάνεια αφορούν δάνειες λέξεις τις οποίες δέχτηκε η ελληνική γλώσσα σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή τα οποία αυτά δάνεια τα είχε δεχτεί παλαιότερα η τωρινή γλώσσα δανεισμού. Οι λέξεις αυτές επανήλθαν στην ελληνική γλώσσα ως αποτελούμενο γλωσσικό στοιχείο μιας άλλης γλώσσας. Επέστρεψαν με αλλαγμένη μορφή, καθώς είχαν ακολουθηθεί φωνητικές και άλλες εξελίξεις (Παπαναστασίου, 2001). Ως παράδειγμα εδώ ο Παπαναστασίου (2001) αναφέρει τη λέξη *μπράτσο* η οποία προέρχεται από το ιταλικό *braccio,* το οποίο ανάγεται στο λατινικό *brachium*, το οποίο είναι δάνειο από το αρχαίο ελληνικό *βραχίων*. Τα αντιδάνεια χαρακτηρίζονται ως λέξεις λαϊκής προέλευσης. Η δεύτερη κατηγορία, τα συμφύματα, αφορούν λέξεις λόγιας προέλευσης. Δημιουργήθηκαν στις νεότερες ευρωπαϊκές γλώσσες ως επιστημονικοί όροι και έχουν ώς βάση αρχαία ελληνικά γλωσσικά στοιχεία. Οι λέξεις αυτές πέρασαν στην νέα ελληνική ως δάνεια και λόγω του σχηματισμού τους με βάση τα αρχαία ελληνικά γλωσσικά στοιχεία, δίνεται η εντύπωση στους ομιλητές ότι αποτελούν αυθεντικές αρχαίες ελληνικές λέξεις. Το γεγονός αυτό δεν ισχύει καθώς πρόκειται για λόγιο εξωτερικό δανεισμό. Ο Παπαναστασίου (2001) εδώ παραθέτει ως παράδειγμα τις λέξεις γεωλογία, καρδιολογία, υδρόμετρο. Άλλα προϊόντα δανεισμού στην ελληνική είναι το επίθημα –έ το οποίο το έχει δανειστεί από την γαλλική με σκοπό τη δημιουργία άκλιτων λέξεων που δηλώνουν τρόπο, συμπεριφορά, κατάσταση. Επιπλέον, πρέπει να αναφερθεί πως και η ελληνική έχει δανείσει στοιχεία στη λατινική. Ο φθόγγος [y] αποτελεί δάνειο της ελληνικής στη λατινική, επίσης προϊόν δανεισμού της ελληνικής στη λατινική αποτελεί και το ελληνικό επίθημα –άρης που προέρχεται από το ελληνιστικό –άριος και το συναντώμαι στη λατινική γλώσσα σε –arius (Παπαναστασίου, 2001). Στις δάνειες λέξεις που έχει δανειστεί η ελληνική γλώσσα υπάρχουν περιπτώσεις ταυτόχρονου/παράλληλου δανεισμού όπως το παρκάρω, φλεξάρω, κριντζάρω σε επίπεδο λεξικού θέματος για παράδειγμα φλέξ- και σε επίπεδο γραμματικού επιθέματος (-άρω). Η δάνεια δομή ενσωματώνεται/ προσαρμόζεται στη φωνολογία και τη μορφολογία, τη σύνταξη, τη σημασιολογία και την ορθογραφία, για παράδειγμα η λέξη σοκολάτα στην ελληνική Γλώσσα είναι εναρμονισμένη στο φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής σε αντίθεση με Γερμανική προφορά όπου προφέρεται με το ουρανοφατνιακό προστριβόμενο /tʃ/ και Αγγλική προφορά όπου προφέρεται με ουρανοφατνικό τριβόμενο /ʃ/. Ως προς την κλίση των δανείων, αυτά κλίνονται σύμφωνα με τα κλιτικά παραδείγματα της Ελληνικής (Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου, 2025).

4.5.1 Ο γλωσσικός δανεισμός στη γλώσσα των νέων

Η γλώσσα των νέων αποτελείται από ένα σύνολο γλωσσικών φαινομένων τα οποία χαρακτηρίζουν την επικοινωνία μεταξύ τους. Δεν αποτελεί ένα αυτοτελές γλωσσικό σύστημα αλλά μια κοινωνιόλεκτο. Ως κοινωνιόλεκτος ορίζεται ο τρόπος ομιλίας με λεξιλογικά, πραγματολογικά και δομικά χαρακτηριστικά, η οποία χρησιμοποιείται κάτω από ορισμένες συνθήκες επικοινωνίας και συνδέεται γλωσσικά με μια κοινότητα (Ανδριτσόπουλος, 2001). Ως προς το γλωσσικό δανεισμό ο λόγος των νέων αποτελείται από πληθώρα δάνειων λέξεων κυρίως της αγγλικής γλώσσας και επιλέγουν να σχηματίζουν τις αγγλικές λέξεις με την προσθήκη ελληνικών επιθημάτων για παράδειγμα *γκραφιτάς, μεταλάς, τσοπεράς* (Ανδριτσόπουλος, 2001). Σύμφωνα με έρευνες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο διπλωματικών εργασιών προκύπτει το συμπέρασμα πως οι γλωσσικές επιλογές των νέων όπως για παράδειγμα η χρήση δάνειων λέξεων σηματοδοτούν την ταυτότητα τους. Μέσω της επιλογής αυτής εντάσσονται στην ομάδα των νέων και διαφοροποιούνται από άλλες ομάδες. (Μαλλιά, 2020). Ο δανεισμός των λέξεων αποτελεί για τους νέους βασική πηγή ανανέωσης του νεανικού τους ιδιώματος. Οι δραστηριότητες τους και τα ενδιαφέροντα τους αποτυπώνονται στη γλώσσα τους. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τα διαδικτυακά παιχνίδια τους οδηγούν στη χρήση του λεξιλογίου που χρησιμοποιούν εκεί. Επιπλέον μέσω της έρευνας ως προς το λεξικό δανεισμό, διαπιστώθηκε η χρήση μεμονωμένων λέξεων που προέρχονται από την καθημερινή επικοινωνία στην αγγλική γλώσσα όπως *respect, live, club* (Μαλλιά, 2020).

4.6 Στάσεις απέναντι στις γλώσσες

Οι ομιλητές όλων των κοινωνιών διαμορφώνουν διάφορες στάσεις ως προς τις γλώσσες άλλων κοινοτήτων και αυτό το γεγονός δηλώνει την υποκειμενική διάσταση της λεγόμενης γλωσσικής συμπεριφοράς (Τσιτσιπής, 2001). Οι υποκειμενικές αυτές στάσεις διαφόρων ομάδων και ατόμων και οι τρόποι που αυτές διερευνώνται έχουν απασχολήσει τις τελευταίες δεκαετίες τον κλάδο της κοινωνιογλωσσολογίας (Κακριδή-Φερράρι, 2007). Η μελέτη των στάσεων εμπλέκει διάφορους επιστημονικούς κλάδους όπως αυτόν της γλωσσολογίας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας, των παιδαγωγικών σπουδών, των επικοινωνιακών σπουδών και κυρίως της κοινωνικής ψυχολογίας η οποία μελετά και εντοπίζει την υποκειμενική πλευρά της γλωσσικής συμπεριφοράς (Κακριδή-Φερράρι, 2007). Οι

γλωσσικοί τύποι που χρησιμοποιούνται από μια κοινότητα αποτελούν τους ενδείκτες των κοινωνικών χαρακτηριστικών και ταυτοτήτων των μελών της παράλληλα όμως αυτοί οι γλωσσικοί τύποι δύναται να χρησιμοποιηθούν από τις κοινωνικές ομάδες ως μέσο έκφρασης απόψεων και ιδεών όπου σε αυτή την περίπτωση γίνεται λόγος για μεταγλωσσικό συμβολικό χαρακτήρα και όχι ενδείκτη. Η μελέτη λοιπόν των γλωσσικών στάσεων δηλαδή του συνόλου των στάσεων και των απόψεων που μια κοινότητα έχει για τη γλώσσα ονομάζεται γλωσσική ιδεολογία (Τσιτσιπής, 2001).

Σύμφωνα με την Κακριδή-Φερράρι (2007) υπάρχουν δύο βασικές οπτικές γωνίες βάση των οποίων μπορούν να προσεγγιστούν οι στάσεις απέναντι στις γλώσσες οι οποίες όπως επισημαίνει βασίζονται στους εξής ορισμούς τον κλασικό ορισμό του Allport ο οποίος θεωρεί τις στάσεις απέναντι στη γλώσσα ως εσωτερική νοητική κατάσταση ετοιμότητας, που οργανώνεται από την εμπειρία και ασκεί ρυθμιστική και δυναμική επίδραση στην αντίδραση του ατόμου απέναντι σε όλα όσα σχετίζονται με το γλωσσικό φαινόμενο αναφέρει ο Baker (1992, όπ. αναφ. στην Κακριδή-Φερράρι, 2007). Οι στάσεις θεωρούνται ένας συνεκτικός συνδυασμός γνωστικών γεγονότων και δομών στο μυαλό του ατόμου, που καθοδηγεί κάθε συμπεριφορά σχετικά με τη γλώσσα σύμφωνα με τον Bainbridge (2001, οπ. αναφ. στην Κακριδή-Φερράρι, 2007). Γλωσσικές στάσεις ονομάζουμε «κάθε συναισθηματικούς, νοητικούς ή συμπεριφοριστικούς δείκτες που αφορούν αξιολογικές αντιδράσεις απέναντι σε διάφορες γλωσσικές ποικιλίες ή τους ομιλητές τους» επισημαίνει η Rayan (1982, όπ. αναφ. στην Κακριδή-Φερράρι, 2007). Στους ορισμούς εντοπίζεται ένας κοινός παράγοντας απέναντι στις στάσεις απέναντι στις γλώσσες, στο συνδυασμό γνωστικών γεγονότων και δομών στο μυαλό των ανθρώπων ο οποίος με τη σειρά του καθοδηγεί τη συμπεριφορά που θα έχει κάποιος ομιλητής απέναντι σε μια γλώσσα. Οι γλωσσικές αυτές προσεγγίσεις ονομάζονται *νοησιαρχική* και *συμπεριφοριστική*. Η πρώτη, έχει να κάνει με την εσωτερική φύση ενώ η δεύτερη με τις αντιδράσεις της συμπεριφοράς στις εκάστοτε κοινωνικές περιστάσεις και βάσει της παρατήρησης των αντιδράσεων αυτών γίνεται η διερεύνηση των στάσεων.

Οι στάσεις που υιοθετούν οι ομιλητές απέναντι στη γλώσσα διαχωρίζονται σε νοητικές συναισθηματικές και βουλητικές ανάλογα με τη διάσταση την οποία έχουν κάθε φορά(Κακριδή-Φερράρι, 2007). Οι πεποιθήσεις που μπορεί να έχουν κάποιοι ομιλητές και οι απόψεις πάνω σε θέματα γλώσσας ανήκουν στη νοητική διάσταση, είναι στη ουσία οι προσωπικές απόψεις σύμφωνα και την προσωπική αισθητική του κάθε ομιλητή για το πως βλέπει ο ίδιος κάποια γλώσσα για παράδειγμα αν μια γλώσσα του φαίνεται όμορφη, άγρια ή

αδιάφορη. Ως προς τη συναισθηματική διάσταση γίνεται λόγος για τα συναισθήματα τα οποία μπορούν να γεννηθούν σε έναν ομιλητή στο άκουσμα μιας γλώσσας για παράδειγμα συγκίνηση στο άκουσμα της μητρικής του γλώσσας, αγωνία για το μέλλον μιας γλώσσας ακόμη και αγανάκτηση ή θύμο στο άκουσμα λανθασμένων κατά τη γνώμη του συντακτικών και γραμματικών λαθών. Τέλος, η βουλητική διάσταση δηλώνει κυρίως επιθυμία για δράση του ομιλητή, αυτές οι δράσεις αφορούν ενέργειες στις οποίες προβαίνει για την εκμάθηση μιας γλώσσας για συγγραφή λεξικών έτσι ώστε να καταγραφεί το λεξιλόγιο μιας γλώσσας ή και ακόμα δράσεις για τη διατήρηση και διάσωση μια γλώσσας που μπορεί να βρίσκεται σε κίνδυνο(Κακριδή-Φερράρι, 2007).

Παρατηρείται συχνά πως οι ομιλητές ιεραρχούν τις διάφορες γλώσσες σε μια λεγόμενη κλίμακα κοινωνικού κύρους (Κακριδή-Φερράρι, 2007). Το γεγονός αυτό διαδραματίζει ένα καθοριστικό ρόλο στη τύχη των γλωσσών. Γίνεται συχνά λόγος για γλωσσικές ποικιλίες κύρους κάποιες αντιμετωπίζονται ως υψηλού κύρους έναντι κάποιων άλλων οι οποίες θεωρούνται χαμηλού κύρους. Ο λόγος όμως ο οποίος δημιουργεί όλες αυτές τις στάσεις απέναντι στις γλώσσες δεν είναι οι ίδιες οι γλώσσες, αφορούν κυρίως και κατά βάση τους ίδιους του ομιλητές των εκάστοτε γλωσσών και συνήθως αφορά τις εθνικές ή και τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες ανήκουν οι ίδιοι. Σύμφωνα δηλαδή με τις απόψεις που μπορεί να έχει κάποιος για ένα έθνος ή μια κοινωνική ομάδα η άποψη αυτή και το συναίσθημα που του προκαλεί αντανακλά και στη γλώσσα η οποία ομιλείται από τις εκάστοτε αυτές κοινωνικές ομάδες ή τα εκάστοτε αυτά έθνη. Ο τρόπος επομένως που συνηθίζουν να αντιμετωπίζουν οι ομιλητές μια γλώσσα έγκειται στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους ομιλητές της. Με τον τρόπο αυτό επηρεάζεται άμεσα και η διατήρηση ή η υποχώρηση κάποιας γλωσσικής ποικιλίας, καθώς επίσης μπορούν να επηρεάσουν ακόμη τη μορφή μιας γλώσσας ως προς τη δομή τις λέξεις ακόμη και τις εκφράσεις με εξασθένηση της υπάρχουσας γλώσσας (Κακριδή-Φερράρι, 2007). Βασικό και ουσιαστικό ρόλο επιπλέον στις γλωσσικές στάσεις απέναντι στις γλώσσες από τους ομιλητές, διαδραματίζουν οι πολιτικές αποφάσεις και οι σχεδιασμοί κυρίως στο εκπαιδευτικό κομμάτι ως προς το ποιες είναι αυτές οι γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες θα διδάσκονται μέσα στο πρόγραμμα σπουδών. Ο αντίκτυπος που έχει στα παιδιά είναι ουσιαστικού ρόλου ανάλογα σε ποια γλωσσική ποικιλία ανήκει ο κάθε μαθητής. Είναι σαφές πως οι γλωσσικές στάσεις δημιουργούνται στους ομιλητές από μικρή ηλικία σύμφωνα με την Κακριδή-Φερράρι (2007) και διαμέσου της κοινωνικοποίησης τους και των επαφών που δημιουργούν στα κοινωνικά περιβάλλοντα ξεκινούν να μαθαίνουν στην ουσία το τι είναι

κοινωνικά αποδεκτό και τι όχι. Σύμφωνα λοιπόν με γνώμονα τις κοινωνικές αποδεκτές απόψεις του συνόλου εντάσσονται σταδιακά σε αυτό το σύνολο και υιοθετούν τις απόψεις αυτές.

4.6.1 Στάσεις ομιλητών απέναντι στη γλωσσική αλλαγή

Η αλλαγή των γλωσσών είναι φαινόμενο καθολικό, συμβαίνει σε όλες τις φυσικές γλώσσες. Σε κάθε αλλαγή μια φυσικής γλώσσας υπάρχουν διαφορετικές και ποικίλες στάσεις που υιοθετούνται από τους ομιλητές. Κατά βάση η πιο συνηθισμένες στάσεις απέναντι στο φαινόμενο της γλωσσικής αλλαγής είναι αρνητικές. Για πολλούς ομιλητές επικρατεί η πεποίθηση πως όταν η γλώσσα αλλάζει φθείρεται και αλλοιώνεται, συνήθως η πεποίθηση αυτή οφείλεται σε αντιλήψεις νοσταλγίας και θαυμασμού ενός ένδοξου και λαμπρού παρελθόντος, κατά το οποίο έλαβαν χώρα σπουδαία ανδραγαθήματα και υπήρχε παρουσία μεγάλων και επιφανών προσώπων άρα και η γλώσσα με τον τρόπο που μιλιόταν εκείνη την εποχή είναι μεγάλης αξίας. Σύμφωνα με τους Καραντζόλα & Φλιάτουρα (2004) πολλοί ήταν οι γλωσσολόγοι στο παρελθόν οι οποίοι αντιμετώπισαν την γλωσσική αλλαγή σαν μια καταστρεπτική δύναμη. Από πολλούς θεωρήθηκε πως ήταν καταστροφή της ίδιας της ομιλίας ενώ κάποιοι άλλοι έκαναν λόγο για βαρβαρότητες οι οποίες γινόταν πάνω στην ίδια τη γλώσσα. Η σύγχρονη γλωσσολογία πάνω στην τάση της γλωσσικής αλλαγής έχει μια τελείως διαφορετική άποψη από αυτή του παρελθόντος. Η γλωσσική αυτή αλλαγή γίνεται αντιληπτή ως γλωσσική εξέλιξη, η οποία συμβαίνει ακούσια και οφείλεται στις διεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ των ομιλητών καθώς προσαρμόζονται και αντιμετωπίζουν τις νέες επικοινωνιακές τους ανάγκες.

4.6.2 Στάσεις απέναντι στο γλωσσικό δανεισμό

Η κινδυνολογία η οποία επικράτησε ως προς τη γλώσσα σύμφωνα με τον Χριστίδη (1999) κορυφώθηκε όταν κατατέθηκε πρόταση για επαναφορά των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο. Τα επιχειρήματα τα οποία υποστηρίχθηκαν βασίστηκαν σε μια σειρά από πλάνες ιδεολογικού κυρίως περιεχομένου(Χριστίδης, 1999). Σύμφωνα με τον Χριστίδη (1999) ορισμένες από αυτές τις πλάνες είναι η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό λάθος όπου γίνεται λόγος για κατάντια της γλώσσας λόγω «λαθών» που γίνονται από τους ομιλούντες. Το γλωσσικό λάθος όμως είναι αυτό το οποίο αποτελεί τον δρόμο μέσα από τον οποίο μια γλώσσα αλλάζει (Χριστίδης, 1999). Η δεύτερη πλάνη στην οποία αναφέρεται ο Χριστίδης (1999) είναι η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό δανεισμό και εδώ θα γίνει εκτενέστερη ανάλυση. Ο Γλωσσικός Όμιλος βάζει ως στόχο την «προφύλαξη της ελληνικής από την αθρόα, άκριτη

και αδικαιολόγητη εισβολή ξένων λέξεων που ρυπαίνουν τη γλώσσα και αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία της»(Χριστίδης, 1999). Ο κ. Μπαμπινιώτης (1978) όπως αναφέρεται στο Χριστίδης (1999) γράφει στην εφημερίδα Εξόρμηση το 1978:« Γιατί όσο φυσική και αναπόφευκτη είσοδο στη γλώσσα κάποιου μικρού ποσοστού (πολιτιστικών κυρίως «δανείων»), άλλο τόσο αφύσικη και επικίνδυνη είναι η αδικαιολόγητη, ανεύθυνη κι άκριτη εισαγωγή ξένων λέξεων, που αλλοιώνει τον χαρακτήρα της γλώσσας μας, νοθεύει τη δομή της και φτωχαίνει την εκφραστική της δύναμη… αποτελεί μιαν ακόμη εστία διαβρώσεως της ελληνικότητας μας».

Στο συγκεκριμένο σημείο πρέπει να αναφέρουμε πως ο κ. Μπαμπινιώτης και ο Γλωσσικός Όμιλος αναφέρει ως ανεπιθύμητα τα εισρέοντα δάνεια λέξεις όπως μπαρ, κοντρολ, μπαρμαν, πιτσαρία και άλλες λέξεις δηλώνοντας ότι εγκυμονούν βιβλική γλωσσική καταστροφή(Χριστίδης, 1999). Ενώ ο κ. Καλλιόρης όπως αναφέρει ο Χριστίδης (1999) δηλώνει πως υφιστάμεθα αφελληνισμό «εκδηλώνεται είτε με αδικαιολόγητη εκνίκηση της ελληνικής λέξης από την ξένη είτε με εξ ίσου αδικαιολόγητη παράζευξη της ξένης και της ελληνικής σε έννοια ταυτόσημη». Αυτές ήταν οι γνώμες κάποιων γλωσσολόγων πριν από αρκετά έτη για τον γλωσσικό δανεισμό. Όμως όπως υποστηρίζει και ο Χριστίδης (1999) η ελληνική γλώσσα έχει επηρεαστεί σημαντικά από το μακρινό παρελθόν και αρκετούς αιώνες πριν, όπως και πολλές άλλες γλώσσες, από άλλες γλώσσες με τις οποίες ήρθε σε επαφή, λόγω ιστορικών και γεωγραφικών λόγων. Κάποιες από τις γλώσσες που έχει επηρεαστεί η ελληνική και μας φανερώνουν από πόσο παλιά η γλώσσα αυτή αλλάζει και δανείζεται λέξεις και φράσεις είναι οι προελληνικές γλώσσες για παράδειγμα οι λέξεις οίνος και βασιλεύς, οι σημιτικές γλώσσες παράδειγμα οι λέξεις αμήν και Σάββατο, η λατινική γλώσσα από την οποία έχει δανειστεί τις λέξεις τίτλος, σπίτι και κάστρο και από τα νεότερα χρόνια η ελληνική γλώσσα έχει δανειστεί λέξεις από διάφορες βαλκανικές γλώσσες, από την τούρκικη γλώσσα, την ιταλική και την γαλλική (Χριστίδης, 1999). Όλες αυτές οι επιδράσεις που δέχτηκε η ελληνική γλώσσα δεν είχαν αντίκτυπο μόνο ως προς το λεξιλόγιο.

Η εισαγωγή νέων λέξεων επηρέασε όλα τα γλωσσικά επίπεδα όπως τη γραμματική, τη σύνταξη και τη σημασία (Χριστίδης, 1999) και σύμφωνα με τον Χριστίδη (1999) η γλωσσική επαφή της ελληνικής με τις γλώσσες τις οποίες ήρθε σε επαφή ούτε τη «νόθευσαν» ούτε τη «φτώχυναν». Σε όλες τις γλώσσες υπάρχουν δάνειες λέξεις οι οποίες δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο γλωσσικό σύστημα και ένα ποσοστό των λέξεων αυτών υπάρχει περίπτωση να ενσωματωθεί σταδιακά με την πάροδο του χρόνου (Χριστίδης, 1999). Το λεξιλόγιο της κάθε

γλώσσας αποτελείται στο μεγαλύτερο μέρος του από προϊόντα ξένων επιδράσεων σύμφωνα με τον Miellet επισημαίνει ο Χριστίδης (1999). Όπως επισημαίνει ο Χριστίδης (1999) ο εξωτερικός δανεισμός βοηθάει και είναι αποδεκτός για τη λεξιλογική επέκταση μιας γλώσσας στον ίδιο βαθμό τον οποίο είναι θεμιτός και ο εσωτερικός γλωσσικός δανεισμός.

5. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΛΑΧΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

5.1 Ο όρος Βλάχος

Η προέλευση του όρου «Βλάχος» προέρχεται από την παλαιο-γερμανική λέξη walhaz. Ο όρος walhaz δήλωνε τους πληθυσμούς που συνδέονταν με τον ρωμαϊκό κόσμο πολιτισμικά ή πολιτειακά (Δασούλας, 2024). Αργότερα ο όρος αυτός εισήχθη στον σλαβόφωνο κόσμο όπου προσαρμόστηκε στους φωνολογικούς κανόνες αρχικά έγινε volχŭ παλαιοσλαβικός τύπος και αργότερα εξελίχθηκε στον δυτικό σλαβικό όρο Vłohŭ, ανατολικό Volohŭ. Τέλος, λόγω της μετάθεσης των υγρών συμφώνων εξελίσσεται στον νοτιο-σλαβικό τύπο Vlahŭ ο τύπος αυτός εισέρχεται στη μεσαιωνική ελληνική γλώσσα και έτσι δημιουργείται ο ελληνικός τύπος «Βλάχος» (Δασούλας, 2024). Σύμφωνα με το Ντίνα (2006) όταν η λέξη πέρασε στους Σλάβους πέρασε και με σημασίες όπως βοσκός, άνθρωπος ρομανικής καταγωγής, Ιταλός και με τις φωνητικές μορφές vlach, vlasce, wloh, voloh.

5.2Η ταυτότητα των Βλάχων

Οι Βλάχοι ή αλλιώς Αρμάνοι ή Αρωμούνοι ήταν νομάδες ποιμένες αιγοπροβάτων οι οποίοι ζούσαν μακριά από τα αστικά κέντρα μετακινούνταν συνήθως από τα ορεινά τους βοσκοτόπια στα πεδινά για τη χειμερινή περίοδο έτσι ώστε να μπορούν να εξασφαλίσουν τροφή για τα κοπάδια τους (Kahl, 2009). Λόγω της ενασχόλησης τους με το κτηνοτροφικό τομέα κατέλαβαν τον έλεγχο ως προς την τροφοδοσία προϊόντων γάλακτος και τυριού στα Οθωμανικά Βαλκάνια, αργότερα επαγγελματικά στράφηκαν στην εκτροφή υποζυγίων, στην ταπητουργία καθώς εξειδικεύθηκαν στη τέχνες και υπήρξαν οδηγοί καραβανιών και επικεφαλής ληστρικών συμμοριών (Kahl, 2009). Κατά το πέρασμα των χρόνων ίδρυσαν στην νοτιοανατολική Ευρώπη εμπορικά πρακτορεία και έγιναν αργυροχρυσοχόοι, καταστηματάρχες, πολιτικοί και τραπεζίτες. Η κατανομή των Αρμάνων γίνεται βάσει κυρίως γλωσσολογικών διαφορών αρχικά κατατάσσονται στους Armanj που είναι οι Κουτσοβλάχοι και στους Rramani τους Αρβανιτόβλαχους (Kahl, 2009, σ.16). Σύμφωνα με τις λαογραφικές τους διαφορές και κάποιες επιπλέον διαφορές γλωσσολογικού περιεχομένου διακρίνονται σε διάφορες υποομάδες και διακρίνονται από τα ονόματα των χωριών τους όπως για παράδειγμα Brazhots από το Δίστρατο όπου στα αρμάνικα είναι Breaza, Pirvuljats από το Περιβόλι στα αρμάνικα είναι Pirivoli (Kahl, 2009). Στις μέρες μας οι Αρμάνοι ζουν σε όλη την έκταση της βαλκανικής χερσονήσου στον

ελλαδικό χώρο Αρμάνοι συναντώνται στην οροσειρά της Πίνδου σε Ήπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία και στα όρη Βέρμιο και Όλυμπο. Επίσης εκτός του ελλαδικού χώρου Αρμάνοι υπάρχουν στη νότια Αλβανία στις επαρχίες Κολώνιας, Κορυτσάς, Πόγραδετς, Αυλώνας και Φιέρι, στις περιοχές των Πρεσπών και Αχρίδας, στην Πελαγονία, στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία (Kahl, 2009, σ. 21). Οι Βλάχοι των Βαλκανίων είναι δίγλωσσοι πληθυσμοί των οποίων κοινό χαρακτηριστικό τους αποτελεί όχι η χρήση της αρμάνικης γλώσσας αλλά ως κοινό χαρακτηριστικό έχουν τη γλώσσα του κράτους που ζουν γι' αυτό και οι Αρμάνοι της Ελλάδας αυτοπροσδιορίζονται Έλληνες στην εθνικότητα και Βλάχοι ως προς τον φυλετικό και τοπικό τους προσδιορισμό (Kahl, 2009).

5.3 Βλάχοι ευεργέτες

Οι Βλάχοι ευεργέτες ήταν αγωνιστές, πολιτικοί, άνθρωποι των γραμμάτων και της εκκλησίας οι οποίοι διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στη νεότερη και σύγχρονη ιστορίας της Ελλάδας γεγονός το οποίο δηλώνει και την αυτοσυνειδησία τους ως αναπόσπαστο και ενιαίο κομμάτι του νεοελληνικού έθνους (Khal, 2009, σ. 151).

Βλάχοι αγωνιστές της ανεξαρτησίας ήταν ο Ρήγα Φερραίος, 1957-1798 πρόδρομος της ελληνικής επανάστασης, Γεωργάκης Ολύμπιος, 1772-1821 φιλικός και αγωνιστής, οι Θεόδωρος και Αλέξης Γρίβας, 1797-1862 και 1799-1855 οι οποίοι ήταν οπλαρχηγοί.

Βλάχοι πολιτικοί ήταν ο Ιωάννης Κωλλέτης, 1773-1847, ο οποίος διετέλεσε πρωθυπουργός 1844-47, ο Στέργιος Δούμπας, 1794-1870, ο οποίος ήταν μεγαλέμπορος και τραπεζίτης στη Βιέννη, ο Γεώργιος Αβέρωφ, 1818-1899 όπου ίδρυση τη Σχολή Ευεπλίδων και υπήρξε αναστηλωτής του Παναθηναϊκού Σταδίου, Ο Κωνσταντίνος Ζάππας, 1814-1892, ο οποίος υπήρξε δωρητής του Ζαππείου Μεγάρου, ο τραπεζίτης Νικόλαος Δούμπας, 1830-1900, ο ιστορικός και πρωθυπουργός Σπυρίδων Λάμπρος και ο Υπουργός Εξωτερικών τα έτη 1958-1963 και Υπορχός Άμυνας 1974-1981 Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας.

Βλάχοι μαικήνες υπήρξαν ο βαρώνος Γεώργιος Σίνας, 1783-1856 όπου υπήρξε ανώτερος αξιωματούχος της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας και ίδρυσε την Ακαδημία Αθηνών, ο Νικόλαος Στουρνάρης, 1806-1853, ο οποίος ίδρυσε το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ο συνιδρυτής και πρώτος διοικητής της Εθνικής Τράπεζας Γεώργιος Σταύρου, 1785-1869 και ο

τραπεζίτης, ανώτατος σιδηροδρομικός αξιωματούχος, βαρώνος της Αυστροουγγαρίας και πρώτος πρέσβης της Ελλάδας στη Βιέννη ο Σίμων Σίνας, 1810-1876.

Βλάχοι εκκλησιαστικοί ηγέτες υπήρξαν ο Οικουμενικός Πατριάρχης κατά τα έτη 1948-1972 Αθηναγόρας Α', 1886-1972. (Khal, 2009, σσ. 151-152).

5.4 Τα βλάχικα τραγούδια

Οι Βλάχοι λόγω του ότι αρχικά αποτέλεσαν μια κτηνοτροφική κοινωνία δεν γνώριζαν στο παρελθόν τη χρήση μουσικών οργάνων σύμφωνα με τον Hammond (1976, όπ. αναφ. στον Khal, 2009). Για το λόγο αυτό πολλοί χοροί τους εκτελούνται χωρίς μουσικά όργανα την παράδοση αυτή τη διασώζουν οι Γραμμουστιανοί και οι Αρβανιτόβλαχοι (Φαρσερώτες). Αργότερα οι μουσικοί κάνουν την είσοδο τους στην βλάχικοι παράδοση οι οποίοι ήταν οργανοπαίκτες που ερχόταν από άλλες περιοχές. Οι λεγόμενες κομπανίες που συναντάμε στα χωριά της Πίνδου είναι οι τυπικές που υπάρχουν στο βορειοελλαδίτικο χώρο οι οποίες συνοδεύονται από βιολί, λαούτο, ντέφι, νταούλι και φυσικά το κλαρίνο το οποίο προεξήρχε των άλλων μουσικών οργάνων (Khal, 2009, σσ. 166-167).

Τα βλάχικα τραγούδια κατατάσσονται σε διάφορες κατηγορίες όπως της τάβλας, της ξενιτιάς, τα κλέφτικα, κυρατζίδικα, τα τραγούδια του γάμου και τα μοιρολόγια. Τα τραγούδια των βλάχων είναι και στην ελληνική γλώσσα και στη βλάχικη. Στις δίγλωσσες ανθολογίες των τραγουδιών των Βλάχων τα κλέφτικα και τα ιστορικά τραγούδια συναντώνται γραμμένα στην ελληνική γλώσσα, ενώ τα τραγούδια της αγάπης, του γάμου και τα νανουρίσματα συναντώνται στη βλάχικη γλώσσα (Khal, 2009, σ.169-170).

5.5 Ιστορία της βλάχικης γλώσσας

Η βλάχικη γλώσσα είναι μια λατινογενής γλώσσα, με τον όρο λατινογενείς γλώσσες ορίζεται ένα σύνολο γλωσσών οι οποίες έχουν καταγωγή από την λαϊκή λατινική γλώσσα. Κατά το πέρασμα των χρόνων οι γλώσσες αυτές εξελίχθηκαν σε εθνικές γλώσσες όπως για παράδειγμα η Γαλλική, η Ιταλική, η Πορτογαλική γλώσσα (Ντίνας, 2006). Οι περιοχές στις οποίες υπάρχουν οι νεολατινικές γλώσσες είναι ο δυτικο-ευρωπαϊκός χώρος της αρχαίας ρωμαϊκής

αυτοκρατορίας και καλύπτουν και ένα κομμάτι του ανατολικού τμήματος. Το τμήμα αυτό ονομάζεται Latinum Balcnimun (Βαλκανική Λατινική) και από εκεί προέρχονται τέσσερις νεολατινικές γλώσσες οι οποίες είναι η Δακορουμανική, η Κουτσοβλαχική, η Μεγλενιτική και η Ιστορουμανική (Ντίνας, 2006). Μετά τη διάλυση του ρωμαϊκού κράτους η γλωσσική ενότητα της ονομαζόμενης Romania χάνεται καθώς καταρρέουν οι δυνάμεις οι οποίες πήγαζαν από την πολιτική της ενότητα αυτές ήταν ο στρατός, η διοίκηση, το εμπόριο. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα επιμέρους γλωσσικά ιδιώματα που υπήρχαν να γίνουν επίσημα γλωσσικά όργανα (Ντίνας, 2006).

Η βλάχικη γλώσσα είναι μια λατινογενής γλώσσα η οποία ομιλείται από τους Βλάχους οι οποίοι ζουν σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου, της Δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλίας (Ντίνας, 2006). Η βλάχικη γλώσσα είναι κόρη της λατινικής, αδελφή γλώσσα με τη Δακορουμανική (=Ρουμανική), την Ιστορουμανική και τη Μογλενίτικη αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι «θυγατέρα» της Ρουμανικής, όπως προσπάθησε ανεπιτυχώς βέβαια να υποστηρίξει η ρουμανική προπαγάνδα αναφέρει ο Tagliavini (1977, όπ. αναφ. στον Ντίνα, 2006). Επιπλέον, η βλάχικη γλώσσα δεν είναι ούτε διάλεκτος αλλά ούτε ιδίωμα όπως υποστηρίζεται από περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι διακρίνονται από άγνοια και φόβο όταν απαντούν στην ερώτηση για το τι είναι τα βλάχικα, οι οποίοι πολλές φορές χρησιμοποιούν ανιστόρητα επιχειρήματα (Ντίνας, 2006). Επομένως τα βλάχικα είναι γλώσσα, μια νεολατινική αυτόνομη γλώσσα ισότιμη με άλλες νεολατινικές γλώσσες όπως για παράδειγμα η Ισπανική και η Ιταλική.

Η διαφορά που έχει με αυτές τις γλώσσες είναι πως η βλάχικη γλώσσα δεν έχει κρατική υπόσταση και γραπτή παράδοση (Ντίνας, 2006). Η βλάχικη γλώσσα προήλθε στη βαλκανική χερσόνησο από τα ρωμαϊκά στρατεύματα που είχαν εγκατασταθεί εκεί (Σελλά-Μάζη, 2016). Η παρουσία του ρωμαϊκού στρατού υπήρξε έντονη και από αυτή δημιουργήθηκαν τέσσερις νεολατινικές γλώσσες στις περιοχές όπου είχε εγκατασταθεί όπως προαναφέρθηκαν. Η δακορουμανική με την κουτσοβλαχική έχουν αρκετές ομοιότητες με τη διαφορά πως η κουτσοβλαχική έχει αρχαϊκότερο χαρακτήρα και για το λόγο αυτό θεωρείται πως είναι πιο κοντά στη λαϊκή λατινική (Σελλά-Μάζη, 2016).

Οι διάλεκτοι της βλάχικης γλώσσας έχουν την ιδιαιτερότητα πως μπορεί οικισμοί οι οποίοι είναι σε πολύ μακρινή απόσταση μεταξύ τους να μιλούν την ίδια διάλεκτο της βλάχικης γλώσσας ενώ υπάρχει η περίπτωση γειτονικά χωριά να μιλούν μια διαφορετική διάλεκτο της βλάχικης γλώσσας. Λόγω των μόνιμων εγκαταστάσεων και των μετεγκατεστάσεων υπάρχουν

κατά τόπους μικτοί διάλεκτοι σύμφωνα με τον Weigand (1984, όπ. αναφ. στον Khal, 2009) δηλαδή υπάρχει περίπτωση διαφορετικοί τύποι λέξεων μπορεί να χρησιμοποιούνται από το ίδιο άτομο. Για παράδειγμα για να αποδοθεί η άρνηση στο βορρά χρησιμοποιείται το μόριο – dot, στα βορειοανατολικά το ici και στο νότο χρησιμοποιείται το μόριο dip (Khal, 2009). Η βλάχικη γλώσσα έχει επηρεαστεί από την ελληνική γλώσσα. Υπάρχουν πέντε ενότητες Βλάχων οι Βλάχοι της Πίνδου, οι Γραμμουστιανοί, οι Αρβανιτόβλαχοι (Φαρσερώτες), οι Μοσχοπολίτες και οι Μουζακαίοι όπως αναφέρει ο Papahagi (1932, όπ. αναφ. στον Khal, 2009). Οι διάλεκτοι της βλάχικης γλώσσας κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες, τη rramaneshti και την armaneashti (Khal, 2009). Οι φωνολογικές διαφορές των δύο αυτών διαλέκτων διακρίνονται από τις ίδιες της λέξεις που χρησιμοποιούνται για την κάθε διάλεκτο. Στην armaneashti υπάρχει πιο συχνή εμφάνιση του προθετικού /a/ και στην rramaneashti υπάρχει υπερωική προφορά του /r/ (Khal, 2009).

Σύμφωνα με τον Ντίνα (2006) η κουτσοβλαχική έχει ως γνώρισμα τη γεωγραφική της διαφοροποίηση, στον ελληνικό χώρο διαιρούνται σε βόρεια και νότια ιδιώματα χωρίς όμως αυτή η κατανομή να είναι ιδιαίτερα αυστηρή. Αυτό συμβαίνει καθώς ομάδες ομιλητών του βορείου ιδιώματος της κουτσοβλαχικής από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας έως και σήμερα έχουν εισχωρήσει σε κοινότητες της νότιας κουτσοβλαχικής και ως αποτέλεσμα αυτό είχε την αλληλεπίδραση μεταξύ όλων αυτών των ομιλητών. Η έρευνα η οποία γίνεται δεν έχει καταφέρει ακόμη να εξάγει μια πλήρη περιγραφή των ιδιωμάτων της κουτσοβλαχικής, με αποτέλεσμα να μην έχει συγκροτηθεί ακόμη γλωσσικός άτλαντας με τα ισόγλωσσα και τις επιμέρους διαφορές (Ντίνας, 2006, σ. 235).

5.6 Εγγραμματισμός της βλάχικης γλώσσας

Υπάρχουν μνημεία τα οποία φέρουν επάνω τους τη γραπτή βλάχικη γλώσσα. Παλαιότερα γραπτά παραδείγματα σε γραπτή μορφή της βλάχικης γλώσσας προέρχονται από την σημερινή περιοχή της νότιας Αλβανίας και την περιοχή της Βορειοδυτικής Ελλάδας (Kahl, 2009). Η γραμματεία στην αρμάνικη εμφανίζεται για πρώτη φορά την εποχή κατά την οποία τα κράτη καθιερώνουν επίσημες γλώσσες και διαμορφώνονται εθνικές προσδιορισμένες ταυτότητες. Λόγω όλων αυτών των νέων αλλαγών και λόγω της συμμετοχής των βλάχων στον νεοελληνικό πολιτισμό δικαιολογείται και ο μικρός αριθμός εκδόσεων στην βλάχικη γλώσσα (Khal, 2009, σ.65).

Τα πιο γνωστά γραπτά παραδείγματα βλάχικης γλώσσας είναι το Ξυλόγλυπτο του Νεκταρίου Τέρπου (1731) και το αγγείο του Σιμώτα αρχές 18ου αιώνα. Το Ξυλόγλυπτο του Νεκταρίου Τέρπου είναι μια ξυλόγλυπτη εικόνα της Παναγίας όπου βρέθηκε στη περιοχή Ardenice περιοχή του Φιέρι. Η εικόνα εντοπίστηκε από τον Dh. S. Shuteriqi κατά το έτος 1950 όπου ο ίδιος πρότεινε το έτος 1971 για τη χρονολογία δημιουργίας του έργου. Στο ξυλόγλυπτο η εγχάρακτη γραφή που υπάρχει βρίσκεται σε γραφή ελληνική, αρμανική, αλβανική και λατινική Στο πάνω μέρος της εικόνας στην αριστερή του πλευρά υπάρχει η επιγραφή γραμμένη με ελληνικό αλφάβητο «Βήργιρε Μούμαλ του μνεζί ώρα τρενόι πεκιτόσιλοιι», σε σύγχρονη αρμανική γραφή Viryira, muma-al Dumnedza, ora tra noi pecatoshilji όπου σημαίνει «Θεοτόκε Παρθένε πρέσβευε υπέρ ημών των αμαρτωλών» (Khal, 2009, σ. 66)

Το αγγείο του Σιμώτα έχει γραμμένο πάνω του ένα τετράστιχο γραμμένο στην αρμανική γλώσσα και η χρονολογία του υπολογίζεται ότι είναι στο πρώτο μισό του 18ου αιώνα. Είναι γραμμένο με ελληνικούς χαρακτήρες όμως αποδόθηκε πιστά σε αρμανική επιγραφή από τον P. Papahagi (Khal, 2009, σ. 67). Η γλώσσα του συγκεκριμένου αγγείου μοιάζει με αυτή η οποία ομιλείται σήμερα από τους Βλάχους της Πίνδου και γι' αυτό το λόγο εικάζεται ότι ο γραφέας πιθανόν να είχε καταγωγή από το χώρο της Πίνδου.

Χειρόγραφα τα οποία παρουσιάζουν γραπτό βλάχικο λόγο είναι το χειρόγραφο «Λειτουργικόν» όπου εντοπίστηκε το 1939 στη Εθνική Βιβλιοθήκη των Τιράννων και χρονολογείται στις αρχές του 18ου αιώνα. Καθώς επίσης υπάρχουν και επιγραφές στις εκκλησίες του Κλινόβου και της Μοσχόπολης. Στην εκκλησία του Κλινόβου στην ορεινή περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας υπάρχει ένα απόσπασμα από κάποιο κείμενο του Αγίου Ζωσιμά σύμφωνα με τον Γαρίδη (1985, όπ. αναφ. στον Khal, 2009). Η επιγραφή αυτή χρονολογείται περίπου στο έτος 1780 «ΙΝΤΡΑ ΜΠΑΣΙΑΡΙΚΑ ΚΟΥ ΜΟΥΛΤΑ ΠΑΒΡΙΕ ΤΡΙΑΜΠΟΥΡΑ ΛΟΥΝΤΑΛΟΥΙ ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΜΝΙΚΑΤΟΥΡΑ ΦΩΚΟΥΛΟΥ ΑΣΚΙ ΣΙ ΚΟΛΑΣΙ ΤΡΑ ΣΚΑΣΙ» με μεταγραφή: Intra mbasiareka cu multa pavrie, triambura lundalui Maria comnicatura, foculu acshi shi colasti tra scachi. Η απόδοση στη ελληνική γλώσσα είναι «Φόβω πρόβαινε την πύλην της εισόδου, τρόμω λάμβανε των θείων μυστηρίων, ίνα μη καταφλεχθής πυρί τω αιωνίω».

Ως προς τις επιγραφές από την Μοσχόπολη γίνεται λόγος για αγιογραφίες στον εξώτοιχο της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου στη Voskopoje. Μια από τις επιγραφές είναι η εξής: «ΜΑΝΕ ΝΤΙ ΜΖΟΥ ΚΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ» όπου σημαίνει «συν θεώ διά χειρός Αθανασίου Φιλίππου (Khal, 2009).

5.6.1 Απόπειρες γραφής της βλάχικης γλώσσας

Πρώτη προσπάθεια επίσημης καταγραφής της βλάχικης γλώσσας βάσει του λατινικού αλφάβητου γίνεται από τον Γεώργιο Ρόζια. Ο Ρόζιας παρόλο που έχει πλήρη επίγνωση των ιδιαζόντων φθόγγων της βλάχικης γλώσσας, στο προτεινόμενο από τον ίδιο σύστημα γραφής της γλώσσας υπερέχει μόνο το ιστορικό κριτήριο της γλώσσας. Παρακάμπτει τη φωνητική εξέλιξη στις λέξεις και τις αποτυπώνει στην πλησιέστερη ως προς τις ρίζες τους εκφορά (Δασούλας, 2019). Το σύστημα γραφής που πρότεινε παρόλο που καλύπτει τα φωνήματα της γλώσσας δεν χρησιμοποιήθηκε ευρύτερα.

Σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη ο Μποϊατζής επινόησε το πρώτο λατινογενές σύστημα γραφής της βλάχικης γλώσσας το 1813 και υποστήριξε πως μια λατινογενής γλώσσα πρέπει να γράφει το αλφάβητό της στη γλώσσα προέλευσής της, στη συγκεκριμένη περίπτωση στη λατινική τονίζει ο Μποϊατζής (1813, όπ. αναφ. στο Δασούλας, 2019). Λόγω της μη παράλειψης του φωνητικού κριτηρίου στο σύστημα γραφής το οποίο προτείνει, το καθιστά το πιο διαδεδομένο έως σήμερα.

Τα φωνήεντα της βλάχικης γλώσσας είναι επτά και διακρίνονται σε κλειστά, ενδιάμεσα, ανοιχτά και μπροστινά, μεσαία, πισινά όπως αναφέρουν οι Κατσάνης & Ντίνας (1990, σ.28). Τα ημίφωνα της βλάχικης γλώσσας έχουν ως χαρακτηριστικό τους την α-συλλαβικότητα προέρχονται από την ασυλλαβική προφορά των κλειστών φωνηέντων και είναι απαραίτητα για να σχηματιστούν δίφθογγοι. Η σημείωση τους είναι πολύ σημαντική καθώς βοηθάει στη διάκριση σημασίας των λέξεων και στην προφορά των εκάστοτε λέξεων (Ντίνας, 2019). Συστήματα γραφής της βλάχικης γλώσσας έχουν προταθεί από τους Κατσάνη-Ντίνα και τους Μπέη-Δασούλα.

Σύμφωνα με τον Δασούλα (2019) η βλάχικη γλώσσα έχει μια ιστορική πορεία στην γραπτή της απόδοση τουλάχιστον τριών αιώνων. Η βλάχικη γλώσσα έχει κάποιες γλωσσολογικές ιδιαιτερότητες οι οποίες έχουν δυσκολέψει τη γραπτή της απόδοση, την γραπτή δηλαδή απεικόνιση του φωνητικού της συστήματος. Παρουσιάζει ιδιάζοντες φθόγγους οι οποίοι παρουσιάζονται μέσα από ένα μεγάλο εύρος αλλόφωνων και το γεγονός αυτό δυσκολεύει την αποτύπωση των φθόγγων της με γραφήματα (Δασούλας, 2019).

Ο λόγος που η βλάχικη συναντάται γραμμένη σε ελληνικό αλφάβητο το 18ο αιώνα είναι γιατί την περίοδο εκείνη οι ορθόδοξοι πληθυσμοί που ζούσαν στη νότιο Βαλκανική χρησιμοποιούσαν για τη γραπτή τους επικοινωνία το ελληνικό αλφάβητο. Λόγω αυτού του

γεγονότος το ελληνικό αλφάβητο αποτελούσε το κύριο εργαλείο για τη γραφή ακόμη και μη ελληνογενών γλωσσών όπως η βλάχικη γλώσσα (Δασούλας, 2019). Εκτός αυτών των καταστάσεων, η απόβλεψη σε μια εθνική ομογενοποίηση για τους αλλόφωνους και δίγλωσσους πληθυσμούς αποτελεί μια επερχόμενη γλωσσική αφομοίωση υποστηρίζει ο Σιώκης (2002, όπ. αναφ. στο Δασούλας, 2019). Για το λόγο αυτό τα πρώτα συστήματα γραφής της βλάχικης γλώσσας εκείνης της εποχής φαίνεται που επικεντρώνονται στο σκοπό που προαναφέρθηκε.

Ο λόγιος βλάχος Δανιήλ ο Μοσχοπολίτης θεωρεί, όπως και άλλοι λόγιοι Βλάχοι της εποχής οι οποίοι είναι στενά συνδεδεμένοι με την εκπαιδευτική δράση της ορθόδοξης εκκλησίας, πως το αλφάβητο της βλάχικης γλώσσα πρέπει να είναι το ελληνικό. Καθώς, επιπλέον επικρατούσε και η αντίληψη τότε πως η εκμάθηση της ελληνική γλώσσας είναι μια πράξη «εκπολιτισμού» Έτσι λοιπόν, το πρώτο σύστημα γραφής της βλάχικης γλώσσας το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη γραπτή αποτύπωση της ήταν το ελληνικό αλφάβητο (Δασούλας, 2019).Λόγιοι εκείνης της εποχής υιοθετούν την άποψη πως η βλάχικη γλώσσα αποτελεί γνώρισμα εθνοτικής ιδιαιτερότητας και γι' αυτό το λόγο είναι αναγκαίο να διασωθεί και να δημιουργηθεί γραπτός λόγος. Οι λόγιοι αυτοί έχουν μια διαφοροποιημένη προσέγγιση για τον βλάχικο γραπτό λόγο, κατοικούν σε πόλεις της Κεντρικής Ευρώπης μακριά από τον οθωμανικό χώρο, και γι' αυτό έχουν τη δυνατότητα να μάθουν και να υιοθετήσουν τις ιδέες του ευρωπαϊκού διαφωτισμού (Δασούλας, 2019).

Ο πρώτος δημιουργός βλάχικου αλφαβήτου είναι ο Κωνσταντίνος Ουκούτας με τη «Νέα Παιδαγωγία» στην οποία βρίσκουμε και τα πρώτα εκτενή κείμενα στη βλάχικη γλώσσα με χρήση ελληνικού αλφαβήτου. Τα κείμενα αυτά αποτελούν προσπάθειες απόδοσης διάφορων εκκλησιαστικών κειμένων. Η άλλη ομάδα Βλάχων λογίων, *κοσμοπολιτών* υποστηρίζει και υιοθετεί τη απόδοση της γραπτής βλάχικης γλώσσας σε σύστημα γραφής εμπνευσμένο από το λατινικό αλφάβητο. Ως επιχείρημα αυτής της άποψης είναι πως όλοι οι λαοί οι οποίοι ομιλούν ρωμανικές γλώσσες έχουν κάνει χρήση του λατινικού αλφαβήτου για την γραπτή απόδοση της γλώσσας τους (Δασούλας, 2019). Το γεγονός αυτό προκάλεσε αναταραχές και αντιδράσεις από τους συντηρητικούς λόγιους και μάλιστα το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης φτάνει σε σημείο να προβεί σε αφορισμούς.

Συλλογικά όλες αυτές οι προσπάθειες που έγιναν για την γραπτή αποτύπωση της βλάχικης γλώσσας αποτελούν τις πρώτες συστηματικές προσπάθειες για την καταγραφή της.

Για το εγγραμματισμό της βλάχικης γλώσσας υπάρχουν αρκετές διχογνωμίες μεταξύ της επιστημονικής κοινότητας. Αφορά κυρίως το σύστημα γραφής της γλώσσας και συγκεκριμένα αν πρέπει να χρησιμοποιηθεί ο παραδοσιακός τρόπος γραφής ή αν πρέπει να γίνει χρήση νεότερων τρόπων (Μπένης, 2019). Παραδοσιακά συστήματα θεωρούνται εκείνα τα οποία χρησιμοποιούν χαρακτήρες με διακριτικά σημεία που προέρχονται ή έχουν σαν πρότυπο τους το σύστημα γραφής συγγενών ρομανικών γλωσσών (Μπένης, 2019).

Για την καταγραφή και την απόδοση της βλάχικης γλώσσας σήμερα έχουν προταθεί τρία συστήματα. Το ένα είναι των Κατσάνη-Ντίνα (1990), το δεύτερο των Μπέη-Δασούλα (2017) και το τρίτο του Tiberius Counia (1997). Οι Κατσάνης-Ντίνας (1990) κατασκεύασαν ένα σύστημα γραφής της βλάχικης γλώσσας το οποίο στηρίζεται στο λατινικό αλφάβητο και πρόσθεσαν σε αυτό γραφήματα του ελληνικού αλφαβήτου (γ, δ, θ) έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η απόδοση αντίστοιχων φθόγγων τους οποίους δανείζεται η βλάχικη από τη ελληνική. Επιπλέον πρόσθεσαν διακριτικά σημεία για την απόδοση των παχιών συριστικών και ουρανικών συμφώνων τα οποία δεν απαντώνται ούτε στο ελληνικό αλλά ούτε στο λατινικό αλφάβητο (Ντίνας, 2019). Το αλφάβητο αυτό είναι πιο πολύ φωνητικό παρά ιστορικό και αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο και για τους ερευνητές αλλά και για τους αναγνώστες οι οποίοι δεν είναι φυσικοί ομιλητές της βλάχικης γλώσσας (Ντίνας, 2019).

Το σύστημα των Μπέη-Δασούλα (2017) διατυπώθηκε στο περιοδικό *Γλωσσολογία* το 2017, αποτελεί μια γλωσσοκεντρική θεώρηση για το ζήτημα της γραφής της Βλάχικης γλώσσας (Μπένης, 2019). Οι Μπένης-Δασούλας (2017) υποστηρίζουν πως δεν πρέπει να γίνει καμία παρέμβαση ως προς τη γραπτή μορφή της γλώσσας. Το σύστημα ακολουθεί τη φωνητική μεταγραφή και η απόδοση των φθόγγων και γίνεται με τη διαφοροποιητική αξία που αποτελούν φωνήματα. Το σύστημα ακολουθεί μια πιο συντηρητική προσέγγιση και έχει ως στόχο του η εξωτερική παρέμβαση στη γλώσσα να είναι όσο γίνεται μικρότερη. Το μόνο νέο σύμβολο που επινοήθηκε είναι το <g`> για να αποδοθεί ο φθόγγος [γ] (Μπένης, 2019).

Το σύστημα το οποίο προτάθηκε από τον Tiberius Cunia το 1997 στο συνέδριο της Μπίτολα αποτελεί μια από τις πιο γνωστές απόπειρες για γραπτή απόδοση της βλάχικης γλώσσας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του συγκεκριμένου συστήματος αποτελεί η χρήση γραμμάτων χωρίς διακριτικά σημεία, με μόνη εξαίρεση το γράφημα <ã>. Οι ιδιάζοντες φθόγγοι αποδίδονται με τους συνδιασμούς <sh, ts, lj, nj> (Μπένης, 2019).

5.7 Γλωσσικές επαφές των Βλάχων

Οι Βλάχοι λόγω αρχικά του συνηθισμένου επαγγέλματος τους αυτό του κυρατζή, του μεταφορέα δηλαδή των εμπορευμάτων ερχόταν σε επαφή με αλλόγλωσσους πληθυσμούς παρέμεναν για κάποιο διάστημα σε άλλες περιοχές και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αναγκάζονται να μιλούν τη γλώσσα, σε περιορισμένο βαθμό, η οποία ομιλούνταν σε αυτήν την περιοχή την οποία θα παρέμεναν γι' αυτό το χρονικό διάστημα (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Με τον τρόπο αυτό οι Βλάχοι φθάνουν στο σημείο να γίνονται πολύγλωσσοι καθώς μαθαίνουν γλώσσες τις οποίες ομιλούν οι γειτονικοί λαοί. Επιπλέον, οι Βλάχοι εγκαταστάθηκαν σε αλλόγλωσσες περιοχές λόγω των εμπορικών τους δραστηριοτήτων χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι εγκατέλειψαν τις πατρογονικές τους περιοχές. Η μετακίνηση που υπήρχε μεταξύ των πατρογονικών περιοχών και των περιοχών μόνιμης εγκατάστασης σηματοδότησε μια μορφή κινητικότητας, διαδικασία η οποία ξεκίνησε τον 18ο αιώνα από μετακινήσεις Βλάχων από ορεινά χωριά σε αστικά κέντρα της Οθωμανικής και Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας (Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

Το 18ο αιώνα η ελληνική γλώσσα αρχίζει και αποτελεί τη λειτουργική γλώσσα για την Ορθόδοξη εκκλησία και τη lingua franca για το εμπόριο στην περιοχή των Βαλκανίων. Η ελληνική γλώσσα την εποχή εκείνη καλλιεργούνταν και από αυτούς οι οποίοι είχαν άλλη μητρική γλώσσα. Η γλωσσική επαφή που αφορά την υιοθέτηση μια γλώσσας η οποία θεωρείται και πιο χρήσιμη και αποδοτική σε κάποιες καταστάσεις επικοινωνίας αντιστοιχείς το λεγόμενο τύπο (7) ο οποίος ονομάζεται γλωσσική εισδοχή σύμφωνα με τον Ehlich (1994, όπ. αναφ. στο Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Σύμφωνα με την περίπτωση αυτή υπάρχει μετακίνηση σε μια γλώσσα οι οποία θεωρείται γλώσσα έκφρασης ενός ανώτερου πολιτισμού (Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

Οι Βλάχοι οι οποίοι κατοικούσαν στα αστικά κέντρα και αυτοί οι οποίοι ανήκαν στα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα της εποχής εκείνης χαρακτηρίζονταν από κοινωνική διγλωσσία βλάχικης-ελληνικής και αποτελούσε τη συνέπεια της γλωσσικής επαφής τύπου (7) (Καραντζόλα & Μπέης, 2024) που αναφέρθηκε παραπάνω. Οι Βλάχοι διδάσκονταν την ελληνική γλώσσα στο σχολείο και έκανα χρήση της ελληνικής γλώσσας στις εμπορικές συναλλαγές στην περιοχή των Βαλκανίων. Σε πολιτιστικό επίπεδο ο βλάχικος πληθυσμός άρχισε να υιοθετεί την ελληνική γλώσσα το 18ο αιώνα θεωρώντας την ελληνική γλώσσα ως

«υψηλή γλώσσα» γλώσσα της Εκκλησίας και των φιλοσόφων της αρχαίας Ελλάδας (Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

Ένα ακόμη γεγονός το οποίο συνέβαλε στην εξέλιξη της βλάχικης γλώσσας είναι η υιοθέτηση εθνικών επίσημων γλωσσών από τα έθνη-κράτη τα οποία διαμορφώθηκαν στα Βαλκάνια (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Ο μεγάλος αριθμός των Ελλήνων που είχαν διαφορετική μητρική γλώσσα από την ελληνική και η υιοθέτηση του μονογλωσσικού μοντέλου από το ελληνικό έθνος-κράτος συνέβαλαν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της σχέσης ανάμεσα στη νέα ελληνική όπου ήταν η κυρίαρχη γλώσσα και στην βλάχικη η οποία αποτελούσε την κυριαρχούμενη γλώσσα (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Το έτος 1830 οι πολίτες της χώρας έχουν άμεση και απευθείας επικοινωνία με το κράτος με αποτέλεσμα οι Βλάχοι να υιοθετούν την ελληνική γλώσσα αποκλειστικά και να γίνεται αποκλειστική χρήση της ελληνικής από τους Βλάχους στα σχολεία, σε υπηρεσίες και σε μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η κυριαρχία αυτή της ελληνικής γλώσσας οδήγησε τη βλάχικη σε μειονοτικοποίηση (minorisation) η οποία με τη σειρά της συνδέεται με την αυτό-υποτίμηση της γλώσσας (self-depreciation) αναφέρει ο Hamp (1978, όπ. αναφ. στο Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

5.7.1 Η επίδραση της ελληνικής γλώσσας στη βλάχικη

Η βλάχικη γλώσσα δέχτηκε επιδράσεις από άλλες γλώσσες και κυρίως από την ελληνική γλώσσα, οι επιδράσεις αυτές είναι λεξιλογικές και φωνολογικές (Ντίνας, 2006). Σύμφωνα με τους Καραντζόλα & Μπέη (2024) στην ελληνική και στη βλάχικη γλώσσα υπάρχει μια μεγάλη ιστορία ως προς την επαφή των δύο αυτών γλωσσών. Συναντώνται επίσης και διαφορετικά μοτίβα γλωσσικής επαφής αναλόγως την ιστορική περίοδο (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Ως προς τις σχέσεις ισχύος η ελληνική γλώσσα αποτελεί την κυρίαρχη γλώσσα (langue dominante) και η βλάχικη γλώσσα αποτελεί την κυριαρχούμενη (langue dominee). Οι επιδράσεις της γλωσσικής αυτής επαφής αφορούν ιστορικούς, γεωγραφικούς και κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες (Καραντζόλα & Μπέης, 2022).

Η επίδραση της ελληνικής γλώσσας στη βλάχικα αφορά κυρίως το λεξιλόγιο. Οι φωνολογικές επιδράσεις που έχει δεχτεί η βλάχικη είναι η παρουσία των (θ, δ, γ) τα οποία είναι εξακολουθητικά τριβόμενα όπως υποστηρίζουν οι Κατσάνης & Ντίνας (1990, όπ. αναφ. στον Ντίνα, 2006). Επίσης, συναντάται το φαινόμενο κώφωσης-αποβολής των φωνηέντων, φαινόμενο το οποίο χαρακτηρίζει τα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα σύμφωνα με τον Ντίνα (1985, όπ. αναφ. στο Ντίνα, 2006). Ως προς την βλάχικη γλώσσα, το φαινόμενο της κώφωσης

αφορά το κλείσιμο των άτονων φωνηέντων e, a, o και τα μικρού ανοίγματος φωνήεντα (κλειστά) i, î, u, όταν αυτά μετατρέπονται για λόγους κλίσης ή παραγωγής σε άτονα. Επίσης, τα κλειστά φωνήεντα i, î, u, είτε προέρχονται από κώφωση είτε είναι πρωτογενή αποβάλλονται. Ένα ακόμη στοιχείο επίδρασης της ελληνικής στη βλάχικη είναι τα προθήματα και τα επιθήματα τα οποία έχει υιοθετήσει από την ελληνική όπως για παράδειγμα καλο-, κακο-, μισο-, ξανα-,ψευτο-, τα παραδείγματα τα οποία δίνει ο Ντίνας (2006) είναι calu-vedu (=καλοβλέπω), cacu-trecu (=κακοπερνώ), misu-arsu (=μισοκαμένος), csana-facu (=ξανακάνω), psiftu-dormu (=ψευτοκοιμάμαι). Επιπρόσθετα, συναντώνται και επιθήματα της ελληνικής στη βλάχικη γλώσσα, τα οποία προστίθενται και σε λέξεις οι οποίες είναι λατινικής καταγωγής όπως –αρ(ι)κος, -ιάρης, -ίκι, -ιάτης, -άτης και λοιπά (Ντίνας, 2006). Η μεγαλύτερη επίδραση της ελληνικής είναι όπως προαναφέρθηκε στον τομέα στου λεξιλογίου, όπου ο Papahagi υπολογίζει στο λεξικό ένα ποσοστό 27,52% τις βλάχικες λέξεις οι οποίες προέρχονται από λέξεις ελληνικές ή από ελληνικές ρίζες (Ντίνας, 2006). Οι ελληνικές αυτές λέξεις σύμφωνα με τη φωνολογική μορφή και σημασία τους έχουν περάσει στη βλάχικη γλώσσα σε διάφορες ιστορικές περιόδους. Όπως αναφέρει ο Ντίνας (2006) η ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία κάνει λόγο για δύο κατηγορίες λέξεων. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται για λέξεις οι οποίες έχουν περάσει στη βλάχικη γλώσσα με ενδιάμεσο την λατινική. Η δεύτερη κατηγορία η οποία είναι και αρκετά ενδιαφέρουσα, αφορά λέξεις οι οποίες πέρασαν κατευθείαν από την αρχαία ελληνική στη βλάχικη γλώσσα χωρίς ενδιάμεσο την λατινική. Υπάρχουν και ελληνικές λέξεις στα βλάχικα τις οποίες δεν τις συναντούμε σε κανένα νεοελληνικό ιδίωμα αλλά ούτε και στην κοινή νέα ελληνική αλλά μόνο στην αρχαία Γραμματεία (Ντίνας, 2006, σ. 234-235).

Βασική γλωσσική συνέπεια της γλωσσικής επαφής των δύο αυτών γλωσσών είναι ο γλωσσικός δανεισμός λέξεων από την ελληνική γλώσσα στη βλάχικη (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Κάποια δάνεια της ελληνικής στη βλάχικη γλώσσα, τα πολιτισμικά δάνεια, διαδίδονται ομοιόμορφα στα εκάστοτε βλάχικα ιδιώματα της βλάχικης γλώσσας. Τα δάνεια τα οποία προέκυψαν από τη άμεση επαφή των βλαχόφωνων ομιλητών με τους ελληνόφωνους ομιλητές χαρακτηρίζουν τα κατά τόπους βλάχικα ιδιώματα και η διάδοση τους είναι ασυνεχής σύμφωνα με τον Scarlatoiu (1992, όπ. αναφ, στους Καραντζόλα & Μπέη, 2024). Η πλειοψηφία των δανείων από την ελληνική στη βλάχικη γλώσσα προσαρμόζεται στο μορφολογικό σύστημα της βλάχικης (Καραντζόλα & Μπέης, 2024). Σύμφωνα με τους Καραντζόλα & Μπέη (2024) βασιζόμενοι στο πρότυπο του Ehlich (1994) αποτυπώνουν μια τυπολογία των επαφών

ανάμεσα στις δύο γλώσσες. Με τους τύπους της σποραδικής επαφής (3) και της μετανάστευσης (4) οι γλωσσικές συνέπειες σε ατομικό επίπεδο είναι η ατομική διγλωσσία και σε κοινωνικό επίπεδο η πολυγλωσσία, στη μετανάστευση στο ατομικό επίπεδο δίνεται και η συνέπεια της μονογλωσσίας. Στους τύπους εισδοχή (7) (υιοθέτηση μιας άλλης γλώσσας πολιτισμού) και υπαγωγή (9) γλωσσικές συνέπειες υπάρχουν μόνο σε κοινωνικό επίπεδο και είναι στην εισδοχή η κάθετη διγλωσσία και στη υπαγωγή η απώλεια γλώσσας (Καραντζόλα & Μπέης, 2024, σ.602).

Η κυριαρχία μια γλώσσας συνοδεύεται από τρεις διαδικασίες όπως αναφέρουν οι Καραντζόλα & Μπέης (2024) πρώτη διαδικασία είναι η κυριαρχία χωρίς βία όπου γίνεται μέσω ανάπτυξης της συνείδησης. Δεύτερη διαδικασία είναι η κυριαρχία μέσω νομιμοποίησης, σε αυτού του είδους την κυριαρχία οι κυριαρχούμενες ομάδες θεωρούν σωστό και δίκαιο τον έλεγχο από την εκάστοτε κυρίαρχη ομάδα. Τέλος, τρίτη είναι η κυριαρχία μέσω συναινετικής διακυβέρνησης, σε αυτού του είδους κυριαρχία επικρατεί η άποψη από την κυριαρχούμενη ομάδα πως η κυρίαρχη ομάδα έχει αμοιβαίες ανάγκες και ανησυχίες με αυτήν. Επιπλέον, η κυριαρχούμενη ομάδα θεωρεί ότι είναι δική της επιλογή η θέση στην οποία βρίσκεται (Καραντζόλα & Μπέης, 2024, σ .603).

5.8 Οι στάσεις απέναντι στη βλάχικη γλώσσα και η φθίνουσα πορεία της

Οι Βλάχοι ομιλητές είναι δίγλωσσοι, καθώς κάνουν χρήση και των δύο γλωσσών. Η χρήση της γλώσσας εξαρτάται κυρίως από το πλαίσιο της επικοινωνίας. Δυστυχώς παρατηρείται μια τάση προς εγκατάλειψη της βλάχικης γλώσσας καθώς αντικαθίσταται με την ελληνική, επομένως αρχίζει και παρατηρείται το φαινόμενο της γλωσσικής συρρίκνωσης. Η υποχώρηση της βλάχικης γίνεται από επιλογή των ίδιων των ομιλητών βασιζόμενοι στη βούληση τους (Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως οι Βλάχοι ομιλητές διακρίνονται για την ετερογλωσσία. Η βλάχικη γλώσσα γι’ αυτούς αποτελεί γλώσσα αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της βλάχικης γλωσσικής κοινότητας ενώ η ελληνική γλώσσα αποτελεί τη γλώσσα εξουσίας για το λόγο αυτό οι σύγχρονοι ομιλητές δεν κάνουν ανάμειξη των δύο γλωσσών στο λόγο τους (Καραντζόλα & Μπέης, 2024).

Οι Βλάχοι της Ελλάδας αντιμετωπίστηκαν με έναν πολύ άσχημο τρόπο κατά τη διάρκεια κυρίως της εποχής του εμφυλίου πολέμου και της δικτατορίας. Υπήρξε καταπίεση και απαγόρευση στο να εκφράζονται στη βλάχικη γλώσσα. Οι απαγορεύσεις αυτές προήλθαν από τους τοπικούς πολιτικούς, τους ιερείς, τους δασκάλους και τον εθνικιστικό Τύπο. Σημαντικό γεγονός αποτελούν και οι περιπτώσεις τιμωρίας των μικρών μαθητών κατά τις δεκαετίες του ’70 και ’80 οι οποίοι φοιτούσαν στα δημοτικά σχολεία, επειδή μιλούσαν την βλάχικη γλώσσα (Khal, 2009, σ. 154). Ως προς τη στάση τώρα των ίδιων των ομιλητών της βλάχικης γλώσσας διαπιστώνεται πως υπάρχει μια αρνητικότητα από τους ομιλητές της, οι οποίοι θεωρούν τη γλώσσα τους υποδεέστερη και όχι κατάλληλη για να τη χρησιμοποιούν σε σύνθετες μορφές επικοινωνίας (Μπέης & Χριστόπουλος, 2001).

Η βλάχικη γλώσσα συγκαταλέγεται στις γλώσσες χαμηλής βιωσιμότητας, η συρρίκνωση την οποία υφίσταται μπορεί να φτάσει στο σημείο η γλώσσα να εξαφανιστεί (Κολτσίδας, 1998). Διαπιστώθηκε πως έως την περίοδο της δεκαετίας 1960-1970 η βλάχικη ομιλούνταν σε έναν ικανοποιητικό βαθμό στα οικογενειακά περιβάλλοντα υπήρξε ως δεύτερη γλώσσα για τους βλάχους ομιλητές. Με την πάροδο της δεκαετίας αυτής αρχίζει παρατηρείται μια εγκατάλειψη της γλώσσας ως προς τη μεταφορά της στους νέους (Κολτσίδας, 1998, σ. 196). Ο Κολτσίδας (1998) αναφέρει πως τη δεκαετία εκείνη τα παιδιά ηλικίας έως 10 ετών είχαν πλήρη άγνοια της γλώσσας. Η γνώση η οποία κατείχαν αφορούσε ελάχιστες λέξεις για παράδειγμα τους αριθμούς έως το 10 και αντιλαμβάνονταν λέξεις η οποίες αφορούσαν έννοιες του σπιτιού του φαγητού και τη ενδυμασίας. Τα άτομα ηλικίας έως 20 ετών μπορούσαν να αντιληφθούν σε μια βλάχικη συζήτηση τα βασικά νοήματα της αλλά δεν μπορούσαν να παρέμβουν ενώ τα άτομα ηλικίας έως 40 ετών είχαν την ικανότητα να αντιλαμβάνονται παθητικά τη γλώσσα και είχαν τη δυνατότητα να μπορούν να παρέμβουν στο λόγο καθώς και να εκφράζονται σε ένα απλοϊκό βαθμό. Οι υπερήλικοι δίγλωσσοι κυρίως οι γυναίκες μπορούσαν να εκφραστούν αποκλειστικά στη βλάχικη γλώσσα (Κολτσίδας, 1998). Κατά τη δεκαετία 1970 – 1985 σε χωριά τα οποία υπήρχαν συμπαγείς κουτσοβλαχικοί πληθυσμοί διαπιστώνεται μια θεαματική μείωση στους γνώστες της γλώσσας και από το 1985 και έπειτα η ομιλία της κουτσοβλαχικής γίνεται από την ηλικιακή ομάδα των 70 ετών και άνω. Για τη βλάχικη γλώσσα δεν υπήρξαν και ούτε υπάρχουν ενέργειες μέσα από τις οποίες θα προστατευτεί (Καρατζόλα & Μπέης, 2024). Η βλάχικη γλώσσα μέχρι στιγμής χρησιμοποιείται με τη προφορική παράδοση. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα έγιναν κάποιες ενέργειες εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας από το σύλλογο Βλάχων Αετομηλίτσας στην Θεσσαλονίκη καθώς και σε περιοχές όπως η Λάρισα, η Αθήνα, η

Βέροια, η Κόνιτσα και σε άλλες ακόμη περιοχές της Ηπείρου υπήρχε και υπάρχει η διδασκαλία της (Κουτρούμπα, 2024).

5.8.1Τα αίτια εγκατάλειψης της βλάχικης γλώσσας

Τα αίτια εγκατάλειψης της γλώσσας προέρχονται κυρίως από το τέλος του ρόλου τον οποίο κατείχαν οι βλάχικοι πληθυσμοί όπως του ιστορικού, κοινωνικού και «γλωσσικού» ρόλου (Κολτσίδας, 1998). Οι Βλάχοι εγκατέλειψαν τις ορεινές κοινότητες και τα επαγγέλματα τα οποία είχαν και πια εγκαθίστανται στα αστικά κέντρα. Στο νέο πλέον τόπο διαμονής τους αρχίζει η εγκατάλειψη της κουτσοβλαχικής γλώσσας και η πλήρης αφομοίωση τους από τη ελληνική γλώσσα και τις καινούριες συνθήκες τις οποίες απέκτησαν. Ως προς την κοινωνική τους διαστρωμάτωση παρουσιάζονται αλλαγές, οι γάμοι δεν γίνονται αποκλειστικά και μόνο μέσα στο βλάχικο περιβάλλον. Τα παιδιά τους σπουδάζουν και σταματάει ο αναλφαβητισμός τους, τα γηραιότερα άτομα εγκαθίστανται και αυτά πλέον στα αστικά κέντρα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρείται και σε αυτούς μια μείωση χρήσης της κουτσοβλαχικής γλώσσας (Κολτσίδας, 1998). Η γλώσσα δεν είναι το μόνο στοιχείο που αρχίζει και χάνεται στα νέα περιβάλλοντα. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής αρχίζει και φθίνει υιοθετείται διαφορετικός τρόπος διασκέδασης και παύουν να ακούγονται τα τραγούδια τους. Τα παραμύθια στη κουτσοβλαχική γλώσσα σταματούν να λέγονται από τις γιαγιάδες καθώς πλέον τα εγγόνια τους δεν κατανοούν τη γλώσσα (Κολτσίδας, 1998). Σύμφωνα με τον Κολτσίδα (1998) κορωνίδα για την κατάσταση της Βλάχικης γλώσσας αποτέλεσε ο η ρουμανική προπαγάνδα η οποία είχε ως αποτέλεσμα να πιεστεί συναισθηματικά ο βλαχόφωνος ελληνισμός. Η αντίσταση του βλάχικου πληθυσμού ήταν τεράστια και κατά την προσπάθεια να μην ταυτιστούν με το ρουμανικό λαό δημιουργήθηκε μια αποστροφή προς την ίδια τους τη γλώσσα αφού η προπαγάνδα στο μόνο το οποίο προσπαθούσε να στηριχτεί για να πετύχει ήταν η γλωσσική ομοιότητα που υπήρχε (Κολτσίδας, 1998). Σημαντικό όμως επίσης αίτιο εγκατάλειψης και συρρίκνωσης της κουτσοβλαχικής αποτέλεσε η μη καλλιέργεια του γραπτού λόγου της γλώσσας τους.

Β. ΕΡΕΥΝΑ

6. Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό να αναδείξει το φαινόμενο της γλωσσικής επαφής και του γλωσσικού δανεισμού. Συγκεκριμένα, σκοπός της έρευνας είναι να εντοπιστούν δάνειες λέξεις της ελληνικής γλώσσας στη βλάχικη. Στην παρούσα εργασία καταγράφονται κάποιες κατηγορίες δάνειων λέξεων ομαδοποιημένες. Για την πραγματοποίηση του ερευνητικού μέρους μελετήθηκαν λεξικά της βλάχικης γλώσσας στα οποία εντοπίστηκαν δάνειες ελληνικές λέξεις οι οποίες έχουν προσαρμοστεί στη βλάχικη γλώσσα. Τα λεξικά τα οποία επιλέχθηκαν για την καταγραφή και συγκέντρωση των δάνειων λέξεων είναι το λεξικό του Tache Papahagi «DICŢIONARUL DIALECTULUI AROMÂN general şi etimologic» και η ερευνητική μελέτη του Δασούλα «Η αποκωδικοποίηση ενός πολιτισμού μέσα από το πεδίο της γλωσσικής του έκφρασης: Το βλάχικο ιδίωμα του Μετσόβου» όπου αποτελεί λεξικό του βλάχικου ιδιώματος του Μετσόβου. Στόχος είναι να βρεθεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα των ελληνικών δανείων στη βλάχικη γλώσσα και εντοπιστούν από ποιες κατηγορίες της κοινωνικής και καθημερινής ζωής προέρχονται τα δάνεια αυτά, έτσι ώστε να γίνει αντιληπτός ο λόγος δανεισμού στη βλάχικη γλώσσα και να αναδειχθεί πως ο γλωσσικός δανεισμός εμπλούτισε τη βλάχικη γλώσσα.

6.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μελέτη των λεξικών του Papahagi (1963) και του Δασούλα (2013). Τα δύο αυτά λεξικά επιλέχθηκαν γιατί από το λεξικό του Papahagi έχουν βασιστεί τα υπόλοιπα μεταγενέστερα λεξικά, οπότε γίνεται η επιλογή της αρχικής πηγής. Το λεξικό του Δασούλα (2013) επιλέχθηκε γιατί αποτελεί μια πολύχρονη έρευνα η οποία μελετά ουσιαστικά και ρήματα του μετσοβίτικου ιδιώματος όπως αυτά διαμορφώθηκαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, και έτσι δίνεται η δυνατότητα να εντοπιστούν περισσότερες δάνειες λέξεις λόγω της μεγαλύτερης ανάπτυξης της τεχνολογίας και των επιστημών, οι οποίες φέρνουν στο προσκήνιο μεγαλύτερη εισροή δάνειων λέξεων. Επειδή τα δύο αυτά λεξικά δεν παρουσιάζουν τον ίδιο αριθμό λημμάτων αλλά ούτε και τα ίδια ακριβώς λήμματα η επιλογή έγινε αμφότερα και από τα δύο. Η επιλογή των λημμάτων έγινε με βάση τις λέξεις αυτές οι οποίες χρησιμοποιούνται πιο συχνά και οι οποίες είναι πιο οικείες και γνώριμες. Σε ορισμένες κατηγορίες

παρουσιάζονται περισσότερα λήμματα σε ένα από τα δύο λεξικά ενώ κάποιες κατηγορίες συναντώνται μόνο στο ένα λεξικό. Το γεγονός αυτό δεν εμποδίζει την έρευνα και η καταγραφή γίνεται από την πηγή που παρουσιάζεται η κάθε κατηγορία ανεξαρτήτως αν δεν εμφανίζεται στο άλλο λεξικό.

6.2Το λεξικό του Papahagi

Το λεξικό του Papahagi (1963) αποτελεί ένα πολύ σημαντικό έργο με μεγάλη επιστημονική αξία και έχει αποτελέσει σημείο αναφοράς από ξένους και Έλληνες γλωσσολόγους και ερευνητές. Θεωρείται το πληρέστερο λεξικό της βλάχικης γλώσσας καθώς περιλαμβάνει 9.236 λήμματα. Σημαντικό στοιχείο του λεξικού είναι ο ξεχωριστός κατάλογος λημμάτων τα οποία είναι οι δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη γλώσσα. Ο κατάλογος αυτός είναι σημαντικός καθώς μπορούν να αντληθούν τα λήμματα χωρίς να γίνει κάποιο λάθος ή κάποια παρερμηνεία. Τα λήμματα παρουσιάζονται με το λατινικό αλφάβητο και με τη χρήση των διακριτικών συμβόλων.

6.3 Το λεξικό του Δασούλα

Στη συγκεκριμένη ερευνητική μελέτη του Δασούλα (2013) έχει δημιουργηθεί λεξικό ουσιαστικών και ρημάτων του μετσοβίτικου ιδιώματος τη βλάχικης γλώσσας όπου από εκεί έχουν συγκεντρωθεί ρήματα και ουσιαστικά τα οποία αποτελούν γλωσσικά δάνεια της ελληνικής γλώσσας. Τα λήμματα τα οποία παρατίθενται στο συγκεκριμένο λεξικό αποτελούν τον βασικό κορμό ρημάτων και ουσιαστικών του μετσοβίτικου ιδιώματος όπως αυτό διαμορφώθηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Η έρευνα για την συλλογή λημμάτων για το λεξικό αυτό διενεργήθηκε κατά το διάστημα 1993-2008. Τα λήμματα του λεξικού επιλέχθηκαν έτσι ώστε να αντιπροσωπεύουν δύο βασικές γραμματικές κατηγορίες με σκοπό την ανάδειξη του εύρους, της μεθοδικότητας και της πληρότητας της έρευνας (Δασούλας, 2013). Στο λεξικό επίσης περιλαμβάνονται νεολογισμοί οι οποίοι έχουν σχηματιστεί τις τελευταίες δεκαετίες. Η περιγραφή των ρημάτων και των ουσιαστικών γίνεται με μια στενή σημασιολογική περιγραφή και παραλείπονται ειδικές εκφράσεις οι οποίες θα διεύρυναν το σημασιολογικό πεδίο λόγω της οικονομίας του χώρου η οποία δεν καθιστά δυνατή την παρουσίαση επιπλέον στοιχείων (Δασούλας, 2013).

Τα λήμματα τα οποία θα παρουσιαστούν στην παρούσα εργασία θα είναι με τη μορφή με την οποία παρουσιάζονται στο λεξικό του Δασούλα (2013). Η ηλεκτρονική μορφή του λεξικού του Δασούλα (2013) δίνει τη δυνατότητα να μεταφερθούν τα λήμματα με την ίδια ακριβώς μορφή μαζί με τα σύμβολα τους, με άμεση μεταφορά τους από το λεξικό στην παρούσα εργασία. Αυτό το γεγονός μας δίνει τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε την πρόταση γραφής της βλάχικης γλώσσας με τη μορφή λατινικού αλφάβητου και τη συνοδεία των εκάστοτε χρήσιμων συμβόλων.

6.4 Παρουσίαση λημμάτων σε ομάδες

Οι ομάδες οι οποίες θα ακολουθήσουν δημιουργήθηκαν βάσει των λημμάτων που εντοπίστηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν. Με βάση τις κατηγορίες αυτές προέκυψε και το συμπέρασμα των κατηγοριών που εντοπίζονται οι δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη γλώσσα. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη γλώσσα αφορά λήμματα με δάνειο το α΄ συνθετικό και το β΄ συνθετικό το οποίο αποτελεί λέξη είτε δάνεια από την ελληνική είτε όχι. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από λήμματα που αφορούν ρήματα και ουσιαστικά τα οποία σχετίζονται με την τεχνολογία, την ιατρική, τη θρησκεία, την επιστήμη και εντοπίζονται δάνειες λέξεις που αφορούν τις αφηρημένες έννοιες. Ως προς τα λήμματα με α΄ συνθετικό το ελληνικό παρα- και κατά- παρατίθενται όλα όσα εντοπίστηκαν στα δύο λεξικά. Για τα λήμματα που αφορούν την τεχνολογία, τη θρησκεία, την επιστήμη, την ιατρική και τις αφηρημένες έννοιες λόγω του τεράστιου όγκου των λημμάτων επιλέχθηκαν κάποια ρήματα και ουσιαστικά τα οποία αντιπροσωπεύουν την κάθε ομάδα που εντοπίστηκε.

6.4.1.Λήμματα με πρώτο συνθετικό το παρα-

paraadáru(paraadr/-áre,-ái,-átă) παρακάνω

páraadjúngu(paraadj/ungeáre,-úmşu, -ú mtă) κυρ. στη φρ. adjúngu şî paraadjúngu " φτάνω και παραφτάνω ".

páraalégu(paraal/-egeáre,-épşu,-eáptă) κάνω υπερβολικό διάλεγμα.

páraavdzî´re(πθδε. paraavdzî´ri) το να ακούω καλά

parabeáu(parab/-ieáre,-eú,-eútă) πίνω πολύ

paracócu(parac/-oceáre,-ópşu,-oáptă) παραψήνω (στον φούρνο).

paracunóscu(paracun/-oşteáre,-uscúi,-u scútă) 1. γνωρίζω (κπ.) πολύ καλά 2. παραγνωρίζομαι, αποκτώ με (κπ.) υπερβολική οικοιότητα.

parafácu(paraf/-ăceáre,-étşu,-áptă) 1. παρακάνω, υπερβάλω (σε κτ.) 2. (για καρπό) παραωριμάζω, παραγίνομαι

páraherbeáre(πληθ. paraherbéri) υπερβολικό βράσιμο.

páralucráre(πλυθ. páralucrắri) υπερβολική εργασία.

paraĺáu(paralo/-áre,-ái,-ătă) λαμβάνω (κτ.) με μεγάλη ευχαρίστηση.

parasáru(parasăr/-íre,-í,-ítă) 1. χορεύω πολύ 2. (συνηθ. με αρνητ. μόρ.) δε με ευχαριστεί, δεν επιθυμώ πολύ να χορεύω.

parastrî´mbu(parastrîmb/-áre,-ái,-ătă) κουτσαίνω υπερβολικά.

paravói(paravr/-eáre,-úi,-útă) 1. ποθώ, επιθυμώ κτ. υπερβολικά 2. υπεραγαπώ (κπ.).

parazburóscu(parazbur/-î´re,-úi,-útă) μιλάω υπερβολικά. (Δασούλας, 2013).

para- k`inise : παρακίνηση

pará-mira: παράμερα

para-kinis`escu: παρακινώ (Papahagi, 1963).

Στα λήμματα με α΄ συνθετικό το παρα- πρώτη περίπτωση που παρατηρείται είναι η αυτούσια μεταφορά του παρα- στη βλάχικη όπως ακριβώς προφέρεται και στην ελληνική. Σε αυτή την περίπτωση το β’ συνθετικό το συναντούμε σε βλάχικη λέξη για παράδειγμα η λέξη parasáru =χορεύω. Επίσης δεύτερη περίπτωση η οποία παρατηρείται είναι η μεταφορά του παρα- αυτούσια ως α’ συνθετικό το β’ συνθετικό της σύνθετης λέξης να αποτελεί και αυτό δάνεια λέξη της ελληνικής στη βλάχικη για παράδειγμα páraalégu =κάνω υπερβολικό διάλεγμα. Τρίτη περίπτωση είναι η χρήση του παρα- ως πρώτο συνθετικό θέλοντας να ειπωθεί η υπερβολή σε μια βλάχικη λέξη χωρίς η χρήση αυτή να γίνεται και στην ελληνική. Βλέπουμε δηλαδή να γίνεται χρήση του παρα- όχι μόνο λόγο γλωσσικού δανεισμού λέξεων που το εμπεριέχουν,

αλλά και μια πιο ανεξάρτητη χρήση αυτού από τους Βλάχους ομιλητές οι οποίοι το προσαρμόζουν σε λέξεις και δημιουργούν συνθετικά για να δείξουν την υπερβολή παράδειγμα páralucráre =υπερβολική εργασία, parastrî´mbu =κουτσαίνω υπερβολικά.

6.4.2 Λήμματα με πρώτο συνθετικό το κατα-

cataδix`escu: καταδέχομαι

cataδicatescu: καταδικάζω

catapat`escu: καταπατώ

catafr`onise: καταφρόνηση

catáhrise: κατάχρηση (Papahagi, 1963)

Στην κατηγορία αυτή των λημμάτων με πρώτο συνθετικό το κατα- τα λήμματα που βρέθηκαν ήταν λιγότερα και πιο περιορισμένα. Παρατηρείται πως κυριαρχεί η αυτούσια χρήση του κατά- ως α΄ συνθετικό και το β΄ συνθετικό αποτελείται από δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη.

6.4.3 Λοιπά λήμματα τα οποία προέρχονται από δάνειες λέξεις στη ελληνικής στη βλάχικη

mastíhă(πληθ. mastíhe) 1. Μαστίχα, τσίχλα 2. Μαστίχα, αρωματική ρητινώδης ουσία που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία.

acachíe (πληθ. acachíe & acachíuri) ακακία.

ádhie(χωρ. πληθ.) άδεια, δικαίωμα απουσίας από την εργασία.

ádhicu(χωρ. πληθ.) άδικο (ο όρος αφορά γνώμη ή ενέργεια που δεν θεωρείται ηθικά σωστή και χρησιμοποιείται μόνο στη φρ. ái ádhicu máre! «έχεις μεγάλο άδικο, δεν έχεις δίκιο».

aéră(πληθ. aéruri)1. αέρας, το μείγμα των αερίων που αναπνέουμε και που περιβάλει τη γη αποτελώντας την ατμόσφαιρα 2. α. αισθητή κίνηση του αέρα, ο αέρας που κινείται β. (ειδικοτ.) ο άνεμος γ. η κίνηση του αέρα που παράγεται με τεχνητά μέσα 3. (μτφ.) άνεση, ευκολία.

aeriséscu(aeris/-íre,-í,-ítă) 1. αερίζω κτ., το εκθέτω στον αέρα 2. εξαερίζω, ανανεώνω τον αέρα κλειστού χώρου.

aerítşu(χωρ. πληθ) αεράκι, ελαφρός άνεμος.

afuriséscu(afuris/-íre,-í,-ítă) 1. αφορίζω, επιβάλλω εκκλησιαστικό αφορισμό 2. (μτφ.) αναθεματίζω, καταριέμαι κάποιον.

afurńíe(πληθ. afurńíi) 1. αφορμή, πρόσχημα, γεγονός το οποίο χρησιμοποιεί κάποιος ως πρόφαση για να προβεί σε ενέργειες συνήθ. εχθρικές, των οποίων τα αίτια είναι βαθύτερα.

ahăristilíche(χωρ. πληθ.) αχαριστία, αγνωμοσύνη, το να μην αναγνωρίζει ή να μην εκτιμά κανείς το καλό που του έγινε.

alăxéscu(alăx/-íre,-í,-ítă) αλλάζω 1. α. μεταβάλλω, κάνω κτ. να είναι διαφορετικό από ότι ήταν β. μεταβάλλομαι γίνομαι διαφορετικός, υφίσταμαι μεταβολή 2. αντικαθιστώ κτ. με άλλο όμοιο, παρόμοιο ή διαφορετικό 3. μεταβαίνω, μετακινούμε (σε άλλο χώρο θέση) πηγαίνω κάπου αλλού 4. (για ενδύματα) α. βγάζω τα ρούχα που φορώ και βάζω άλλα καθαρά ή κατάλληλα για κάποια συγκεκριμένη περίσταση (συνηθ. καλά ή γιορτινά) β. ντύνομαι, φορώ, βάζω ρούχα γ. καθαρίζω κπ. Και του βάζω καθαρά ρούχα 4. Ανταλλάσσω, δίνω και παίρνω αμοιβαία 5. διαφέρω, είμαι ανόμοιος, δε μοιάζω.

alíthea(πληθ. alíthie) αλήθεια 1. α. αυτό που είναι σύμφωνο με ό,τι πραγματικά υπάρχει β. η ίδια η πραγματικότητα 2. γνώμη που επιβεβαιώνεται από την εμπειρία και που είναι γενικά αποδεκτή 3. (ως επιρρ.) αληθινά, πραγματικά, πράγματι.

alumíńu & lumíńu(πληθ. alumíńuri & lu- míńuri) αλουμίνιο.

amartíe(πληθ. amartíe) αμαρτία, αμάρτημα, παράβαση του θείου νόμου.

anaferséscu(anafers/-íre,-í,-ítă) αναφέρω.

análipse (εκκλ.) Ανάληψη, εορτή αφιερωμένη στην ανάμνηση του γεγονότος της αναλήψεως.

analoyíe(πληθ. analoyíe) 1. (ως ουσ. στις ρηματ. φρ. adáru ~ & arúcu ~), υπολογίζω κάτι κατ' αναλογίαν, επιμερίζω, διαιρώ κάτι σε ανλογικά μερίδια 2. (ως επίρρ. Για μερίδιο) αναλογικά κατ' αναλογίαν.

ánanghe1(χωρ. πληθ.) 1. ανάγκη α. υποχρέωση, που επιβάλλεται από συγκεκριμένες συνθήκες β. (συνεκδ.) καθετί που χρειάζεται κανείς, οτιδήποτε είναι απαραίτητο 2. (στη φρ. oára ~)

δύσκολη περίσταση, κατάσταση κρισιμότητας δ. (στη φρ. nu ámu ~) δεν έχω φόβο, δεν διατρέχω κίνδυνο, είμαι ασφαλής.

anapudzî΄Íe(πληθ. anapudzî΄Íi) αναποδιά α. ατυχία, κακοτυχία, δυσάρεστο και αναπάντεχο γεγονός β. η ιδιοτροπία του χαρακτήρα η κακή συμπεριφορά.

apófase(πληθ. apófase) απόφαση, η τελική επιλογή ή γνώμη για κτ., ύστερα από σκέψη ή συζήτηση

canapé(πληθ. canapádzî) καναπές.

capélă(πληθ. capéle) 1. καπέλο 2. κουζινέτο που στηρίζει την περιστρεφόμενη άτρακτο του νεροπρίονου.

cheró(πληθ. cherádzî) 1.καιρός α. η κατάσταση της ατμόσφαιρας β. κλίμα γ. κλιματικές συνθήκες συγκεκριμένης εποχής δ. η μεταβολή του κλίματος (συνήθως όταν επιδεινώνεται) 2. καιρός α. χρόνος β. χρονική περίοδος (στο παρελθόν, παρόν και μέλλον) γ. χρονικό διάστημα ορισμένης διάρκειας δ. ο διαθέσιμος χρόνος 3. (πληθ.) η εποχή, οι συνθήκες ζωής οι περιστάσεις.

dhóxă(χωρ. πληθ.) δόξα

dhoxoloyíe(πληθ. dhoxoloyíi) δοξολογία, η εκκλησιαστική λειτουργία που γίνεται σε σημαντικές θρησκευτικές εορτές ή περιστάσεις

dhyaforáo(πληθ. dhyaforéi) διαφορά, έλλειψη ομοιότητας.

efhéliu(πληθ. efheále) ευχέλαιο.

efhíe(πληθ. efhíe) ευχή.

háphe(πληθ. hắphi) χάπι.

imeripséscu(imerips/-íre,-í,-ítă) ημερεύω, τιθασεύω.

lástihă(πληθ. lástihe) λάστιχο.

lípsane(χωρ. ενικ.) λείψανα.

mitrópule(χωρ. πληθ.) μητροπολιτικός ναός

órcu(πληθ. órcuri) όρκος.

orfắńi(χωρίς ενικ.) ορφάνια.

ráftu & ráftoáńe(πληθ. ráftsî & răftoáńe) ράφτης, ράφτρα.

ródhă(πληθ. ródhe) ρόδα.

tiléfunu(πληθ. tiléfune) τηλέφωνο.

telefoníu(πληθ. telefoníuri) τηλεφωνείο.

trénu (πληθ. trénuri) τρένο.

xiráfe(πληθ. xirắxi) ξιράφι

ĝrî΄pu(πληθ. ĝrî΄puri) γρίπη

yátru(πληθ. yátsrî) γιατρός.

zilíe(πληθ. zilíe) 1. ζήλεια 2. ζηλοτυπία. (Δασούλας, 2013)

alifíe: αλοιφή

amáxe: αμάξι

amărtíe: αμαρτία

anoisíe: ανοησία

axíe: αξία

vắfíe: βαφή

vivliuθíke: βιβλιοθήκη

vídă (πληθ.) víde: βίδα

γramatikíe: γραμματική

dímarhu: δήμαρχος

dikiγor: δικηγόρος

filundí: εθελοντής

ídise: είδηση

iríne: ειρήνη

eleimosíne: ελεημοσύνη

elefteríe: ελευθερία

exuríe: εξορία

exusíe: εξουσία

ifculíe: ευκολία

evlavie: ευλάβια

eftihíe: ευτυχία

efharistíe: ευχαριστία

fimirídă: εφημερίδα

ehtru: εχθρός

záhare: ζάχαρη

zugráf: ζωγράφος

isihíe: ησυχία

θámă: θαύμα

θamăturgíe: θαυματουργία

θéatru: θέατρο

θriskíe: θρησκεία

gitrié: γιατρειά

gitripséscu: γιατρεύω

căkiuséscu: κακιώνω

caréclă: καρέκλα

kirixéscu: κηρύττω

clădiftír: κλαδευτήρι

kivérnise: κυβέρνηση

kivirnít: κυβερνήτης

dispoti: δεσπότης

episcop: επίσκοπος

epitrop, pitrup: επίτροπος

evluyie: ευλογία

iyumin: ηγούμενος (Papahagi, 1963)

6.5 Συμπεράσματα έρευνας

Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, παρατηρείται πως οι δάνειες λέξεις της ελληνικής στη βλάχικη είναι προσαρμοσμένα δάνεια. Οι δάνειες δομές ενσωματώνονται στη βλάχικη γλώσσα και εναρμονίζονται σύμφωνα με τους γλωσσικούς της κανόνες. Η βλάχικη δανείζεται λήμματα και τα προσαρμόζει στο δικό της γραμματικό, μορφολογικό, συντακτικό και φωνολογικό σύστημα. Επιπλέον, παρατηρείται πως οι δάνειες της λέξεις κλίνονται σύμφωνα με τα κλιτικά παραδείγματα της βλάχικης. Αυτό το γεγονός δείχνει τη δυναμική της βλάχικης γλώσσας και της γραμματικής της καθώς έχει τη δυνατότητα να ενσωματώνει δάνειες λέξεις και να τις αφομοιώνει πλήρως στα δικά της δεδομένα. Στις παράγωγες λέξεις η βλάχικη δανείζεται μόνο το α΄ συνθετικό αυτούσιο από την ελληνική και αναλόγως σε κάθε λέξη προσαρμόζει το β΄ συνθετικό ή το μεταφέρει στην βλάχικη γλώσσα ως μεταφραστικό δάνειο.

Η τεχνολογική πρόοδος με τις νέες τεχνολογικές εφευρέσεις και ανακαλύψεις καθώς και ιατρική και φαρμακευτική πρόοδος και εξέλιξη συνέβαλαν στην δημιουργία νέων ορισμών και εννοιών παγκοσμίως. Όλες οι γλώσσες εμπεριέχουν σταδιακά τους νέους όρους και δημιουργούνται λέξεις για την ονομασία νέων τεχνολογικών συσκευών, φαρμάκων και εννοιών. Η βλάχικη γλώσσα δεν μένει απλός θεατής στο παγκόσμιο αυτό φαινόμενο, οι βλάχοι ομιλητές δανείζονται τις έννοιες και τις λέξεις για τις τεχνολογικές και φαρμακοϊατρικές ανακαλύψεις από την ελληνική και τις προσαρμόζουν στη βλάχικη γλώσσα. Νέες έννοιες οι οποίες εμφανίζονται στην ελληνική γλώσσα θρησκευτικού, πολιτικού και πολιτισμικού περιεχομένου περνάν στη βλάχικη γλώσσα. Επιπλέον, παρατηρείται η ύπαρξη δάνειων λέξεων οι οποίες αφορούν καθημερινά αντικείμενα γενικής χρήσης τα οποία αρχίζουν να εμφανίζονται στον ελληνικό χώρο μετά την εξέλιξη της βιομηχανίας. Ως προς το θρησκευτικό λεξιλόγιο

παρατηρείται χρήση κατά κόρον ελληνικών δανείων λέξεων. Οι αφηρημένες έννοιες και όροι υπάρχουν κατά μεγάλο βαθμό και κυριαρχούν με τη μορφή των δάνειων λέξεων από την ελληνική χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρχαν στην βλάχικη. Επιπλέον, εξάγεται το συμπέρασμα πως ο γλωσσικός δανεισμός ενδυνάμωσε το λεξιλόγιο τη βλάχικης γλώσσας και το εμπλούτισε με νέες έννοιες και νέες λέξεις.

Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι για ποιο λόγο οι Βλάχοι ομιλητές έχουν προσαρμόσει τις δάνειες λέξεις της ελληνικής στο λεξιλόγιο τους. Οι βλαχόφωνοι ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής ιστορίας και του ελληνισμού και όντας αναμφισβήτητα Έλληνες στη καταγωγή, λόγω των συνεχόμενων πιέσεων λόγω της ρουμανικής προπαγάνδας προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να αποδείξουν το αυτονόητο, ότι είναι Έλληνες στην καταγωγή. Ο ρατσισμός που βίωσαν λόγω της γλώσσας τους υπήρξε μεγάλος. Ίσως με την προσαρμογή των ελληνικών δανείων στο λεξιλόγιο τους, προσαρμοσμένα δάνεια στη δομή της βλάχικης, να ήταν ένας τρόπος σύνδεσης του βλάχικου στοιχείου με το ελληνικό στοιχείο, αποδεικνύοντας έτσι μια σύνδεση μεταξύ των γλωσσών άρα και των ομιλητών. Το άκουσμα ελληνικών λέξεων μέσα στην καθημερινή τους ομιλία έδειχνε έναν πολιτισμό ελληνικής καταγωγής με διαφορετική γλώσσα η οποία περιείχε μέσα της ενσωματωμένα ελληνικά στοιχεία.

7. Γλωσσική ποικιλότητα στην εκπαίδευση

Στην ελληνική κοινωνία και ιδιαίτερα στο χώρο του σχολείου οι δίγλωσσοι μαθητές αντιμετώπιζαν προβλήματα σύμφωνα με τη Σκούρτου (2011) από τη στάση κυρίως των εκπαιδευτικών απέναντι στις γλώσσες των δίγλωσσων μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί συγκεκριμένα πάνω σε μια έρευνα που έγινε στο τέλος της δεκαετίας του 1990 θεωρούσαν τις γλώσσες των δίγλωσσων μαθητών πρόβλημα για την ελληνική κοινωνία και όχι μόνο για τους ίδιους του μαθητές (Σκούρτου, 2011). Πολλές φορές οι εκπαιδευτικοί απαλλάσσονται από την ευθύνη την οποία έχουν μέσα στη σχολική τάξη ως προς τη διγλωσσία και δεν γίνονται προσπάθειες υποστήριξης των δίγλωσσων μαθητών αναφέρει η Σκούρτου (2008, όπ. αναφ. στη Σκούρτου, 2011). Η Σκούρτου αναφέρει πως η έρευνα που έγινε από τους Peal & Lambert (1962) εξάγει στο συμπέρασμα πως η διγλωσσία λειτουργεί θετικά στα δίγλωσσα άτομα καθώς βοηθά στη νοητική ευελιξία των δίγλωσσων ατόμων και στην ανάπτυξη της ικανότητάς τους να μπορούν να σχηματίζουν έννοιες και σε άλλες νοητικές ικανότητες. Μάλιστα στα σταθμισμένα γλωσσικά και μη γλωσσικά τεστ οι δίγλωσσοι μαθητές υπερείχαν των μονόγλωσσων (Σκούρτου, 2011, σ. 120). Η διγλωσσία και η πολυγλωσσία στο σχολικό περιβάλλον έφερε στο προσκήνιο την ονομαζόμενη διαπολιτισμική εκπαίδευση η οποία απευθύνεται σε όλους τους μαθητές και προωθεί την αρμονική συνύπαρξη και την αποδοχή.

7.1. Πολυπολιτισμική εκπαίδευση και πολυπολιτισμικότητα

Με τον όρο πολυπολιτισμική εκπαίδευση και πολυπολιτισμικότητα γίνεται λόγος για συνύπαρξη στο πλαίσιο μια κοινωνίας πολλών πολιτισμών. Η συνύπαρξη αυτή μπορεί να είναι μια τάξη ή κάποια άλλη συλλογικότητα. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά την αλληλεπίδραση ανάμεσα σε πολιτισμούς οι οποίοι έρχονται σε επαφή (Τσοκαλίδου, 2012). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση πρέπει να τηρεί κάποιες βασικές αρχές όπως ο σεβασμός στις πολιτισμικές ταυτότητες όλων των μαθητών εντός της σχολικής τάξης, να δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων έτσι ώστε να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες για όλους τους μαθητές και να παρέχεται πολιτισμική γνώση με σκοπό την συνύπαρξη ατόμων που έχουν διαφορετική εθνοτική, πολιτισμική, θρησκευτική και γλωσσική ταυτότητα όπως αναφέρουν οι Νικολάου και Μάρκου (2000, 2011, όπ. αναφ, στη Σκούρτου, 2012). Μέσω της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης γίνεται λόγος για έμφαση στην κριτική σκέψη κυρίως δηλαδή την αποδοχή και εκτίμηση της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας μαζί με την κοινωνική δικαιοσύνη,

«πολυπολιτισμική εκπαίδευση κατά των προκαταλήψεων» είναι ο όρος που απαντάται στη σύγχρονη βιβλιογραφία αναφέρουν Derman-Sparks & Ramsey (2006, όπ. αναφ. στην Τσοκαλίδου, 2012). Στο σχολικό περιβάλλον ως κοινωνική δικαιοσύνη σημαίνει αρχικά δικαίωμα ανεξαρτήτου εθνότητας, φυλής, θρησκείας, φύλου στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική, πολιτική ζωή, δεύτερον να διασφαλίζονται η αξιοπρέπεια, η ελευθερία και η ασφάλεια όλων το οποίο θα καταστεί δυνατό με την αποδοχή και την ένταξη. Επιπλέον, σημαίνει ελευθερία λόγου σε ευάλωτες μειονοτικές ομάδες και προσπάθεια να καταπολεμηθεί η προκατάληψη. Τέλος κοινωνική δικαιοσύνη στο σχολικό χώρο είναι η προσπάθεια απόρριψης της καταπίεσης, της καταπάτησης και της επιβολής των δικαιωμάτων των μαθητών (Τσοκαλίδου, 2012, σ.97).

Η επιστημονική κοινότητα του κλάδου της γλωσσολογίας έχει δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια ως προς την προσέγγιση της γλωσσική ποικιλότητας από το εκπαιδευτικό σύστημα. Δύο παραμέτρους που έχει αυτό το ζήτημα είναι πρώτον πως μπορεί να κατανοηθεί η γλωσσική ποικιλότητα σε σχέση με την εκπαίδευση και δεύτερον πως μπορεί η γλωσσική ποικιλότητα να διασυνδεθεί με τη διδακτική ποικιλότητα μέσω των παιδαγωγικών μορφών δράσεων, κυρίως των διδακτικών κειμένων τονίζει ο Κουτσογιάννης (2025, οπ. αναφ. στον Κουτσογιάννης, 2020). Ο συνδυασμός γλωσσικής ποικιλότητας και εκπαίδευσης διακρίνεται σε τρείς κατευθύνσεις οι οποίες δείχνουν τους λόγους για τους οποίους είναι σημαντικό η γλωσσική ποικιλότητα να διδαχθεί στις σχολικές αίθουσες. Αρχικά, η πρώτη κατεύθυνση αφορά την κατανόηση της γλωσσικής ποικιλότητας με γεωγραφικούς και κοινωνικούς όρους όπου εστιάζει στο πως μπορεί αυτή να αξιοποιηθεί και να προσεγγιστεί παιδαγωγικά σύμφωνα με την Tsiplakou et al. (2018, όπ. αναφ. στον Κουτσογιάννη, 2025). Η επόμενη στη σειρά κατεύθυνση αναφέρεται στο να αναγνωρίζεται η γλωσσική ποικιλότητα ως προς στη διαπλοκή της στην επικοινωνιακή καθημερινότητα για παράδειγμα στις διαφημίσεις και στο πως θα μπορούν οι μαθητές να αποκτήσουν όσο γίνεται μια κριτική ενημερότητα όπως αναφέρουν οι Fterniati et. al. και ο Ντίνας και συν. (2016, 2018, όπ. αναφ. στον Κουτσογιάννη, 2025).

Η τελευταία στη σειρά κατεύθυνση εστιάζει σε ατομικό επίπεδο, συγκεκριμένα στη γλωσσική εμπειρία των μαθητών, στα γλωσσικά ρεπερτόρια τους και πως αυτά μπορούν να αξιοποιηθούν στην εκπαίδευση (Κουτσογιάννης, 2025). Ως προς την πρώτη κατεύθυνση αφορμή στάθηκε η παραδοχή για μη ομοιογένεια των γλωσσών άλλα για ύπαρξη γεωγραφικών και κοινωνικών ποικιλοτήτων. Λόγω του ότι ως επίσημη γλώσσα υιοθετήθηκε η ελληνική και ως επακόλουθο αποτέλεσε και γλώσσα της εκπαίδευσης, παρατηρήθηκε πως το γεγονός αυτό έφερε ως

αποτέλεσμα την αρχή για υποτίμηση των γλωσσικών ποικιλιών καθώς και την υποτίμηση των ομιλητών τους επισημαίνουν οι Ντίνας & Ζαρκογιάννη, Ντίνας & Σωτηρίου, Τζακώστα, Τζακώστα & Κουφού και η Οικονομάκου (2009, 2015, 2020, 2019, 2022, όπ. αναφ. στον Κουτσογιάννη, 2025).

7.2 Γλωσσικές ποικιλίες στην σχολική αίθουσα

Τα τελευταία χρόνια στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών έχουν εντάξει τις διαλεκτικές ποικιλίες στην ύλη διδασκαλίας (Κατσούδα & Μαγουλά, 2025). Τα οφέλη της διδασκαλίας των διαλέκτων στους μαθητές είναι σημαντικά. Αρχικά αποφεύγεται ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι διαλεκτόφωνοι μαθητές ενθαρρύνονται αντί να νιώθουν αποθάρρυνση και απόρριψη. Οι μαθητές κατανοούν τη φυσικότητα του να υπάρχει ποικιλότητα στη γλώσσα, αποκτούν διαλεκτική ενημερότητα και συνειδητοποιούν την ιστορία τη γλώσσας μέσω των διαλέκτων οι οποίες φέρουν μεγάλο αριθμό αρχαϊστικών στοιχείων (Κατσούδα & Μαγουλά, 2025).

Μέσω των προγραμμάτων πολυγλωσσικής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης καθώς και την ένταξη πλέον των διαλέκτων στο σχολικό πρόγραμμα θα ήταν εύλογη η εισαγωγή του γλωσσικού δανεισμού στη γλωσσική διδασκαλία ως μια πηγή αποδοχής της διαφορετικότητας των γλωσσών. Οι μαθητές θα είναι σε θέση να εντοπίσουν τις ομοιότητες που υπάρχουν στις γλώσσες του κόσμου μέσω της γλωσσικής επαφής και τα αποτελέσματα αυτής που είναι ο γλωσσικός δανεισμός. Ένα θετικό επίσης, θα είναι η γνωριμία και η επαφή των μαθητών με τις γλώσσες των συμμαθητών τους και ταυτόχρονα η αποδοχή των διαφορετικών γλωσσών που υπάρχουν. Σταδιακά η αποδοχή των γλωσσών μετατρέπεται και αποδοχή της κοινωνικής, εθνοτικής, μειονοτικής ομάδας και τέλος στη αποδοχή του ατόμου ξεχωριστά. Τα δάνεια φανερώνουν την συνύπαρξη των διαφορετικών πολιτισμών και γλωσσών καθώς και τη διαρκή επαφή των λαών μεταξύ τους.

7.3 Ο γλωσσικός εμπλουτισμός μέσω του δανεισμού

Η διαρκής διαδικασία λεξικού εμπλουτισμού των γλωσσών συνεισφέρει στη διαρκή τους αναζωογόνηση και συντήρηση, μεγαλώνει τη λεξιλογική τους έκταση και τις εντάσσει στην παγκόσμια πραγματικότητα και εξέλιξη. Ο γλωσσικός δανεισμός συναντάται σε όλα τα

επίπεδα γραμματικής ανάλυσης όπως αναφέρουν οι Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου (2025) και οι δομές του μπορούν να έχουν τη μορφή λεξήματος, προσφύματος και πλήρους μορφοσυντακτικού σχηματισμού. Έτσι λοιπόν η ενσωμάτωση της δάνειας δομής προσαρμόζεται στη φωνολογία, στη μορφολογία την ορθογραφία, τη σύνταξη και τη σημασιολογία της γλώσσας υποδοχής (Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου, 2025). Επιπλέον, η ενσωμάτωση και η προσαρμογή των δανείων αποτελούν βάσεις για την παραγωγή μορφολογικά σύνθετων λέξεων καθώς και για την παραγωγή νέων. Όλα τα παραπάνω αποτελούν απόδειξη ότι ο γλωσσικός δανεισμός αποτελεί πηγή εμπλουτισμού του λεξιλογίου και οι δάνειες δομές είτε αυτές είναι πλήρως είτε είναι μερικώς προσαρμοσμένες αποτελούν βάσεις από τις οποίες μπορούν να παραχθούν μορφολογικά σύνθετες λέξεις (Τζακώστα, Λειβαδιωτάκης, Δαφέρμου & Μαχαιρίδου, 2025). Το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού έχει άμεση σχέση με διαπολιτισμικά θέματα όπως τις πολυπολιτισμικές σχέσεις και τις συναλλαγές των λαών σύμφωνα με τον Σκιαδά (2015). Για το λόγο αυτό η ένταξη του στο πρόγραμμα σπουδών θεωρείται απαραίτητη. Ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να συνεισφέρει στον γλωσσικό εμπλουτισμού των μαθητών μπορεί να γίνει μέσω των διδακτικών προσεγγίσεων μέσα στη σχολική αίθουσα.

7.3.1 Ο γλωσσικός εμπλουτισμός της βλάχικης γλώσσας μέσω του γλωσσικού δανεισμού

Μέσα από την έρευνα η οποία διεξήχθη συμπεραίνουμε πως ο γλωσσικός δανεισμός μέσω της γλωσσικής επαφής μπορεί να οδηγήσει αναμφισβήτητα σε γλωσσικό εμπλουτισμό μιας γλώσσας και όχι αναγκαστικά στη συρρίκνωση αυτής. Ο γλωσσικός δανεισμός έδωσε στη βλάχικη γλώσσα τη δυνατότητα δημιουργίας νέων λέξεων έτσι ώστε να μπορεί να προσαρμοστεί στην τεχνολογία και στη σύγχρονη εποχή. Μέσω των δανείων η βλάχικη γλώσσα μπόρεσε να επιβιώσει για μεγάλα χρονικά διαστήματα και να προσαρμοστεί στις νέες ανάγκες και καθημερινές συνήθειες. Οι Βλάχοι ομιλητές κατάφεραν να περάσουν και να προσαρμόσουν στη γλώσσα τους όλους του όρους και τις έννοιες οι οποίες εμφανίζονταν παγκοσμίως χωρίς να αφήνουν τη γλώσσα τους να παραμένει σε μια σταθερή μη εξελίξιμη πορεία. Οι δάνειες λέξεις προσαρμόστηκαν στη γραμματική της βλάχικης καθώς και στο φωνολογικό της σύστημα. Χάρη στο δανεισμό νέες κατηγορίες λέξεων και εννοιών εμπλούτισαν το βλάχικο λεξιλόγιο. Χωρίς τη γλωσσική επαφή και χωρίς το δανεισμό λέξεων οι γλώσσες θα παραμέναν στάσιμες και φτωχότερες. Η επαφή λαών και πολιτισμών και ο δανεισμός είναι ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη και συνέχεια όλων των γλωσσών. Ο δανεισμός δεν αποτελεί πηγή εξαφάνισης ή συρρίκνωσης μιας γλώσσας παρά συνέχεια αυτής

και εξέλιξη της, ακόμη ίσως και να παρατείνει τη διάρκεια ζωής γλωσσών οι οποίες βρίσκονται σε κίνδυνο συρρίκνωσης.

Η ένταξη των δάνειων λέξεων της ελληνικής στη βλάχική στο σχολικό περιβάλλον μπορεί αρχικά να σταματήσει προκαταλήψεις οι οποίες έχουν συνδεθεί με τη γλώσσα. Στον ψυχοκοινωνικό τομέα οι μαθητές ερχόμενοι σε επαφή με τη βλάχικη γλώσσα μπορούν να κατανοήσουν τον βλάχικο πολιτισμό και να μάθουν την ιστορία του. Η χρόνια ρατσιστικής συμπεριφοράς δασκάλων και μαθητών απέναντι στους Βλάχους μαθητές συνέβαλε στη μη θετική ανταπόκριση των μαθητών αυτών στην σχολική επίδοση τους καθώς και στη δημιουργία αισθήματος απόρριψης και κατωτερότητας. Η εξάλειψη αυτών των συμπεριφορών και συναισθημάτων μπορεί να οδηγήσει στην ευημερία και στην αρμονική συνύπαρξη των μαθητών μέσα την σχολική κοινότητα και να εξαλειφθεί κάθε ίχνος ρατσιστικής συμπεριφοράς που μπορεί να υπάρχει ακόμη απέναντι στους Βλάχους ομιλητές. Ως προς τον γλωσσικό τομέα, οι μαθητές μπορούν να δουν και να αντιληφθούν τον γλωσσικό και γραμματικό πλούτο που έχει η βλάχικη γλώσσα καθώς μεταφέρει τις δάνειες λέξεις στη δική της γλώσσας και τις προσαρμόζει ολοκληρωτικά στο δικό της γραμματικό, συντακτικό και φωνολογικό της σύστημα.

7.4 Διδακτικές προτάσεις για τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου μέσω του γλωσσικού δανεισμού

Οι διδακτικές προτάσεις που συναντάμε στα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν μια επιφανειακή προσέγγιση ως προς το θέμα του γλωσσικού δανεισμού. Ο χαρακτήρας των ασκήσεων αυτών είναι μηχανιστικός καθώς είναι ασκήσεις αντικαταστάσεως και συμπλήρωσης κενών. Οι διδακτικές προτάσεις οι οποίες θα παρουσιαστούν είναι δραστηριότητες οι οποίες θα πραγματοποιούνται με την αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων και της ομαδοσυνεργασίας. Με την ουσιαστική συμμετοχή όλων των μαθητών και την δική τους έρευνα οι μαθητές θα κληθούν να ανακαλύψουν και να κατανοήσουν τη σημασία του γλωσσικού δανεισμού, και πως αυτός συμβάλει στη συνέχεια των γλωσσών. Οι δραστηριότητες που ακολουθούν μπορούν να εφαρμοστούν ξεχωριστά ή ενιαία. Επιπλέον, αυτές οι δραστηριότητες θα αποτελέσουν μια γενική εισαγωγή στο γλωσσικό δανεισμό, ώστε πάνω σε αυτές να ακολουθήσουν καινούριες διδακτικές προτάσεις ή να προσαρμοστούν οι ίδιες που θα αφορούν την βλάχικη γλώσσα και τον δανεισμό της από την ελληνική. Στις

σχολικές τάξεις οι οποίες αποτελούνται και από βλαχόφωνους μαθητές, οι διδακτικές αυτές δραστηριότητες θα ωφελήσουν τους μη βλαχόφωνους μαθητές να μάθουν και να κατανοήσουν την βλάχικη γλώσσα των συμμαθητών τους. Επίσης, οι βλαχόφωνοι μαθητές θα γνωρίσουν και αυτοί ακόμα καλύτερα τα δάνεια της γλώσσας τους από την ελληνική. Σε επίπεδο ψυχολογίας οι βλαχόφωνοι μαθητές θα νιώσουν αυτοπεποίθηση και αίσθημα ικανοποίησης και υπερηφάνειας, καθώς η γλώσσα τους θα ακουστεί και θα ενταχθεί το πλαίσιο των σχολικών δραστηριοτήτων, καθιστώντας σημαντικό κομμάτι της εκπαιδευτικής προσέγγισης.

1η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Μέσω της δραστηριότητας αυτής οι μαθητές καλούνται να κατανοήσουν τι είναι γλωσσικός δανεισμός. Στην ουσία με τη δραστηριότητα αυτή γίνεται μια εισαγωγή στην έννοια του γλωσσικού δανεισμού. Οι μαθητές θα έρθουν σε μια πρώτη επαφή με το γλωσσικό δανεισμό σαν έννοια έτσι ώστε να είναι σε θέση αργότερα να ανταπεξέλθουν στα ερωτήματα των δραστηριοτήτων.

Δραστηριότητα: Ζητείται από τους μαθητές της τάξης να σκεφτούν λέξεις που χρησιμοποιούν στην καθημερινότητα τους και πιστεύουν ότι δεν είναι ελληνικές. Αφού τις καταγράψουν τους ζητείται να προσπαθήσουν να τις ομαδοποιήσουν. Η ομαδοποίηση γίνεται με βάση τη χώρα προέλευσης των λέξεων, την οποία πιστεύουν οι μαθητές ότι προέρχεται η κάθε λέξη. Αφού τελειοποιηθεί η ομαδοποίηση, οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα ποιος μπορεί να είναι ο λόγος για τον οποίο η ελληνική γλώσσα χρειάστηκε να δανειστεί αυτές τις λέξεις. Έπειτα, ακολουθεί συζήτηση με τους μαθητές, στην οποία ο καθένας θέτει τη δική του προσωπική άποψη. Αφού τελειώσει η συζήτηση με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού καταλήγουν σε συμπεράσματα τα οποία τα καταγράφουν. Αυτή η εισαγωγική δραστηριότητα, φέρνει σε μια πρώτη επαφή τους μαθητές της τάξης με το τι είναι ο δανεισμός και κινητοποιούνται ώστε να προσπαθήσουν οι ίδιοι να βρουν πιθανές δάνειες λέξεις καθώς και να εξάγουν τα συμπεράσματα βάση σκέφτηκαν οι ίδιοι.

2η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Στόχος της δεύτερης διδακτικής δραστηριότητας είναι οι μαθητές να μάθουν μέσω της διαδικασίας του παιχνιδιού. Η δεύτερη αυτή δραστηριότητα συνδέεται με την πρώτη και μπορεί να αποτελέσει συνέχεια της ή και να επιτελεσθεί ξεχωριστά. Οι μαθητές μέσω αυτής θα κινητοποιηθούν οι ίδιοι να ανακαλύψουν δάνειες λέξεις.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των 5 ατόμων, με τη βοήθεια του διαδικτύου κάνουν έρευνα σε διαφημίσεις και ιστότοπους και καταγράφουν τις δάνειες λέξεις που χρησιμοποιούνται. Για κάθε λέξη που καταγράφουν ψάχνουν να βρουν τη χώρα προέλευσης της, τη σημασία της στη γλώσσα προέλευσης και τη σημασία που έχει αποκτήσει στην ελληνική γλώσσα. Έπειτα καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα για ποιο λόγο η ελληνική δανείστηκε τις λέξεις αυτές και αν υπάρχουν στην ελληνική γλώσσα λέξεις που να δηλώνουν την ίδια σημασία, γιατί προτιμάται η δάνεια και όχι η ελληνική. Αν υπάρχουν, για ποιο λόγο πιστεύουν ότι αντικαταστάθηκαν και αν η αντικατάσταση τους είναι πλήρης ή γίνεται χρήση και της δάνειας και της ελληνικής. Αν γίνεται χρήση και των δύο λέξεων, ποια λέξη είναι αυτή που χρησιμοποιείται περισσότερο. Αφού εντοπίσουν τις λέξεις τις οποίες χρησιμοποιούνται περισσότερο, καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα για ποιο λόγο γίνεται αυτό και από ποιες κοινωνικές, ηλικιακές ομάδες χρησιμοποιείται περισσότερο.

3η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Η δραστηριότητα αυτή στοχεύει στο να γίνει αντιληπτή από τους μαθητές η φυσικότητα της ύπαρξης των δανείων μέσα στον καθημερινό γραπτό λόγο και πως γίνεται συχνή χρήση των δανείων χωρίς οι ομιλητές να αντιλαμβάνονται πάντοτε πως οι λέξεις που χρησιμοποιούν με τόση φυσικότητα και ευκολία και τις εντάσσουν στο γραπτό τους λόγο είναι δάνειες.

Δραστηριότητα: Δίνονται στους μαθητές δύο κείμενα, το ένα κείμενο είναι γεμάτο δάνειες λέξεις το δεύτερο κείμενο είναι ακριβώς ίδιου περιεχομένου με τη διαφορά πως όλες οι δάνειες λέξεις έχουν αντικατασταθεί από ελληνικές. Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν και τα δύο κείμενα. Αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία της ανάγνωσης οι μαθητές καλούνται να προβούν σε αξιολόγηση των κειμένων. Συγκεκριμένα, καλούνται να απαντήσουν σε δύο ερωτήματα και να αιτιολογήσουν την απάντηση τους. Το πρώτο ερώτημα αφορά την ευκολία ανάγνωσης του κάθε κειμένου, δηλαδή ποιο είναι το κείμενο το οποίο διάβασαν με περισσότερη ευκολία, η δεύτερη ερώτηση έχει να κάνει με το ποιο κείμενο ακούγεται πιο «φυσικό». Τα δάνεια που θα απαρτίζουν το κείμενο θα είναι λέξεις οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνά και συστηματικά στο λόγο των ομιλητών έτσι ώστε να γίνει αντιληπτή η καθημερινή και φυσική χρήση τους από τους μαθητές, με σκοπό να κατανοήσουν την ύπαρξη των δανείων που υπάρχουν στην καθημερινότητα και τη φυσική χρήση τους από τους ομιλητές.

4η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι να αντιληφθούν πως το φαινόμενο του δανεισμού υπάρχει και μέσα στα τραγούδια, είτε είναι τραγούδια της παρούσας γενιάς είτε παλαιότερων εποχών. Στο τέλος τη δραστηριότητας οι μαθητές θα είναι σε θέση να αντιληφθούν τη διαχρονικότητα του δανεισμού και κατά πόσο περισσότερο γίνεται χρήση δάνειων λέξεων στη μουσική στην παρούσα εποχή και σε διαφορετικά είδη τραγουδιών.

Δραστηριότητα: Δίνονται στους μαθητές επιλεγμένα τραγούδια προηγούμενων δεκαετιών, παράλληλα έχουν και τους στίχους των τραγουδιών σε φωτοτυπίες. Οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν δάνειες λέξεις στα τραγούδια αυτά και να τις καταγράψουν. Αφού ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία οι μαθητές επιλέγουν τραγούδια τα οποία ακούν οι ίδιοι και τα καταθέτουν στον εκπαιδευτικό. Ο εκπαιδευτικός προχωρά στην αναζήτηση αυτών των τραγουδιών και αφού καταγραφούν οι στίχοι τους, δίνονται στα παιδία έντυπα με τους στίχους αυτούς. Ακολουθεί το άκουσμα των τραγουδιών αυτών, οι μαθητές με τη βοήθεια και του ακουστικού περιεχομένου άλλα και του έντυπου με τους στίχους το οποίο τους έχει δοθεί καλούνται να καταγράψουν πάλι τις δάνειες λέξεις τις οποίες εντοπίζουν. Μόλις ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία, γίνεται καταμέτρηση των δάνειων λέξεων και στα παλαιότερα τραγούδια και στα σύγχρονα. Αφού ολοκληρωθεί η καταμέτρηση οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε ποια τραγούδια εντοπίστηκαν τα περισσότερα δάνεια και σε τι μορφή βρίσκονται. Έπειτα ακολουθεί η διαδικασία σύγκρισης, όπου οι μαθητές προσπαθούν να εντοπίσουν τους λόγους εύρεσης περισσότερων δανείων στην κατηγορία των τραγουδιών που εντόπισαν τα περισσότερα. Μέσω του διαλόγου και μέσω της κατάθεσης διάφορων απόψεων του κάθε μαθητή θα εξαχθεί ένα γενικό συμπέρασμα στο κατά πόσο συχνά συναντώνται τα δάνεια στην καθημερινότητα, ακόμη και στο πολιτισμικό κομμάτι της μουσικής.

5η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι οι μαθητές να ανακαλύψουν τη σύνδεση ανάμεσα στη γλώσσα και την ψηφιακή πραγματικότητα. Επίσης, στο τέλος της δραστηριότητας θα αντιληφθούν κατά πόσο τα ψηφιακά μέσα έχουν συμβάλει έτσι ώστε ο γλωσσικός δανεισμός να γίνει πιο άμεσος και εύκολος.

Δραστηριότητα: Στην δραστηριότητα δίνεται στους μαθητές ένας κατάλογος λέξεων από την τεχνολογία και τα social media. Αφού διαβάσουν τις λέξεις, οι μαθητές καλούνται να μεταφράσουν στην ελληνική την κάθε λέξη και να την τοποθετήσουν σε προτάσεις στις οποίες

στον καθημερινό λόγο γίνεται χρήση της δάνειας. Έπειτα, καλούνται να σχολιάσουν και να συζητήσουν πως τους φάνηκε η χρήση της ελληνικής λέξης μέσα στις προτάσεις που εξήγαγαν. Πιθανώς σε αυτό το σημείο η χρήση της ελληνικής λέξης θα φανεί περίεργη στους μαθητές καθώς έχουν συνηθίσει να κάνουν χρήση της δάνειας λέξης. Οι δάνειες λέξεις σε αυτό το σημείο θα φανούν στους μαθητές πιο οικείες από ότι οι ελληνικές, αφού η τεχνολογία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη χρήση κυρίως δάνειων λέξεων.

7.4.1 Διδακτικές δραστηριότητες για την ανάδειξη του δανεισμού στη βλάχικη

Οι παραπάνω διδακτικές δραστηριότητες μπορούν να αποτελέσουν μια εισαγωγή για το γλωσσικό δανεισμό έτσι ώστε σε σχολικά περιβάλλοντα, στα οποία υπάρχουν βλαχόφωνοι μαθητές ή μαθητές με βλαχόφωνους γονείς να μπορούν να υποστηριχθούν δραστηριότητες για τον γλωσσικό δανεισμό στη βλάχικη γλώσσα και να αναδειχθεί το κατά πόσο ο δανεισμός εμπλούτισε το λεξιλόγιο της. Ακολουθούν διδακτικές προτάσεις οι οποίες συνδέονται με τις προηγούμενες για την επιτέλεση τους ή μπορούν να αξιοποιηθούν και μεμονομένα.

1η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Η ακόλουθη διδακτική δραστηριότητα έχει ως στόχο οι μαθητές να εκτεθούν στο άκουσμα της βλάχικης γλώσσας και να μπορέσουν να εντοπίσουν τον λεξιλογικό δανεισμό της από την ελληνική. Με αυτό τον τρόπο θα κατανοήσουν την αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών και θα αρχίσουν να αντιλαμβάνονται τη σημασία της γλωσσικής επαφής καθώς και πως η επαφή αυτή συνδέει και ενώνει ανθρώπους. Στο τέλος της δραστηριότητας θα είναι σε θέση να αντιληφθούν το σημαντικό ρόλο του δανεισμού για την επιβίωση και συνέχιση μιας γλώσσας, καθώς και την ανάγκη κάλυψης των λεξιλογικών κενών λόγω της τεχνολογικής και επιστημονικής προόδου.

Δραστηριότητα: Για την δραστηριότητα αυτή θα γίνει χρήση οπτικοακουστικού υλικού. Οι μαθητές θα παρακολουθήσουν σε βίντεο διάλογο μεταξύ δύο βλαχόφωνων, οι οποίοι θα συζητάνε για θέματα της επικαιρότητας τα οποία θα αφορούν κυρίως την τεχνολογία και την ιατρική επιστήμη στην καθημερινή τους ζωή. Το οπτικοακουστικό υλικό θα είναι από αυθεντικούς χρήστες της γλώσσας οι οποίοι δεν γνωρίζουν το σκοπό για τον οποίο γίνεται αυτή η συζήτηση. Ο λόγος για τον οποίο υπάρχει αυτή η άγνοια είναι γιατί πρέπει ο διάλογος που θα ακολουθήσει να είναι όσο τον δυνατόν πιο αυθεντικός, χωρίς να γίνεται επιτηδευμένη χρήση του λεξιλογίου των δάνειων λέξεων. Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες καλούνται να εντοπίσουν λέξεις οι οποίες πιστεύουν ότι είναι ελληνικά δάνεια. Αφού τις καταγράψουν

ακολουθεί η παρουσίαση τους στην τάξη. Επόμενο βήμα είναι η κατηγοριοποίηση αυτών των λέξεων σε ομάδες όπως τεχνολογία, επιστήμη, αφηρημένες έννοιες, θρησκεία. Μετά την ομαδοποίηση των λέξεων αυτών οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν σε ποια κατηγορία ανήκουν οι περισσότερες δάνειες λέξεις και να συζητήσουν το λόγο για τον οποίο συμβαίνει αυτό.

2η διδακτική δραστηριότητα

Στόχος: Η δεύτερη διδακτική δραστηριότητα έχει αρχικά ως στόχο την μεγαλύτερη εμπλοκή των βλαχόφωνων μαθητών ή των μαθητών με βλαχόφωνους γονείς. Δεύτερος στόχος της δραστηριότητας είναι η εξαγωγή συμπεράσματος από τους μαθητές στο αν ο γλωσσικός δανεισμός φθίνει μια γλώσσα ή την εμπλουτίζει λεξιλογικά.

Δραστηριότητα: Οι μαθητές καλούνται να ανακαλέσουν στην μνήμη τους λέξεις που γνωρίζουν ή που έχουν ακούσει από τους γονείς τους οι οποίες πιστεύουν ότι είναι δάνειες από την ελληνική. Οι συμμαθητές τους καταγράφουν τις λέξεις και ακολουθεί συζήτηση για τον αν υπάρχουν οι λέξεις αυτές στη βλάχική. Οι μαθητές χωρισμένοι πάλι σε ομάδες αναζητούν λέξεις με την βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης, οι τομείς οι οποίοι θα εμφανιστούν για το δανεισμό της βλάχικης από την ελληνική θα είναι αυτοί οι οποίοι θα έχουν εντοπίσει και πιο πριν στο οπτικοακουστικό υλικό. Στην αναζήτηση τους από την τεχνητή νοημοσύνη όμως θα είναι ήδη κατηγοριοποιημένες, οι μαθητές θα συμπληρώσουν και τις λέξεις που εντόπισαν μέσω της τεχνητής νοημοσύνης και θα έχουν ένα πλούσιο υλικό. Από το υλικό αυτό θα εντοπίσουν σε ποια από όλες τις κατηγορίες εντοπίζουν τον μεγαλύτερο δανεισμό και γιατί κυριαρχούν τα συγκεκριμένα δάνεια. Τελικό στάδιο της δραστηριότητας είναι η συζήτηση για το τι θα γινόταν αν η βλάχικη γλώσσα δεν δανείζονταν λέξεις και επιπλέον τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχε γενικά σε όλες τις γλώσσες το φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού. Θα επιβίωναν κάποιες γλώσσες ή θα οδηγούνταν γρηγορότερα στη συρρίκνωση και στο γλωσσικό τους θάνατο; Επόμενο ερώτημα που θα κληθούν να απαντήσουν είναι στο αν πιστεύουν οι ίδιοι μετά από τις δραστηριότητες που ακολούθησαν, ότι ο γλωσσικός δανεισμός εμπλουτίζει το λεξιλόγιο μιας γλώσσας και αν ναι πως συμβαίνει αυτό.

8.Συμπεράσματα

Η γλωσσική επαφή αποτέλεσε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη των γλωσσών σε παγκόσμιο επίπεδο. Με τη συνεχόμενη αλληλεπίδραση των λαών μεταξύ τους, παλαιότερα μέσω του εμπορίου και την αναζήτηση εργασίας μακριά από τις πατρογονικές τους εστίες άρχισε να γίνεται πιο έντονη η παρουσία του φαινομένου του γλωσσικού δανεισμού. Στην σύγχρονη εποχή η ανάπτυξη της τεχνολογίας κυρίως και της ιατρικής δημιούργησε την ανάπτυξη νέων εννοιών, ορισμών και λέξεων οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα. Για το λόγο αυτό οι διάφορες γλώσσες δανείζονται νέες λέξεις από άλλες γλώσσες, άλλοτε τις συναντάμε ως προσαρμοσμένα δάνεια δηλαδή προσαρμόζονται πλήρως στο δομικό σύστημα της γλώσσας υποδοχής, άλλες φορές ως μεταφραστικά δάνεια δανειζόμενες το περιεχόμενο και τη μορφή των λέξεων. Επίσης, υπάρχουν τα σημασιολογικά δάνεια η δάνεια δηλαδή σημασία σε μια λέξη που ήδη υπάρχει στη γλώσσα υποδοχής καθώς και τα αντιδάνεια όπου η λέξη που δανείζεται μια γλώσσα προέρχεται από παλαιότερη της λέξη την οποία την είχε δανειστεί η τωρινή γλώσσα δανεισμού.

Ως προς τη βλάχικη γλώσσα αναμφισβήτητα δεν είναι ούτε διάλεκτος ούτε ιδίωμα αλλά όπως αναφέρει και ο Ντίνας (2006) πρόκειται για μια λατινογενή γλώσσα «θυγατέρα» της λατινικής. Είναι μια μειονοτική γλώσσα χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι βλάχοι αποτελούν μειονότητα. Η βλάχική γλώσσα έχει διαλέκτους τη rramaneshti και την armaneashti και τα κατά τόπους ιδιώματα. Οι Βλάχοι ομιλητές είναι μια εθνοτική ομάδα με ελληνική συνείδηση και καταγωγή και υπήρξαν αγωνιστές του ελληνικού απελευθερωτικού αγώνα. Υπήρξαν επιπλέον σημαντικοί ευεργέτες του ελληνικού έθνους και διετέλεσαν αξιώματα όπως αυτό του πρωθυπουργού τη χώρας, του υπουργού καθώς και εκκλησιαστικού ηγέτη. Υπήρξαν ιδρυτές της Ακαδημίας των Αθηνών και του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Η ανάγκη για εύρεση εργασίας και καλύτερης ζωής ανάγκασε του Βλάχους που ζούσαν στα ορεινά χωριά να μετακομίσουν στα αστικά κέντρα και αυτό αποτελεί και το εναρκτήριο σημείο συρρίκνωσης της βλάχικης γλώσσας. Οι νέες καθημερινές συνήθειες και ανάγκες καθώς και η μη καθημερινή επαφή αποκλειστικά με βλάχους ομιλητές τους αναγκάζει να μειώνουν τη χρήση της βλάχικης γλώσσας και να την αντικαθιστούν με την ελληνική. Οι νέες γενιές σταδιακά χάνουν την επαφή με τη γλώσσα και οι μεγαλύτερες γενιές δε τη μεταβιβάζουν στα παιδιά τους. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτό το αποτέλεσμα δεν είναι μόνο η ένταξη τους στα αστικά περιβάλλοντα. Ο ρατσισμός που δέχτηκαν επί δεκαετίες οι βλάχοι ομιλητές καθώς και

η ρουμανική προπαγάνδα διετέλεσαν καθοριστικό ρόλο. Οι Βλάχοι ομιλητές αποφεύγουν να μιλούν στη βλάχικη γλώσσα για να μην στιγματιστούν κοινωνικά και δεν μεταφέρουν τη γλώσσα στα παιδιά τους για τον ίδιο λόγο. Παρόλο που παρατηρείται μια σταδιακή εγκατάλειψη της γλώσσας και αρχίζει η συρρίκνωση της, τα τελευταία χρόνια υπήρξαν προσπάθειες συνέχισης και διάσωσης της γλώσσα μέσω των προσπαθειών εγγραματισμού της από την επιστημονική κοινότητα όπως αυτές των Κατσάνη-Ντίνα (1990) και των Μπέη-Δασούλα (2017). Επιπλέον, αρκετοί σύλλογοι βλάχων και κάποιοι βλάχοι ομιλητές οργάνωσαν μαθήματα εκμάθησης της βλάχικης γλώσσας σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Δυστυχώς, το κενό που δημιουργήθηκε στη μεταβίβαση της γλώσσας το προηγούμενο διάστημα ήταν τεράστιο και πλέον είναι δύσκολο να καλυφθεί. Οι προσπάθειες που χρειάζονται να γίνουν είναι εξαιρετικά δύσκολες καθώς υπάρχει μεγάλη διαφορά απόψεων ως προς το αν η γλώσσα πρέπει να καταγραφεί. Αυτό ίσως και να αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα το οποίο την οδηγεί στη συρρίκνωση. Η βλάχικη γλώσσα πρέπει να καταγραφεί για να επιβιώσει έστω στην ιστορία των γλωσσών. Οι σύλλογοι Βλάχων που υπάρχουν, είναι αναγκαίο να προσπαθήσουν να συμβάλλουν στη διάδοση τη γλώσσας και όχι στην περιθωριοποίηση της. Σκοπός τους πρέπει να είναι εκτός των πολιτιστικών δραστηριοτήτων γενικού περιεχομένου και η εκμάθηση της ιστορίας του βλάχικου πολιτισμού καθώς αυτός υπήρξε μεγάλος. Τέλος, οι διδακτικές δραστηριότητες μέσα στο σχολικό περιβάλλον μπορούν να βοηθήσουν την μαθητική κοινότητα να κατανοήσει την έννοια του γλωσσικού δανεισμού και να γίνει αντιληπτό πως ο γλωσσικός δανεισμός αποτελεί πηγή εμπλουτισμού των γλωσσών που έρχονται σε επαφή και δεν αποτελεί διαδικασία συρρίκνωσης μιας γλώσσας. Ο γλωσσικός δανεισμός βοήθησε στη διατήρηση και τον εμπλουτισμό των γλωσσών καθώς η εισροή νέων λέξεων μπόρεσε να καλύψει λεξιλογικά κενά τα οποία υπήρχαν, είτε αυτά αφορούσαν την τεχνολογία, είτε την ιατρική είτε διάφορους άλλους τομείς. Η βλάχικη γλώσσα εμπλουτίστηκε μέσω του γλωσσικού δανεισμού και η συρρίκνωση της δεν οφείλεται σε αυτόν αλλά σε άλλα αίτια.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

Papahagi, T. (1963). *DICTIONARUL DIALECTULUI AROMlN general si etimologic EdiJia a doua augmentata DICTIONNAIRE AROUMAIN (MACEDO-ROUMAIN) general et etymologique Deuwieme edition augmentee.* EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA: Bucuresti.

Polinsky, M. (2015). *Heritage languages and their speakers: State of the field, challenges, and future directions.* Annual Review of Linguistics, 1, 103-124. Ανακτήθηκε από: https://dash.harvard.edu/server/api/core/bitstreams/7312037d-e57a-6bd4-e053-0100007fdf3b/content

Ελληνόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1996). *Το λεξιλόγιο της νεοελληνικής και ο ευρωπαϊκός γλωσσικός πλουραλισμός.* Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας Ανακτήθηκε από: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/europe/B7/index.html

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (2001). Η ελληνική γλώσσα και το λεξιλόγιο της στον 21ο αιώνα. Στο *Μέντορας: Η ελληνική γλώσσα στον 21ο αιώνα* (σσ. 9-21). Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής πολιτικής.

Ανδριτσόπουλος, Γ. (2001). *Η γλώσσα των νέων*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b9/index.html

Βλάχου, Θ. (2025). *Γλωσσικές επαφές και δανεισμός στην ιστορία της ελληνικής. Στάσεις εκπαιδευτικών και μαθητών απέναντι σε διαφορετικής προέλευσης γλωσσικά δάνεια: Η περίπτωση της αγγλικής και της τουρκικής.* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία) Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε από: https://apothesis.eap.gr/archive/item/219897

Δασούλας, Φ. (2013). *Η αποκωδικοποίηση ενός πολιτισμού από το πεδίο της γλωσσικής τους έκφρασης. Το βλάχικο ιδίωμα του Μετσόβου.* 2η ψηφιακή έκδοση Ανακτήθηκε από: https://eempvlachon.com/wp-content/uploads/2021/03/%CE%97-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BA%CF%89%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CE%B4%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%BB%CF%89%CF%83%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%AD%CE%BA%CF%86%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82.-%CE%A4%CE%BF-%CE%B2%CE%BB%CE%B1%CF%87%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B9%CE%B4%CE%AF%CF%89%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%9C%CE%B5%CF%84%CF%83%CF%8C%CE%B2%CE%BF%CF%85-%CE%94%CE%B1%CF%83%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B1%CF%82-%CE%A6%CE%AC%CE%BD%CE%B7%CF%82.pdf

Δασούλας, Φ. (2019). Οι πρώτες απόπειρες καταγραφής της βλαχικής γλώσσας. *Πρακτικά Ειδικής Ημερίδας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και της Επιστημονικής Εταιρεία Μελέτης Πολιτισμού των Βλάχων (Ιωάννινα 9 Νοεμβρίου 2019).* Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Δασούλας, Φ. (2024). Οι πρώιμες κοινωνίες των Βλάχων. Ταυτοτικά στοιχεία, αντιλήψεις και πραγματικότητες. Στο Νιτσιάκος Β., Ντίνας Κ., Σιώκης Ν. (Επιμ.). *Οι Βλάχοι της Ελλάδας Ταυτότητες και Ετερότητες στο χώρο και τον χρόνο. Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Επιστημινικού Συνέδριου* (σσ.261 – 278) Επιστημονική Εταιρία Μελέτης του Πολιτισμού των Βλάχων.

Δελβερούδη, Ρ. (2001α). *Γλώσσα και διάλεκτος.* Στο Α. Φ. Χριστίδης (Επιμ.), Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2003). *Εισαγωγή στη Μελέτη της γλώσσας. Εκδόσεις* (Επιμ. Γ.Ι. Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκη.

Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην κοινωνιογλωσσολογία.* (μτφ. Σ. Λαμπροπούλου & Κ. Σίμος). Αθήνα: Πατάκης.

Hudson, R. A. (1980). *Sociolinguistics.* (σελ. 31-32). Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge University Press. Ανακτήθηκε από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/02.html

Κακριδή- Φερράρι, Μ. (2007). Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html

Καραντζόλα, Ε. & Φλιάτουρας, Α. (2004). *Γλωσσική Αλλαγή.* Αθήνα: Νήσος.

Καραντζόλα, Ε. & Μπέης, Σ. (2024). Όψεις της γλωσσική επαφής και του γλωσσικού ηγεμονισμού ανάμεσα σε ελληνική και βλάχικη. Στο Νιτσιάκος Β., Ντίνας Κ., Σιώκης Ν. (Επιμ.) . *Οι Βλάχοι της Ελλάδας: Ταυτότητες και Ετερότητες στο χώρο και τον χρόνο. Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Επιστημονικού Συνέδριου* (σσ. 595- 611) Κοζάνη: Επιστημονική Εταιρία Μελέτης του Πολιτισμού των Βλάχων.

Κατσάνης, Ν. & Ντίνας, Κ. (1990). *Γραμματική της κοινής κουτσοβλαχικής.* Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών μελετών.

Κατσούδα, Γ. & Μαγουλά, Ε. (2025). Γνωρίζοντας τις νεοελληνικές διαλέκτους: μια πρόταση για τη διδασκαλία της γεωγραφικής ποικιλίας. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Μ. Τζακώστα & Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (Επιμ.) *Γλωσσολογία στην πράξη. Συνομιλίες με το έργο του Κωνσταντίνου Ντίνα* (σσ. 101- 111). Θεσσαλονίκη: ΔΙΣΙΓΜΑ.

Khal T. (2009). *Για την ταυτότητα των Βλάχων. Εθνοπολιτισμικές προσεγγίσεις μιας βαλκανικής πραγματικότητας.* ΚΕΜΟ Αθήνα: Βιβλιόραμα

Κολτσίδας, Α. (1998). Η σημερινή κατάσταση της κουτσοβλαχικής γλώσσας στον ελλαδικό χώρο: ιστορική, εθνολογική, κοινωνική και γλωσσολογική διάσταση. *Μακεδονικά, 31*(1), 185-212.

Κουτρούμπα, Ε. (2024). Γλωσσικές στάσεις απέναντι στη βλάχικη γλώσσα σε διαδικτυακά κείμενα μαζικής κουλτούρας. Στο Νιτσιάκος Β., Ντίνας Κ., Σιώκης Ν. (Επιμ.). *Οι Βλάχοι της Ελλάδας Ταυτότητες και Ετερότητες στο χώρο και τον χρόνο. Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Επιστημινικού Συνέδριου* Κοζάνη: Επιστημονική Εταιρία Μελέτης του Πολιτισμού των Βλάχων.

Κουτσογιάννης, Δ. (2025). Γλωσσική ποικιλότητα και εκπαίδευση. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Μ. Τζακώστα & Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (Επιμ.) *Γλωσσολογία στην πράξη. Συνομιλίες με το έργο του Κωνσταντίνου Ντίνα* (σσ. 89- 100). Θεσσαλονίκη: ΔΙΣΙΓΜΑ

Λιόσης. Ν. (2019). Γλωσσική επαφή και γλωσσικός θάνατος: κριτική εξέταση με εμπειρικά δεδομένα από τα αρβανίτικα, τα τσακώνικα και τα καππαδοκικά. Στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επίμ.), *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία* (σσ. 337-352). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Μαλλιά, Γ. (2020). *Ο Γλωσσικός δανεισμός ως συνισταμένη της γλώσσας των νέων.* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία) Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα. Ανακτήθηκε από: https://apothesis.eap.gr/archive/item/72719

Marinis, M. I., & Ralli, A. (2015). *Περιβάλλοντα έντονης γλωσσικής επαφής και δανεισιμότητα λεξικών στοιχείων: δεδομένα από την Griko και την Καππαδικική. Patras Working Papersin Linguistics,4* 63-74. https://doi.org/10.26220/pwpl.v4i0.2297

Μπέης, Σ. (2019). Σύγχρονα συστήματα γραφής της βλάχικης γλώσσας. Μεθοδολογικά ζητήματα. Ημερίδα εγγραφισμού της βλάχικης γλώσσας. *«Η γραπτή απόδοση των γλωσσών προφορικής παράδοσης: Η περίπτωση της βλάχικης γλώσσας» «Η γραπτή απόδοση της βλάχικης γλώσσας» 2η Συνεδρία. (9 Νοεμβρίου 2019).* Ανακτήθηκε από: https://eempvlachon.com/%ce%b7%ce%bc%ce%b5%cf%81%ce%af%ce%b4%ce%b1-%ce%b5%ce%b3%ce%b3%cf%81%ce%b1%cf%86%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%bf%cf%8d-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b2%ce%bb%ce%ac%cf%87%ce%b9%ce%ba%ce%b7%cf%82/

Ντίνας, Δ. Κ. (2006). Βλάχικη γλώσσα. Η κουτσοβλαχική στο πλαίσιο των νεολατινικών γλωσσών. *8ο συμπόσιο ιστορίας, λαογραφίας, βλάχικης παραδοσιακής μουσικής και χορών,* Λιβάδι Ολύμπου, 26-27 Μαΐου 2006

Ντίνας, Δ. Κ. (2019). Η εμπειρική και λειτουργική πλευρα ενός αλφαβήτου για τα βλάχικα. Ημερίδα εγγραφισμού της βλάχικης γλώσσας. *«Η γραπτή απόδοση των γλωσσών προφορικής παράδοσης: Η περίπτωση της βλάχικης γλώσσας» «Η γραπτή απόδοση της βλάχικης γλώσσας» 2η Συνεδρία. (9 Νοεμβρίου 2019).* Ανακτήθηκε από: https://www.vlahoi.net/ebooks/praktika-grapti-apodosi-ton-glosson-proforikis-paradosis

Οικονομάκου, Μ. (2023). Η ελληνική ως Γλώσσα Κληρονομιάς. Ζητήματα της Ελληνόγλωσσης Εκπαίδευσης στον Καναδά. Στο Γρίβα Ε., Βλάχος Γ., Γιαννακοπούλου Α. *Σύγχρονες πρακτικές στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας*. Πανεπιστήμιο Δ. Μακεδονίας/ΠΕΚ. ΤΗΜΕΝΟΣ.

Παπαναστασίου Γ. (2001). Γλωσσικός δανεισμός. Στο Α. –Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (σ. 45-49). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Πετρούνιας, Ε. (2013). *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική («αντιπαραθετική») ανάλυση. Τόμος Β' Φωνολογική Ανάλυση Μορφολογία, Ελληνογενείς Διεθνισμοί.* Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Σελλά-Μάζη, Ε. (2016). Η διγλωσσία στην Ελλάδα. Στο Ε. Σκούρτου, Β. Κούρτη-Καζούλλη, Ε. Σελλά-Μάζη, Α. Χατζηδάκη, Α. Ανδρούσου, Α. Ρεβυθιάδου, Π. Τσοκαλίδου, *Διγλωσσία & διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας*. (σσ. 20-69). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Σκιαδάς, Γ. (2015). Στοιχεία γλωσσικού δανεισμού στη Νεοελληνική Γλώσσα. χ.τ

Σκλήκα, Ε. (2013). Τα δάνεια της Νέας ελληνικής γλώσσας από την γαλλική: Συγχρονική ανάλυση του φαινομένου σε φωνολογικό, μορφολογικό και σημασιολογικό επίπεδο. *7ο Συνέδριο Μεταπτυχιακών Φοιτητών & Υποψήφιων Διδακτόρων του Τμήματος Φιλολογίας*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία. ΕΚΠΑ.

Σκούρτου, Ε. (2011). *Η Διγλωσσία στο σχολείο.* Αθήνα : Gutenberg.

Τσάκωνα, Β. (2012). *Γλωσσική ποικιλία.* Θεσσολονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Ανακτήθηκε από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/tools/lexica/glossology_edu/lemma.html?id=134#colabbr05

Τζακώστα, Μ. (2022α). Γλώσσα, κοινωνία και διάλεκτος. Στο Δ. Γούτσος & Σ. Μπέλλα (επιμ.). *Κοινωνιογλωσσολογία.* (σ. 107-132) Αθήνα: Gutenberg.

Τζακώστα, Μ. (2022β). Με sms και όχι με click away το άνοιγμα του λιανεμπορίου κατά τη διάρκεια της πανδημίας: Ο γλωσσικός δανεισμός ως εργαλείο γλωσσικής δημιουργικότητας και γλωσσικού εμπλουτισμού. Στο Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη & Π. Κορομβόκη (Επιμ.) *Γλώσσα και ελευθερία της έκφρασης. 7ο Θερινό Διεθνές Πανεπιστήμιο – Τα πρακτικά της Ύδρας* (σ. 225-244). Macquirie Uninersity & Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Σίδνεϋ: Blink Print Pty Ltd.

Τζακώστα, Μ., Λειβαδιωτάκης, Γ., Δαφέρμου, Μ. & Μαχαιρίδου, Α. (2025). Η αξία της μελέτης του γλωσσικού δανεισμού στη νεοελληνική και τις τοπικές γλώσσες, και κάποια μεθοδολογικά ερευνητικά προβλήματα. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Μ. Τζακώστα & Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (Επιμ.) *Γλωσσολογία στην πράξη. Συνομιλίες με το έργο του Κωνσταντίνου Ντίνα* (σσ. 41- 54). Θεσσαλονίκη: ΔΙΣΙΓΜΑ.

Τσοκαλίδου, Ρ. (2012). *Χώρος για δύο: Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης.* Θεσσαλονίκη: Ζυγός.

Χατζηδάκη, Α. (2020). *Διδάσκοντας δίγλωσσα παιδιά. Θεωρητικά ζητήματα και εκπαιδευτικές πρακτικές.* Αθήνα: Πεδίο.

Χριστίδης, Α. – Φ. (1999). *Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός* (σσ. 44-97). Πόλις

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.